

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
FILOZOFIJAS UN VĒSTURES FAKULTĀTE
VĒSTURES BAKALaura STUDIju PROGRAMMA
ARHEOLOĢIJAS UN VĒSTURES PALĪGDISCIPLĪNU KATEDRA

Vēstures studiju bakalaura programmas
5.kursa studente
Inga GAILĪTE
(stud.apl.nr. Vēst 020081)

Bakalaura darbs

*KRISTĪGAS SABIEDRĪBAS VEIDOŠANA
LATVIJAS TERITORIJĀ NO 13. LĪDZ 16.GADSIMTAM*



Darba vadītājs
Lektore – Laimdota PĒRKONE

RĪGĀ, 2007.

S A T U R S

<i>Ievads</i>		2
<i>Avotu un literatūras apskats</i>		5
PIRMĀ nodaļa	<i>Romas katoļu Baznīcas organizācijas, mērķi un to realizācija Livonijas kristianizācija Klosteri, to pirmsākumi un darbība – Mūku ordeņu regulas - tērpi</i>	13
I. 1.	<i>Iešķiles bīskapijas laiks (1186 - 1200)</i>	19
I. 2.	<i>Rīgas jeb Livonijas bīskapija (1201 - 1255)</i>	20
I. 3.	<i>Rīgas arhibīskapija (1255 - 1561)</i>	23
I. 4.	<i>Garīgie ordeņi Rīgā – pedagoģijas aspekts Augustīnieši – benediktīnieši – dominikāņi - franciskāņi</i>	29
	<i>I. nodaļas kopsavilkums un secinājumi</i>	35
OTRĀ nodaļa	<i>Senlatvijas maztautu apvienošanās un latviešu tautas izveidošanās veicinošie faktori. Kristietības pieņemšana – Zemnieku pārvietošana (karš un mēris) – agrārā kolonizācija</i>	40
II. 1.	<i>Garīgās sabiedrības - altāri Baznīcu altāri – brālības – sabiedriskā darbība</i>	42
II. 2.	<i>Sv. Marijas Magdalēnas klostera nozīme Klostera vēstures apraksts – cisterciešu regulas izpausme darbībā – mūķeņu, māsu nodarbošanās – dižciltīgo jaunavu audzināšana - iziešana tautā</i>	46
II. 3.	<i>Tēvreize – latviešu valodas gramatiskie aizsākumi Grunava – Hasentotera (Lacija tēvreize)</i>	53
	<i>II. nodaļas kopsavilkums un secinājumi</i>	56
TREŠĀ nodaļa	<i>Humānisma ietekme uz sabiedrību, tā izpausmes Renesanses spilgtākā izpausme - antīkais jeb kulta tradīciju mantojums savienojumā ar kristīgo humānismu.</i>	57
III. 1.	<i>Dainas kā latviešu kultūras veidotājas, nesējas un transformētājas, dabīgs ētisko vērtību ieviešanās process Dainu vēsturiskais konteksts, Dieva dēli – mūki (brāļi), Saules meitas – klostera mūķenes (māsas)</i>	62
III. 2.	<i>Annas kulta Livonijā 15. gadsimtā Vietvārdi Latvijas teritorijā saistībā ar Annu – sv. Annas baznīcas - dziesmu teicēji, senākās vietas - daiļliteratūra.</i>	69
	<i>III. nodaļas kopsavilkums un secinājumi</i>	71
<i>Nobeigums</i>	<i>Kopsavilkums, tēzes, secinājumi</i>	72
<i>Anotācija</i>		75
<i>Avotu un literatūras saraksts</i>		77
<i>Pielikumi</i>		80



IEVADS

Atspoguļojamās tēmas aktualitāti, nosaka fakts, ka mūsdienās notiek vēstures pārskatīšana vai jaunās vēstures “rakstīšana”, kas izskaidrojama ar jaunajām parādībām visās dzīves sfērās. Tās galvenais cēlonis - paradigmu maiņa¹, kura izpaužas atsevišķos laika posmos. Otrkārt, nevar būt par daudz apzināt un izcelt to cilvēku devumu, kas plašākai sabiedrībai vēstures annālēs palikuši nepamanīti un nenovērtēti. Treškārt, nepieciešamība izvērtēt tos vēsturiskos faktus, kas uztverti plašākā rezonansē var sniegt saistības augstākā kvalitātē. Un visbeidzot, bez reliģijas nav ticības, kas palīdz iepazīt, iemīlēt, saprast vienam otru un tikai satiekoties, dzīvojot kopā, veidot dzīvi kā māksliniekam, var nonākt līdz ētisko vērtību kopumam katra apziņā.

Mūsdienās ļoti svarīga loma pievērsta jaunajam domāšanas veidam - no jauna izvērtēšanai, kurš ir sava veida vienojošais „tilts” starp sava veida patstāvīgām nozarēm, kā, piemēram, filozofija, vēsture, kultūra, politika, reliģija u.c., Tas var palīdzēt neapmaldīties šajos psiholoģiski un sociālekonomiski, ļoti bieži, grūti prognozējamajos apstākļos, „atrast un nepazaudēt sevi”, ieņemt „savu nišu sabiedrībā”.

Savā darbā autore atspoguļo posmu no 13. līdz 16.gadsimtam, kad pagāniskā un kristīgā reliģija saplūst, ietekmējot viena otru, veidoja tā laika cilvēku uzskatu un vērtību sistēmu. Šis laika posms sakrīt ar klosteru pastāvēšanas laiku, kuri līdz ar reformāciju tiek likvidēti, bet iezīmējuši Romas katoļu Baznīcas mērķu realizācijas sākumposmu. Lai gan viduslaikos kristietības ieviešana notika ar gluži ārējām, pat represīvu paņēmienu palīdzību, taču arvien skaidrāk mūsdienās redzam un saprotam, ka tā savā patiesajā būtībā un praktiskajā jomā, bija cilvēku vērtību kopumu attīstīšana. Mērķis izveidot kristīgu sabiedrību, nenoliedzami, pasaulē pastāv jau kopš pašas kristietības pirmsākumiem, jo jo tās augstākais saturs ir redzēt, zināt un īstenot sabiedrībā visu nepieciešamo, lai notiktu cilvēka iekšējās būtības un sabiedrības ārējā attīstība.

Sākotnēji garīgā un laicīgā vara bija vienotas, veicot sabiedrības izglītošanu praktiskajām vajadzībām, tomēr skatoties vēsturiski uz to, ceļš ir bijis grūts un sarežģīts. Īpaši komplicēts tas ir 15./16.gadsimta mijā, kad iepriekšējo laika ciklu nomainīja jauna sistēma. Viens posms, kas saistīts ar laicīgo dzīvi – bija apgūts, bet nākamais – garīgās dzīves aprūpe, atradās tikai attīstības sākumā, kuru pārtrauc protestantu kustība. Kristīgas sabiedrības veidošana, sākas ar smagu, fizisku dabu, amatniecības apgūšanu, bet kopā ar ētisko vērtību izkopšanu veidoja ticību nākotnei, kā vienotai tautai. Vēsturiski, visa pasaule attīstījās apmēram pēc viena un tā paša modeļa, tāpēc Livonija nevarēja būt izņēmums kristianizācijas procesa izpausmēs. Reliģijas institucionālais spēks cieši saistīts ar reliģisko organizāciju ietekmi gan uz sabiedrību un valsti notiekošajiem procesiem.

¹ Rēpers V., Smite L. *Ievads ideju vēsturē*, R.: Zvaigzne ABC, 1997. 191. lpp. (Turpmāk: Rēpers, Smite. *Ievads...*)

Tāpat kā citās viduslaiku pilsētās, piemēram, Lībekā, Zēgebergā, Brēmenē u. c, arī Rīgā un vēlāk citur Livonijā, kā kristianizācijas procesa aizsākumu galvenā institūcija bija klosteri, kuriem bija saistība pie līgumu slēgšanas zemes dalīšanā un ķīlnieku došanas. Iespējams, šis ir viens no zīmīgākajiem aspektiem, kas veicinājis Senlatvijas maztautu saplūšanu. Ja 19. gadsimtā izveidojas latviešu nācija, tad 16. gadsimtā tās teritorijā sāk izzust maztautu apzīmējumi un tiek pieņemts vienojošais latviešu tautas apzīmējums. Klosteru dzīvesveidu pieņemušajiem cilvēkiem, kā tas bija citur Eiropā, ar peticības un paklausības zvērestu bija jāklūst par organizētākajiem un uzticīgākajiem katoļu misijas veicējiem. Taču, dažādu apstākļu dēļ, gramatiskajai izglītībai vietējie iedzīvotāji lielāko daļu netika pievērsti, jo pastāvošajai varai bija vajadzīgs darbaspēks („melnā darba veicēji”), arī vietējo iedzīvotāju lielā pretestība virskundzībai, cīņa starp ordeni un arhibīskapiju par varu, kā arī maztautu sašķeltība, neveicināja izglītojošā procesa attīstību. Tomēr, klosteri bija kultūras dzīves centri, pie kuriem veidojās bibliotēkas, skolas, slimnīcas un tika sagatavoti vietējie priesteri.

Daudzi uzskata¹, ka Latvija nevar lepoties ar pasauleslaveniem mākslas darbiem, jo te nav bijusi ne Atēnu demokrātija, ne Itālijas renesanse, ne Francijas apgaismība. Tomēr, analizējot 13.- 16.gadsimta procesus, nosakot ētiskās normas un ideālus, iespējams izvirzīt hipotēzi par humānisma ietekmi Latvijā, kā rezultātā, humānisma principiem savienojoties ar katolicismu, radies skaistākais no mākslas darbiem – Latvju Dainas*, respektīvi - tautasdziesmas, kuras jāņem vērā, izmantojot tās kā vēstures avotu, apskatot tās kontekstā ar izvirzīto tēmu. Dainas tiek izvirzītas kā vienojošais elements Senlatvijas tautām, lai organizētos vienai valodai, vienai tautai. Tās ietver sevī zemes antīkās kulta tradīcijas un kristietības principus, kuriem savienojoties veidojās bāze, uz kuru balstoties varēja attīstīties sadzīves tradīcijas un veidoties vienotas tautas kultūra. Dainas ir vienīgais latviešu tautas daiļrades avots, kurās iekļautās ētiskās vērtības, bija gaisma, kurai jāseko, neļaujot tai nodzist arī mūsdienās.

Nevar cerēt uz valsts attīstību, kas norisinās bez kļūdām, ne arī uz “kristīgas valsts” izveidi, kā to apliecina vēsture, tomēr ir vēlēšanās rast atbildi uz jautājumu, vai valstij jābūt tādai varai, kas *pakļauj* pilsoņus (šobrīd gan demokrātiskā veidā) un, vai tā varētu būt vienīgā *sadarbības* iespēja, lai veidotu harmonisku - iekšēji un ārēji brīvu cilvēku?

Mūsdienų zinātniskie pētījumi apliecina, ka jaunajā laikmetā ir vajadzīgs pasaules uzskats, kur nav pretrunu starp zinātni un ticību. Tam jāatspoguļo laicīgās un garīgās pasaules uzbūve,

¹ Ratniece, D. Somu ziema, mazliet muzeju un daudz atziņu, *Muzeju Vēstnesis Nr.2 (95) 2003.*, febr. 3. lpp.

* *Dainas* - Irāņu val. *Dhaina* - ēdiens, attiecinot to uz simbolismu laika perspektīvā - ēdiens “garam”; R.Raudupe - sakni meklē sanskritā un indoeiropiešu pirmvalodā. “Daina” esot atvasinājums no sanskrita dēnā, kas savukārt atvasināts no indoeiropiešu saknes dhi-, “domāt” vai “saprast”, vai “domas ārējā izpausme vārdos”. Atkarībā no konteksta sanskrita dēnā var nozīmēt arī “runu, balsi, vārdus, slavinājumu, dziesmu”. Vairāki zinātnieki piekrīt šim vārda atvasinājuma skaidrojuma, atzīstot to par pirmsākumu latviešu un lietuviešu dainu nosaukumam. sk. Raudupe, R. *"Dievatziņa vēdās un dainās"*.

kas ļautu just tās uzbūvē saprātīgu spēku darbību. Šādā izpratnē visas būtnes ir brāļi un māsas, kur tikums ir cilvēka matērijas īpašība, bet ētika - dzīves higiēna, kur sākotnes mūžam stabilas, bet principi mūžīgi seni.¹ Jaunā laikmeta vīzijai ir vairāki avoti un kā viens no tiem ir evolūcijas ideja², kura papildināta ar sakrālo vēsturi,³ piedāvā dzīves veseluma perspektīvu: ķermeņa, prāta un dvēseles integrāciju.

“Vēsture ir dzīvo cilvēku rokām un viņu vajadzībām atjaunota aizgājušo paaudžu dzīve”, jo prioritātes pagātnes izziņāšanā veidojas atbilstoši pētnieka vai interesenta dzīves laika aktualitātēm.⁴

BAKALAURA DARBA MĒRĶIS:

Analizēt un veikt secinājumus par Romas katoļu baznīcas devumu sabiedrībai laikā no 13. - 16. gadsimtam Livonijā (tagadējās Latvijas teritorijā), nosakot kristīgas sabiedrības veidošanas problemātiku loku.

IZVIRZĪTI SEKOJOŠI DARBA UZDEVUMI:

1. Izpētīt mūku institūcijas - klosteru darbību Livonijas valsts pastāvēšanas laikā, izvērtēt to reālo devumu sabiedrībai šajā laika posmā, saistībā ar pastāvošās varas mērķiem.
2. Sniegt raksturojumu mūku ordeņu regulām un analizēt pedagoģisko aspektu katrai no tām.
3. Izpētīt altāru nozīmi garīgu sabiedrību organizēšanā, analizēt vairāku valodu līdzās pastāvēšanas problēmu un izvērtēt tēvreizes rašanās nozīmi.
4. Izcelt būtiskāko sv. Marijas Magdalēnas klostera darbībā, kas pamatotu tā nozīmi latviešu tautas kultūras veidošanā.
5. Dainu vēsturiskās īstenības apliecinājums latviešu tautas tradīcijā, (vecu un jauno tradīciju saplūšana un ētisko vērtību izplatība Livonijas tautās.)
6. Apzināt vietvārdus Latvijā, kuriem ir saistība ar vārdu Anna, lai šos datus izmantotu kā papildinošo elementu hipotētiskajam pieņēmumam par dainu izcelsmi un izplatību 15. -16. gadsimtā.

¹ Donavs, P. *Zinātne un audzināšana*, R.: "Sol Vita", 1999., 9. lpp.

² Rēpers, Smite. *Ievads...* 191. lpp.

³ Шпанин, О. *Философия истории*, изд.С. - Петербургского университета, 2005., с. 11.

⁴ Арон, Р. *Философия истории*, Философия и общество. 1997., с. 254.

Iespējams, ka vislabāk vēsturisko raksturu sniegtu laikabiedru attieksme pret dzīves parādībām, taču tajā pat laikā, atrodoties notikumu epicentrā, ne vienmēr izdodas saskatīt būtiskāko. Historiogrāfijā tiek sniegti šo vēsturisko personu darbības apraksti, taču pēc daudzu pētnieku atzinuma jākonstatē, ka derīgais materiāls Livonijas viduslaiku garīgās dzīves pētīšanai ir nabadzīgs un nepilnīgs. Neskatoties uz to, ka ir zināms fakts par Latvijas teritorijā esošajiem rakstītajiem avotiem latviski jau no 16. gadsimta sākuma¹, šobrīd dažādu iemeslu dēļ tie nav pieejami, un vienīgā iespēja palūkoties uz šo laiku ir no esošo jeb saglabājušos avotu vēlākajiem pētījumiem.

Par Livonijas periodu no 13. gs. - 16. gs., vairākās Valsts vēstures arhīva kolekcijās un fondos, saglabājušies tikai ap 300 atsevišķu dokumentu, kas ir pavisam niecīgi rādītāji, ja jāveic pētījumi par kādu atsevišķu tēmu. Savukārt, Valsts arhīvu specializētā bibliotēka attiecībā uz baznīcu vēsturi piedāvā vizitācijas protokolu materiālu, kas diemžēl, pārsvarā attiecas uz laiku no 17.gs beigām un 18. gadsimtu, bet tajos atrodami atsevišķi fakti, kuri saistāmi arī ar agrākiem laikiem. Tie ir tulkojumi no latīņu valodas uz vācu valodu, tāpēc tajos sastopamas daudzas neprecizitātes, kas attiecas uz vietvārdu un uzvārdu apzīmēšanu,² jo pat vienā konkrētā tekstā mainās, tie paši, jau minētie apzīmējumi.

Vecākie Valsts vēstures arhīva dokumenti raksturo Livonijas perioda galveno feodālo senjoru – arhibīskapu, Livonijas ordeņa³ un Rīgas pilsētas savstarpējās attiecības, cīņu par varu, zemju robežu noteikšanu un atzīšanu, īpašumu nodošanu lēņu valdījumā, tirdzniecības un draudzības līgumu noslēgšanu ar kaimiņzemēm. Lielākā daļa Livonijas arhīvu dokumentu laika gaitā izvesti. Tā Rīgas arhibīskapu un domkapitula arhīvs 1438. gada cīņas laikā starp Rīgas arhibīskapu un Livonijas ordeni tika izvests uz Lībeku⁴, kur glabājās apmēram 200 gadu. 1582. gadā Stefans Batorijs Rīgu pievieno Polijas – Lietuvas karalistei, līdz ar to daļa no Marijas Magdalēnas klostera arhīva, nonāca Polijas karaļu arhīvā Krakovā un 1794 .gadā tika pārvesti uz

¹ Stradiņš, J. Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture 16.gadsimtā: pamatmeti un pretrunas, R.: *Zinātnes Vēstnesis Nr. 20*, (9207) 04.12.2000. lza.lv/ZV; (Turpmāk: Stradiņš, Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture...)

² Menniks, A. *Luterticība*, R.: Liesma 1976., - 52 lpp.

³ Sākotnēji Zobenbrāļi, vēlāk - Vācu Ordenis, pēc 1525.gada, kad Vācu ordenis Prūsijā tika pārveidots par mantojamu hercogisti ar pēdējo lielmestru luterticīgo Albrehtu Hoencollernu kā hercogu, 1526.gadā pēc Vācu ordeņa likvidācijas Prūsijā, Ordeņa mestrs V.Pletenbergs atbrīvojas no nominālās atkarības attiecībā pret Vācu ordeņa lielmestru un iegūst neatkarību Ordenim, pieņemot arī Svētās Romas impērijas piešķirto firsta titulu.; historia.lv/alfabets/P/pl/pletenbergs/pletenbergs.htm; saglabāta 14 mar 2007 06:21:36 GMT.; Zeids, T. Valters fon Pletenbergs un viņa nozīme Latvijas vēsturē. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. 1991., Nr.1. 30. - 52. lpp.

⁴ Iespējams, ka jaunāko laiku dokumentos, īpaši hroniku tulkojumos, kas attiecas uz 16.gs. minētais nosaukums Lūbeck tiek jaukts ar vietvārdiem Libau un Liba, kas būtu attiecināma uz tagadējo Liepāju. Īpaši tas attiecas uz 15., 16.gs vietvārdu apzīmējumiem, kuri bieži vien tiek sajaukti, sagrozīti, mainīti nezināšanas vai apzinātas darbības rezultātā, par ko savos pierakstos min arī pētnieks Arbuzovs, L. *Latvijas historiogrāfija*, Lekk.1928./29.g NB RRN "Letonika" B.810.09, L.V.P.6587, 44. lpp; (Turpmāk, Arbuzovs, Latvijas historiogrāfija); Menniks, A. *Luterticība*, R.: Liesma 1976., 32. lpp. (Turpmāk, Menniks, *Luterticība*)

Pēterburgu. Savukārt, kad Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs 1621.gadā ieņēma Rīgu, tika izraidīti jezuīti, bet ordeņa bibliotēku kopā ar Marijas Magdalēnas klostera grāmatām un retiem rokrakstiem nosūtīja uz Zviedriju un tika dāvāti Upsalas universitātei.¹

1925. gadā daļa dokumentu no jauna tika atdoti Polijai un līdz 1941. gadam glabājās Polijas galvenajā seno aktu arhīvā, bet pārējie palika Krievijā.² Saistībā ar Lībeku vajadzētu būt krietni vairāk dokumentu, kas apliecinātu kristianizācijas sākumposma darbību, taču to liela daļa atrodas Lībekas pilsētas arhīvu un muzeju krājumos. Par vēlāko posmu ir atrodamas tikai ziņas par dekāna Johanesa Branda parakstītu protokolu 1525.gada 8.novembrī³ par igauņu, latviešu un parastā livoniešu valodā luterāņu grāmatām, kas aizturētas no tālāk sūtīšanas uz Livoniju un, domājams, iznīcinātas ar Lībekas katolisko varas orgānu ziņu. Taču šis apgalvojums ir apšaubāms. Kurš ir tulkotājs šīm grāmatām, paliek tikai minējumi. 1958 .gadā atrastais protokols⁴ ir vienīgā ziņa, uz kuras balstās pirmās iespīestās latviešu grāmatas datējums.

Baltvācu vēstures zinātne attiecas uz 19-to gadsimtu, kad pēc rusifikācijas perioda tika atmodinātas baltvācu, kas dzīvoja Igaunijā un Latvijā, nacionālās jūtas. Vāciešu izcelsmes un viņu viduslaiku “zelta laikmeta” pētījumi kļuva politiski vēlami. Vācieši tika uzskatīti par “kulturtrāger”, citiem vārdiem, progresīvu spēku, kas nesot kultūru, ieviesuši kristiānismu Igaunijā un Latvijā, tā veicinot pilsētu dibināšanu un stiprinot saiknes starp šīm valstīm un Rietumeiropas kultūras sfēru.

Livonijas perioda vēstures avoti ir publicēti jau 19.gs otrās puses, kurus galvenokārt apkopojusi XX.gs. viens no ievērojamākajiem vēstures zinātniekiem Edgars Dunsdorfs⁵ (1904-2002), Arnolds Spekke⁶ (1887- 1972.) un Dr. phil. profesors Indriķis Šterns (1918), kura lielais darbs⁷ sarakstīts pēc pirmavotiem no latviešu tautas vēstures viedokļa. Minēto autori darbi pārsvarā balstās uz Baltijas vācu vēsturnieku – Frīdricha Georga fon Bunge (*Bunge; 1802-1897*), Augusta Bulmeringa (*Bulmerincq; 1859-1933*) atzinumiem un Leonīda Arbusova (*Arbusow; 1848-1912*) pētījumiem, kā arī vēsturnieks Arveds Švābe (1888-1912) sagatavotajiem dokumentu krājumiem.⁸ Visai nozīmīgi atzīmēt L.Arbusova pētījumus¹ historiogrāfijā, kuros ir

¹ Žukova, Z. *Enciklopēdija katrai ģimenei*, 4. grāmata, Materiālu kopa par Marijas Magdalēnas klosteri, 2001.g. 27.-28. lpp. tiek minēts, ka Vācu izcelsmes liturģiskās literatūras pētniece Tonija Šmīde 20.gs 20 gados pētījusi rokrakstus Upsalas universitātes bibliotēkā un atradusi vairākus liturģiskus tekstus, kuri savulaik piederējuši Marijas Magdalēnas klostera bibliotēkai. (Turpmāk: Žukova, *Materiālu kopa*.....)

² Bērze, D. 13.- 19.gs. dokumenti vācu valodā Latvijas Valsts vēstures arhīva fondos., 17. lpp. (Turpmāk: Bērze, 13 – 19.gs. dokumenti.....)

³ Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture*....

⁴ Turpat,

⁵ Dunsdorfs E., Spekke A. *Latvijas vēsture 1500 - 1600* - Stokholma : Daugava, 1964. – 812 lpp. (Turpmāk: Dunsdorfs, Spekke, *Latvijas vēsture 1500 - 1600*)

⁶ Spekke, A. *Latvieši un Livonija* 16.gs., R.:Zinātne, 1995.g., - 263 lpp. (Turpmāk: Spekke, *Latvieši 16.gs*.....)

⁷ Šterns, I. *Latvijas vēsture 1290-1500*. R: Daugava, 1997. - 741 lpp (Turpmāk: Šterns, *Latvijas vēsture 1290-1500*)

⁸ Frīdrichs Georgs fon Bunge, izmantojis chronista un Prūsijas ordeņa mestra Mārburgas Vīganta fragmentus par notikumiem Livonijā, 16.gs. Vīganta 1394.gada darbu - Vācu atskaņu chronika, kurus izmantojuši Prūsijas historiogrāfi Bornbachs, K.Šics, savukārt Vīgants izmantojis Vartbergas Livonijas chroniku un dažus citus sen

būtiska nianse, kas jāievēro, lai kritiski izvērtētu avotu pētījumos uzrādītos faktus un viedokļus, kuri attiecināmi uz kursa darbā apskatāmo tēmu un laiku. Viņš norāda, ka līdz 16.gs sākumam pastāvošo antikvāro virzienu vēstures pētniecībā pārtrauca apgaismība, kuras uzskatiem nebija nekāda sakara ar vēsturi. Viņš vērš uzmanību uz to, ka vēsture no zinātnes tika pārvērsta par līdzekli, žurnālistiku – lai kaut ko pierādītu, apskaidrotu jeb iespaidotu. Pēc L.Arbusova vārdiem spriežot, apgaismība pētījumu laukā bijis solis atpakaļ, jo daudzi vēlāko laiku vēsturnieki ietekmējoties no apgaismotājiem, saglabā tos pašus uzskatus un valodas izteiksmes līdzekļus. Tādā veidā ieviešot tendenciozitāti - vēsture tika izmantota kā ierocis, lai vēsturiskie notikumi būtu labvēlīgi pastāvošajai polemikai - tad vēsture tika cienīta.² E.Dunsdorfs šajā sakarā teicis: “*Uzskatīt tā laika “salonu” sarunas par atbilstošām īstenībai nozīmētu nesaprast latviešu psiholoģiju*”.³

Svarīgākie 16. gadsimta notikumi ir rosinājuši pētniekus aprakstīt Smoļenskas (Smoļinas) kauju gadsimta sākumā un Livonijas karu gadsimta beigās, kā arī Livonijas valsts sabrukumu gadsimta vidū, bet visai maz pievērsušies kristīgas sabiedrības veidošanas problemātikai un reformācijas cēloņiem. Pēc L. Arbusova atziņām redzam, ka tā laika cilvēki nav apzinājušies tā norises aktualitāti,⁴ tāpēc nav daudz vērtējošu atziņu. Līdz ar to reformācija bija veicinājusi vēstures apskatīšanu pārsvarā tikai no reliģiskā viedokļa. Bet ar visu to, patiesību sevišķi sagrozījuši luterāņu konfesijai piederīgie garīdznieki un tās atbalstītāji. Tie visur iejaukuši savus morālos principus un viedokļus sev par labu, un krustojot ar humānismu tos atsvabinājuši no teoloģijas valgiem.⁵ Arī A. Spekkes⁶ grāmatā atzīmēts, ka 16. -17. gadsimtu autoru rakstījumos ir daudz neprecizitāšu, pārspīlējumu un patvaļīgu izdomājumu. No tā var veikt secinājumus, ka nomainoties vēstures traktējuma zinātniskajām pieejām un politiskajām ietekmēm, vēsture tiek pārrakstīta vairākkārt.

Trūkst arī šo laikmetu (13. – 16.gs) darbojošos personu biogrāfisko ziņu. Kas ir visai dabiski, jo kristiešu paveiktais ir pretstatā apgaismotājiem, kuriem mērķis nav abstrakts jēdziens, bet gan dzīva Personība.⁷ Kristieši nav centušies izcelt sevi, kā individu, jo strādājuši Dievam un

pazudušus avotus, ziņas par minētajiem vēsturniekiem izmantotas no *Latvju enciklopēdija 1962-1982*. 3. sējums, 24. lpp.; Revīziju protokolus ir apstrādājis un daļēji publicējis A. Bulmerings, A. Buholcs, Brežģis K., *Baznīcu vizitācijas protokoli, Izraksti par jautājumiem Kristīgās ticības cīņā ar latvju tautas reliģiju*, 1931.g. - 136 lpp.; Arbusovs, *Latvijas historiogrāfija*, 53 lpp.; Švābe, A. *Latvijas vēstures avotu krājums no 12. - 13.gs un 13. - 15.gs*

¹ Arbusovs, L. *Latvijas historiogrāfija*, 42.–53. lpp.

² Turpat, 45. lpp.

³ Dunsdorfs, Spekke, *Latvijas vēsture 1500 - 1600....*, 609. lpp.

⁴ Arbusovs, *Latvijas historiogrāfija*, 42. lpp

⁵ Turpat, 44.- 45. lpp.

⁶ Spekke, *Latvieši 16.gs... .7. lpp.*

⁷ Zanders, O. *Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.-17.gs.)*, Māksl. A.Mitris - R.:Zinātne, 2000., - 395 lpp. (Turpmāk: Zanders, *Senās Rīgas....*)

viss paveiktais tika veidots mūžībai. Arī intereses tajā laikā ne visiem bijušas vienādas, uz laukiem citādas kā pilsētā.

Darba tēmas izpētē bija nepieciešamība izmantot dažādas enciklopēdijas. Lielu darbu vēstures objektīvos skaidrojumos veic "Latviešu konversācijas vārdnīca", kura izdota Rīgā, laikā no 1927. līdz 1940. gadam prof. A. Švābes (1888.- 1959) virsredakcijā. Tāda pati nozīmē ir prof. A. Švābes rediģētajai "Latvju enciklopēdija", kas četros sējumos iznāca no 1950. – 1955. gadam Stoholmā (papildināts: 1962. gadā). J. Endzelīna savāktais un rediģētais "Latvijas vietu vārdu" apkopojums, kurš izdots 20.gs sākuma gados, sniedz autorei pārskatu par vietvārdiem saistībā ar Anna, kura attiecināta uz sv. Marijas Magdalēnas pēdējo mūķeni, ne tikai šajā klosterī, bet visā Livonijā.

Līdz ar padziļinātu materiālu pētīšanu un apstākļu labvēlību, atklājoties jauniem faktiem un to nozīmēm, mainās arī cilvēku vispārējā uztvere par bijušo un esošo. To pierāda 19.gs. laiks, kas norisinās romantisma strāvas un interese par patieso vēsturi atjaunojas. Doma par paradigmu maiņu parādās vēlāk, kad 20. gs. zinātnieks, vēsturnieks T. Kūns vērš uzmanību uz sapratnes un atsevišķu esamības aspektu izskaidrošanas shēmu. Ar to var teikt, ka vēsturiskajam traktējumam arī mūsdienās ir tendence parādīties jaunā kvalitātē.¹ Nenoliedzami, ka visos laikos liela ietekme ir bijusi gan politiskajam aspektam, gan sabiedrības apziņas līmenim, taču vēsturnieka uzdevums apzinot laikmetu vēstures traktējuma tendences un iespējas, veicot secinājumus kritiski izvērtēt avotus ar kuriem nākas strādāt.

Nevar teikt, ka nav iespējams atbildēt uz jautājumu, kāds tad ir bijis laiks 13. – 16.gs. Livonijā mītošajām tautām intelektuālajā vēsturē. Izmantojot dažādu avotu ziņas no vēsturisko pētījumu zinātniskajiem darbiem, tās izvērtējot un sintezējot, katram pētniekam veidojas subjektīvs viedoklis. Kopumā šo materiālu vēlos attiecināt uz latviešu tautas identitātes, nacionālā rakstura un kultūras veidošanās procesiem, kas vistiešākajā veidā sasaucas ar kristīgas sabiedrības veidošanas procesu.

Par 16. gadsimta avotiem, apskatu vislabāk palīdzēja sniegt L. Arbuzovs² un Ojārs Zanders savos darbos.³ Personu identifikācija attiecībā uz katoļu konfesijas pārstāvjiem sāk parādīties tikai 16. gadsimta beigās, pateicoties jezuītiem. O.Zanders atzīmē⁴, ka anonimitātes plīvurs sedz daudz no viduslaikos tapušā. Iespējams, protestantisma pārņemtā sabiedrības daļa to izmantojuši savā labā, identificējot viņu paveikto, kā savu un attiecīgi izmainot to sev vēlamā virzienā? Kaut gan pašā būtībā tur nebūtu nekā nosodoša, radās skolas, bibliotēkas u.t.t, (bet jāpiebilst, ka bez protestantisma tās arī būtu radītas, varbūt pat ātrāk) atstāja uz sabiedriskās

¹ Rēpers, Smite. *Ievads*....191. lpp.

² Arbuzovs, *Latvijas historiogrāfija*, 4. – 45. lpp.

³ Zanders, *Senās Rīgas*.....364. lpp.

⁴ Turpat, 10. lpp.

domas attīstību ietekmi līdz pat mūsdienām. Katoļu Baznīca 15. gs. un 16. gs. sākumā neizmantoja grāmatu iespiešanas mākslas iespējas un tulkošanu kristietības nostiprināšanai tautā, jo 14. – 15.gs. Eiropā izplatījās dažādas herēzijas (ķecerība), ko parasti literatūrā dēvē par viduslaiku novirzēm.¹ Acīmredzot tādā veidā cerēja saglabāt katoļu reliģiskās mācības tīrību.

Latvijas viduslaiku izcilais pētnieks Arnolds Spekke² Livoniju uzskatīja par Ziemeļaustrumeiropas atslēgu, kurā norisinājušies sarežģīti politiski, saimnieciski, kultūras un etniskie procesi, kas būtu skatāmi kopsakarā ar vēl plašākām teritorijām, tāpēc nedaudz izmantoju viņa ģeopolitisko skatījumu uz šo laiku, salīdzinot ar Rietumeiropā notikušo. 16. gadsimtā par tautas tradīcijām un to apkarošanu liecina gan jezuītu ziņojumi un baznīcu vizitāciju protokoli, gan ceļotāju apraksti.

Bīskaps J. Cakuls³ uzskata, ka katoļu Baznīcas viedoklis par mūsu tautas politisko, sociālo, kulturālo un reliģisko dzīvi līdz šim maz ar faktiem no vēstures ticis aizstāvēts, bet mūsdienās vairs nevarot sūroties, ka tas netiktu darīts attiecībā uz viduslaiku norisēm. Arī grāmatas⁴ nosaukums atbilst pozīcijai, kas dod pētījumam materiālu no izmantotajām katoļu Baznīcas vēstures izklāsta grāmatām. H. Trūpa grāmatā⁵, kurai trūkst zinātniski pamatota ziņu izklāsta, nevarēju nepamanīt ievadvārdus, kuros autors arī saka, ka līdz viņa grāmatas iznākšanai nav bijis plašāka darba, kurā būtu aplūkojama katoļu Baznīcas vēsture. H. Stroda grāmata⁶ atšķiras ar to, ka tajā ir lietotas atsauces. Kardināls Juliāns Vaivods⁷ atzīst, ka plašākam pētījumam par klosteriem Latvijā nav nācies pieskarties. Taču atzīmē, ka klosteri luterāņiem pagātnē ir bijis *visienstākais katoļu Baznīcas iestādījums*, tāpēc tie centušies visas ziņas par tiem iznīcināt. Tomēr, kaut arī materiālu ir nedaudz, senākie no tiem ir pieejami *Latvijas vēstures avotos*⁸ A.Švābes redakcijā. Grūtības radīja arī tas, ka nebija pieejams nevienas plašākas jaunāko laiku monogrāfijas par Rīgas un Livonijas klosteriem pagātnē. Kā atzīmē Kardināls Vaivods par galvenajiem avotiem šajā jautājumā, kaut arī tie atzīti par partejiskiem, būtu vērā ņemamas ziņas no jezuīta Konrāda Fetera (Vetter) darba⁹ un “Liggerildebuch oder Annales ecclesiasticae et civiles der kleinen Gilde Riga`s”. Viens no pirmajiem centies apkopot avotus par sv. Marijas Magdalēnas klosteri bija Heinrihs Trops, kad vēl bija Rīgas Romas katoļu semināra students (1943), taču līdz publicēšanai darbs nav nonācis,

¹ Strods, H. *Latvijas Katoļu baznīcas vēsture 1075.-1995.* R.: 1996. 128. lpp. (turpmāk: Strods, *LKBV 1075. – 1995.*)

² Spekke, *Latvieši 16.gs....*264.lpp.

³ Cakuls, J. *Katoļu baznīcas loma Latvijas tautas vēsturē*, Viļānos, Rīgas metropolijas kūrīja,1999., 5. lpp. (Turpmāk: Cakuls, *KB loma*)

⁴ Turpat.

⁵ Trūps, H. *Katoļu Baznīcas vēsture*, R.: Avots, 1992., – 334. lpp. (Turpmāk: Trūps, *Katoļu BV*)

⁶ Strods, *LKBV 1075. – 1995*, 378. lpp.

⁷ Vaivods, kardināls Juliāns. *Katoļu Baznīcas vēsture Latvijā*, Rīgas Metropolijas kūrīja, 1994., 279., 304. lpp. (Turpmāk: Vaivods, *KBV Latvijā*)

⁸ *Latvijas vēstures avoti*. 2.sējums: Senās Latvijas vēstures avoti. 1.burtnīca. Red. Švābe, A. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens, 1937., xiv, 214. lpp. (Turpmāk: Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti*)

⁹ Vetter, K. *Erzählung von Jungfrauenkloster St.Benedikt-Ordens zu Riga.Ingolstadt*, 1614.

atskaitot atsevišķus rakstus.¹ H.Tropa darbu turpināja prof. R. Malvess, taču arī viņš nav ticis līdz apkopotā materiāla publikācijai. Interesantu materiālu par cisterciešu Sv.Magdalēnas klostera darbību citur Latvijā, ne tikai Rīgā sniedz V. Vilīte.²

Svarīgi bija aplūkot un izprast garīgo ordeņu regulas un šo mūku ordeņu darbību. Personu biogrāfijas materiāli ir visai skopi, bet kā viens no svarīgākajiem dokumentiem, kas brīnumainā kārtā saglabājies ir jezuīta Ertmana Tolgsdorfa atmiņas³ par laiku, kad darbojies Rīgā un bijis tiešā saskarē Svētās Marijas Magdalēnas klosteri. Tur pabūdams, iepazīs ar tajā vēl palikušo mūķeņu dzīvi un darbību. Tolgsdorfs novērtējot pēdējās nonnas mūža devumu izsacījis aicinājumu ieskaitīt māsu Annu Notkenu svēto kārtā, kas bijusi kristīgo principu ieviešanas veicinātāja tautā un līdz ar to arī neviļus latviešu izglītības un kultūras veidošanās attīstības aizsācēja⁴. Uz viņa liecību par norisēm sv. Magdalēnas klosterī atsaucas gandrīz visi augstāk minētie katoļu konfesijas pārstāvji. Par paša E. Tolgsdorfa darbību plašāku informāciju sniedz Kardināls Vaivods⁵. Atrodies Rīgas jezuītu kolēģijā Jēkaba baznīcā, E. Tolgsdorfs iespējams ietekmējies no jezuītu atstāto ziņojumu stila. Kaut arī vēsturnieki nekad nav šaubījušies par to, ka jezuītu ziņojumi izmantojami kā vēsturiskais avots, tomēr tiem esot jāvelta būtiska kritika, kas savukārt izklausās pēc protestantu aicinājuma. Latvijas rekatolizācijā, šie materiāli nereti atgādinot nekrologus.⁶ Tomēr jāpiebilst, ka tie veltīti darboņiem, kas ir bijuši uzmanības vai pieminēšanas cienīgi un varam būt pateicīgi, ka viņi paveikuši paliekošu darbu, kas liek pievērst uzmanību tam, ko citi uzskatījuši par pašsaprotamu. No mūsdienu skatu viedokļa tie izcēlušī gaismā tos, kas ar savu pašreizējā darbu kristīgās ideoloģijas un misijas īstenošanā ir tapuši par savas darbības vietas un līdz ar to arī tajā mītošās tautas aizgātnieciskajiem patriotiem. Daudz tika iznīcināts protestantu grautiņu laikā un daudz no paveiktā nav iemūžināts rakstiskajos avotos.

Sekojoš J.Stradiņa⁷ atzinumiem, vērā ņemam ir doma par 16.gs., kad lielā mērā sākusies patiesā latviešu kristianizācija, ko papildot varētu precizēt – īstenojusies, jo attiecināma uz tautas

¹ Trops, H. Sv.Marijas Magdalēnas cisterciešu māsu klosteris, *Katoļu kalendārs 1999.gadam* R., 1998.g. 69.-90.lpp. (Turpmāk, Trops, MM māsu klosteris)

² Vilīte, V. *Olaines Sv.Elizabetes baznīca*, Olaines mākslas un vēstures muzejs, 2003., 61.lpp; (Turpmāk: Vilīte, *Olaines baznīca*); Strods, *LKBV 1075.- 1995.*, 381. lpp.; Tolgsdorfs, *Jaunavu Klostera uzglabātā vēsture*, 105. - 122. lpp.,

³ Tolgsdorfs, E. Rīgas Svētā Benedikta Jaunavu Klosterā brīnumaini uzglabātā vēsture no laika, kad Livonijā izplatījās luteriskā ķecerība, līdz tā nodošanai Jēzus Sadraudzības tēviem, Iespīests vācu žurnālā *Archiv* 1846.g.,107.lpp. ar nosaukumu "*Geschichte der wundersamen Verschönerung des Frauenklosters des Hl. Benedikt*"(1550-1620) Ertmaņa Tolksdorfa sarakstīto "*History Monost. Virgin Seti Benedicti in Riga XVI*". No latīņu val. uz vācu val. tulkojis Vācu literāts Conrads Fetters (*Veter*) 1614.g. "*Hist. Erzählung von dem Jungfrau Klost.*"- *Arch.für G.L.E.K.-V.sēj.* (turpmāk: Tolgsdorfs, *Jaunavu Klosterā uzglabātā vēsture*)

⁴ Beināre, A. *Rīgas Dievmātes klosteris*, R.: Antēra, Kultūrvēsturisks romāns, Atkārtots izd. 2003., 178. lpp., (Turpmāk, Beināre Rīgas Dievmātes....)

⁵ Vaivods, *Katoļu Baznīcas vēsture Livonijā*, 1994., 333. - 335. lpp. (Turpmāk: Vaivods, *KBV Livonijā*)

⁶ Strods, *LKBV 1075. - 1995.*, 389. lpp.

⁷ Stradiņš, Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture....

garīgo apziņu, kas veidojusies katoļu laiku ietekmē. Gan minētās jezuītu kolēģijas materiāli, gan ceļotāju piezīmes, gan mazliet vēlāk Kurzemes superintendenta Paula Einhorna grāmata¹ liecina, ka latviešu zemnieki spītīgi turējušies pie senču pagānisma tradīcijām, tomēr tas varētu nozīmēt, ka mūsu tautas mentalitātē valdījis zināms sinkrētisms*. L. Arbuzovs atzīmē, ka no Tolgsdorfa darbiem šis un tas smeļams arī folkloras laukā,² kas pamudina pievērsties dziļākai pētniecībai sv. Marijas Magdalēnas klostera māsu sadarbības kopsakarā ar E. Tolgsdorfu.

Par Annu Notkeni interesējusies, vākusi vēsturiskos materiālus un visbeidzot arī sarakstījusi kultūrvēsturisku romānu, mūsdienu rakstniece un skolotāja Astrīda Beināre.³ Šai grāmatai nav zinātniskā statusa, tomēr aprakstīti notikumi, kas saistās ar pašreizējās klostera mūķenes - māsas Annas darbību un atbilst vēsturiskajiem notikumiem. Iedvesmu grāmatas uzrakstīšanai viņai devušas personīgās vīzijas, taču rakstīta balstoties uz bibliotēkās un arhīvu avotiem, kurus uzrāda grāmatas beigās. Neskatoties uz to, ka šī grāmata ieņem literārā darba formu, tajā atainots laika posms no XIII - XVI gadsimtam, kur aprakstīti ne tikai Annas Notkenas dzīves gaita, bet arī cīņas par varu, ticības kariem, izturību un spēju pastāvēt, par pašreizējās tautas un latvju tautu.

Humānisma laiks Eiropā ienes vispārēju izglītošanās bumu, arī Latvija nebija izņēmums. Izskatot jautājumu par kultūras attīstību un tās veidošanās procesiem latviešu tautā ir minamas dainas jeb mutvārdu tradīcija. Literārā problēma – kas ir sarakstījis dainas, bet vēsturiskā problēma – vai tās ir balstītas uz reāliem notikumiem. Dainu sējumi un folkloras pētnieki ir lielā apjomā, tāpēc apskatot pētījumus un skaidrojumus par dainās izmantotajiem tēliem, iepazīsim ar H. Biezā⁴, J.G. Herdera⁵, K.Barona,⁶ J. Kursītes⁷ u.c. apkopojumiem, kā arī vēsturnieku A. Spekkes,⁸ A. Švābes¹ un K. Strauberga² viedokļus šajā jautājumā.

¹ Paulum Einhorn, Historia Lettica Dorpt in Liefland Gedruckt durch Johann Vogeln, der Koenigl. Acad. Buchdrucker, im Jahr 1649.

* sinkrētisms [gr.synkrētismos `savienojums (sākotnēji – divu naidīgu partiju apvienošanās pret trešo)] – tāds 1. kultūru saskarsmes rezultātā radies atšķirīgu reliģisko tradīciju elementu savienojums, 2. kristietības un dažādu vietējo ticējumu un paražu savijums, 3. tāda dažādu organiski nesaistītu reliģisko vai filozofisko uzskatu sajukšana, ka pretrunas paliek apslēptas, 4. funkcionālās izteiksmes formu apvienojums. 5. viengabalainība, sadalījuma trūkums, kas raksturīgs neattīstītai parādībai, piem., pirmatnējai mākslai.; *Svešvārdu vārdnīca*, Dr philol. Baldunčika J. redakcijā, R.: Jumava, 1999. 725. lpp. (Turpmāk, *Svešvārdu vārdnīca*)

² Arbuzovs, *Latvijas historiogrāfija*, 51. lpp.

³ *Beināre Rīgas Dievmātes....*278. lpp.

⁴ Biezais, H. *Seno latviešu debesu dievu ģimene*. R., Minerva, 1998. (Biezais, *Seno latviešu....*)

⁵ Herders, J.G. "Tautasdziesmās" atrodami dažādo tautu dziesmu apraksti un tekstu tulkojumi vāciski. Grāmatā ievietots gan apraksts par latviešu dziesmām, gan doti tulcoti to paraugi, tomēr Herders pats nav šo tekstu autors - visos gadījumos atrodamas norādes uz "Gelehrte Beiträge" 1764. gada izdevumu. Tomēr nenoliedzams ir fakts, ka šis ir pirmais latviešu tautasdziesmu tekstu publicējums tik plaša mēroga izdevumā, blakus citu tautu tekstiem.

⁶ Barons, K. *Latvju dainas*, R.: Valters un Rapa, 1922.

⁷ Kursīte, J. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. R., 1996.

⁸ Spekke, *Latvieši 16.gs....* 184. - 244. lpp.; 16. gs. parādījās vairāku autoru vēstījumi par Livonijas iedzīvotāju dzīvesveidu, ieskaitot arī ģimenes svētku svinēšanu. Šai tēmai veltījis nodaļu "Latviešu izskats, paražas un ticējumi", kurā publicēti arī 16.gs vēstures avotu fragmenti. Daļa no publicētajiem dokumentiem jāvērtē kritiski. Iespējams, Lasickis aprakstu par mirušo piemiņas godināšanu norakstījis no Sebastiāna Minsterā 1550.gadā izdotās "Kosmogrāfijas".

Visiem pieejamo nechronoloģizēto latviešu folkloras materiālu izmantošana senlatviešu reliģisko ticējumu skaidrošanā ir novedusi pie laika gaitā mainījušos jaunāko laiku latviešu reliģisko priekšstatu attiecināšana uz pirmskristīgo periodu. To vairāk vai mazāk cenšas pierādīt cilvēki, kas noskaņoti nacionālromantiski³. Arī latviešu tautas reliģiskie priekšstati tiek attiecināti uz laiku, kad tie vēl nepastāvēja. Izmantojot faktus no pieejamajā avotā⁴ un saistot tos ar dainām, kuras darbā tiek citētas, autore mēģina pamatot šo vēsturisko īstenību. Kā atbalsta punkts, meklējot savstarpējās saistības tam, tiek pieminētas A.Grīna grāmata "Laikmeta griežos"⁵, kur diezgan detalizēti tiek apskatīta tautā svinamā Annas diena, arī A. Rupaiņa romānā "Baltie tēvi"⁶ piesaista uzmanību personāžs Aņuse un aprakstīta Dievmātes gleznas atgriešanās Latvijā no Polijas, kura tagad atrodas Aglonā un bijusi māsas Annas Notkenas acuraugs.

Bija jāpaseko vispārējai latviešu valodas morfoloģiskajai un lingvistiskajai attīstībai, kurām savukārt radnieciskas pētījumos ir zinātniskās disciplīnas kā arheoloģija, ģeogrāfija, vēsture un mitoloģija. Konstatēt reformācijas laikā radušās izmaiņas latviešu tautas mutvārdu tradīcijā palīdzēja sniegt I.Bērze,⁷ pieminot, ka līdz pat 1369. gadam korespondence ir tikai latīņu valodā, no 1410. gada līdz 16.gs. otrajai pusei sarakstē sāka izmantot lejasvācu valodu. No 16.gs beigām augšvācu valoda. Par vietējo iedzīvotāju sarunvalodu S. Cimermanis⁸ atzīmē itāliešu kultūrvēsturisko ģeogrāfisko aprakstu autora A. Gvaņini 1578. gada vērojumu: "Livonijas vienkāršā tauta runā trīs valodās, kas nedaudz atšķiras viena no otras un pa lielākai daļai atgādina lietuviešu runu". Pavisam Livonijas teritorijas Latvijas daļu apdzīvoja 5 lielākās izveidojušās un stabilākās ciltis – leti, sēļi, kurši, vendi un līvi. Bet mutvārdu tradīcijas saistības ar valodas attīstību palīdzēja sniegt J. Radvils Paliepas grāmata,⁹ kurā A.Veldre Beldava ievadvārdos atzīmē, ka Baltijā mutvārdos pārņestās tradīcijas ir pierakstītas tikai sākot ar 16.gs. Tāpēc interesanti, šajā sakarā, būtu akcentēt cēloni, kāpēc radies priekšstats vai uzskats, ka dainas ir ļoti senas un saistāmas ar aizvēsturisko periodu. Vispirms jau pateicoties luterānisma ietekmei, otrkārt maz rakstīts par klosteriem, kuros bagātīgajos grāmatu krājumos iespējams bija atrast un apgūt visas tās zināšanas un gudrības, kas iekļautas dainās. Akvīnas Toms rakstījis¹⁰:

¹ Švābe, A. *Latvijas vēsture 1.daļa*. R.: "Avots"1990. 137 - 158. lpp. (Turpmāk: Švābe, *Latvijas vēsture I*)

² Straubergs, K. *Latviešu buramie vārdi I-II*. R., LFK izdevums, 1939-1941.

³ Dievturi, Māras zeme, Vieda u.c. līdzīgu uzskatu piekritēju organizāciju pārstāvji Latvijā.

⁴ Tolgsdofs, *Jaunavu Klosters uzglabātā vēsture*, 105.- 122. lpp.

⁵ Grīns A., *Laikmeta griežos*,

⁶ Rupainis, A. (1906-1976), *Baltie tēvi*. Vēsturisks romāns. Publicēts žurnālā "Atpūta", 1937-1938; Rupainis A., *Baltie tēvi*, 1.grāmata, Londona: Tilta apgāds, 1963. - 352 lpp.

⁷ Bērze, *13 – 19.gs. dokumenti*.....18. lpp.

⁸ Spekke, *Latvieši 16.gs*..... 14. lpp.

⁹ Paliepa, R. J., *Latvju dainas un vedu himnas*, R.: Elpa-2, 2004, 112. lpp. (Turpmāk: Paliepa, *Latvju dainas*.....)

¹⁰ *Katoļu kalendārs 1994. gads*, R.: 137. lpp.

“Klosteru patiesā dārgumu krātuve – bibliotēka, bez kuras tā ir kā virtuve bez katla, galds bez ēdiena, aka bez ūdens, upe bez zivīm.... dārzs bez puķēm, maks bez naudas.”

I. NODAĻA

ROMAS KATOĻU BAZNĪCAS ORGANIZĀCIJAS, MĒRĶI UN TO REALIZĀCIJA LĪVONIJAS KRISTANIZĀCIJĀ

Latvijas Katoļu Baznīcas vēsturē nepietiek atsevišķu monogrāfisku pētījumu attiecībā uz garīgās pārstāvniecības devumu sabiedrībai laika posmā no 13.- 16. gadsimtam. Historiogrāfijā par Katoļu baznīcas paveikto netiek daudz rakstīts un ja tiek, tad pārsvarā – jūtama kritiska attieksme. Ļoti iespējams, ka šāda attieksme izveidojusies nomainoties viduslaikiem uz jaunajiem laikiem un saglabājusies, mainoties vērtību izpratnei, kas jo spilgti iezīmējās reformācijas laikā.

H.Strods saka, ka: „...no vēsturnieku rakstiem var rasties pārlicība, ka Baltijā visu 13.gs. nav darbojies neviens kārtīgs misionārs, bet gan vienīgi krusta karotāji, kas vardarbīgi piespieduši iedzīvotājus kristīties.”¹ Jāatzīmē, ka kristianizācijai gājusi cauri visa Eiropa, un, ja kādu no procesiem aplūko atsevišķi vai pavirši, to izpausmes ne uzreiz ir pieņemamas un saprotamas. Kristīgās reliģijas pamati, tāpat kā visi evolūcijas procesi, vispirms iziet cauri vēsturiskās sašķeltības laikam, - izfiltrējas, lai atkal savienotos un atgrieztos pie pirmsākumiem. Ik pa laikam viss nomainās, pārklājoties ar jaunām vēsmām gan attiecībā uz materiālo, gan garīgo, diktējot nepieciešamo realizēt dzīvē. Savukārt, viss jaunais realizējas dzīvē pakāpeniski, sākoties ar ideju līdz tā attīstās un pilnveidojas, bet ne vienmēr cēlās idejas tiek realizētas līdz galam, jo idejas realizētāji nav to radītāji. Ja izsekojam katoļu misijai jau no ēras sākuma, tad sākumā katoļi atdalījās², bet pēc tam sadalījās³, bet ar 20.gs. vidus posmu vērojama katoliskās Baznīcas iesaistīšanās ekumenismā⁴.

Lai izprastu cik liela un kāda bija Romas katoļu Baznīcas nozīme Senlatvijas tautu dzīvē, nepieciešams īsi, pārskata veidā noskaidrot, kādas institūcijas un to funkcijas (izpausmes) bija garīgajai pārstāvniecībai tās attīstības posmā (13.- 16.gs) Livonijā, vadot, organizējot sabiedrības praktisko zināšanu izkopšanu - jau no kristiešu ienākšanas Senlatvijas teritorijā. Mūsdienās, par kristīgo ticību, kas tika nesta līdzī - garīdznieki raksta, ka tā esot saprāta apskaidrošana, ne tikai Vārda reliģija. Tā esot arī satikšanās reliģija, kurā iepazīt, iemīlēt un saprast vienam otru, var

¹ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 63. lpp.

² 1054. gadā, kad Katoļu Baznīca sadalījās Grieķu pareizticīgajā (austrumu) un Romas katoļu (rietumu) konfesijās.

³ No Romas Katoļu Baznīcas atkrīt ģermāņu tautas, veidojot atzaru - luterānisms.

⁴ Ponfīkālās padomes kristiešu vienotības veicināšanai prezidenta kardināla V.Kaspera konference par “Katoliskās Baznīcas iesaistīšanās ekumenismā”, kas tika nolasīta Francijas Protestantu federācijas ģenerālasamblejā 2002. gadā; Ekumēnisms [*lat. oecumenicus* `vispasaules` < *gr.*] - kristiešu (gk.protestantu) baznīcu kustība, kas vērsta uz vēsturiskās sašķeltības pārvarēšanu un visu konfesiju un baznīcu apvienošanu.; *Svešvalodu vārdnīca*, 188. lpp.

tikai satiekoties - dzīvojot kopā, veidojot dzīvi kā māksliniekam. *Nevis izstāstot savu domu, bet padarot to uztveramu*¹. Iespējams tieši tas trūka mazaizsargātajām tautām Senlatvijā.

Vēsturnieks Indriķis Šterns² pētot kāpēc kristieši (vāci) nāca uz baltu zemēm, nonāk pie secinājuma, ka „...tirgotāju interešu aizvējā Latvija tika pievērsta katoļticībai un kristīšanas aizsegā Senlatvija tapa par vācu koloniju.”³ J.Straubergs⁴ raksta, ka pēc Baltijas iekarošanas rietumu pilsētu lieltirgotājiem svarīgi bijis uzturēt tiešus tirdzniecības sakarus ar krievu kņazistēm. Heinrihs Strods⁵ mazliet paplašinot šo domu atzīmē, ka: „... Baltijas un rietumslāvu misionarizēšana bija cieši saistīta ar vāciešu spiešanos uz austrumiem, to kolonizēšanu, ko grūti atšķirt no tīras iekarošanas. Šo misionarizāciju patiesībā veica laicīgie valdnieki, misijas bīskapijas, cisterciešu ordenis; tie sauca savā zemē vācu tirgotājus un amatniekus.” Sevišķa nozīme šajā ziņā esot bijusi Livonijas ordenim, kurš ar savu eiropiski augsto militāro organizāciju un tehniku⁶ esot bijis nodrošinājums Baltijai⁷ vismaz 300 gadu nosacītam mieram, pasargājot to no lieliem kaimiņzemju iebrukumiem.⁸ Tāpēc, balstoties uz šo apgalvojumu, gribētos piebilst, ka tas ir pietiekoši ilgs laiks, lai pētījumā varētu sniegt apkopojošu novērtējumu par Romas Katoļu Baznīcas veikumu jaunas kultūras veidošanā, bet tai pat laikā, likvidējot daudz no vecā jeb ierastā pagānu dzīves veidā.

Kristīgās ticības izplatīšana viduslaikos, nesa līdzī lielas izmaiņas sabiedrības sociālekonomiskajā un politiskajā attīstībā, atstājot dziļas pēdas jebkuras tautu kopas dzīvē - visās tās jomās, it īpaši izglītības, nodarbes – (amata) meistarības iegūšanā, literatūras un mākslas apgūšanā, tāpēc tās pieņemšana uzlūkojama par progresīvu parādību. Šīm pārmaiņām bija jāklūst par patstāvīgu dzīves veidu. Šīs kristietības izplatīšanas priekšvēstures izskaņa pārlicinoši vērojama arī Atskaņu hronikā, kurā teikts:”...izplatītāji savā starpā cīnās par to, kurš pasteigsies ar kristīšanu, līdz ar to iegūstot politisko varu pār jaunpievērstajām zemēm un to iedzīvotājiem”. Romas pāvests un katoļu baznīca, nostiprinot savu ietekmi R-Eiropā, centās apvienot savā vadībā sašķeltos Eiropas rietumu un austrumu kristiešus.

¹ Mācītāji Linards Rozentāls un Indulis Paičs, Vārds un sakramenti, lelb.lv/lv/?ct=sakramenti; saglabāta 29 mar 2007 21:04:28 GMT.

² Šterns, I. *Latvijas vēsture 1180 – 1290 Krustakari*, Latvijas vēstures institūta apgāds. R.: 2002. 152. lpp. (Turpmāk: Šterns, *LV 1180 – 1290*)

³ Šterns, I. Zinātniskais komentārs. *Zinātnes Vēstnesis 2003.14.aprīlis: Nr 7 (257)*, la.lv/ZV/zv030700.htm; saglabāta 17 mar 2007 15:34:34 GMT.

⁴ Straubergs, J. *Lasāmā grāmata Latvijas vēsturē*. R: Zvaigzne ABC,1996., (35., 30.-31.), 89. lpp.

⁵ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 92. lpp.

⁶ Zeļenkovs, A. Militārā tehnika un cīņa par nocietinājumiem Livonijā XIII-XIV gs., *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture. VI sējums, II daļa.*, Daugavpils Universitātes izdevniecība Saule, 2003., 98.-106. lpp.

⁷ Par baltiem senprūšus, leišus un latviešus ieteicis dēvēt Neselmanis (1845) gadā, norādot, ka šīs tautas dzīvo ap Baltijas jūru un pārējām tautām un tautu grupām, kas dzīvo šajā reģionā jau ir nosaukumi.; Endzelīns, J. *Darbu izlase IV 2.daļa*. R., 1982. - 353. lpp.

⁸ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 92. lpp.

Spriežot pēc informācijas par Rietumeiropas viduslaiku Baznīcu, tā bija sabiedrības vadošais spēks, tāpēc būtu jāmeklē analogijas arī Baltijā. Sprotams, ka zem paša vārda Baznīca ir kristīgās misijas plašāka organizācija, kura viduslaikos bija hierarhiski ļoti labi organizēta. Manuprāt, kā viena no svarīgākajām institūcijām, kas apvienojas garīgo un laicīgā pilnveidošanos - bija klosteris, jo ar dziļo uzticību Dievam, ar cēlumu un ar atsevišķu mūku augsto dvēseles inteliģenci, klosteri bija kļuvuši par kultūras un izglītības nesēju centriem. Neviens nevarēja tik daudz strādāt zinātnes un mākslas laukā, kā mūki. Dzīvodami askētiski, viņi varēja attīstīt gan namnieku, gan ārstu, gan skolotāju, gan dzejnieku un citus talantus. Mūki bija viduslaiku garīgā elite ar vienu no nozīmīgākajām iespējām – izglītoties, jo klosteru bibliotēkās glabājās vēstures apcerējumi, dzeja, antīkā literatūra, kas bija plašs lauks zināšanu un prasmju paplašināšanai.

Pie bīskapu rezidencēm un pilīm, klosteros veidojās pirmās skolas, kurās audzēkņi bija galvenokārt no dižciltīgām ģimenēm. Tajās, atkarībā no ordeņa piederības, tika sagatavoti nākamie mūki, priesteri un garīdznieki domkapitulam, kuros mācības notika latīņu valodā. Pilnu septiņu brīvo mākslu (*artes liberales*)¹ kursu apguva tikai domskolās. Galvenā zināšanu apguves metode bija mācīšanās no galvas. Burtnīcu vietā ar vasku apziesti koka dēlīši, bet rakstāmriki metāla vai kaula irbulīši. Neizpalika arī sodīšanas līdzeklis – pēriens. Pilsētas skolas veidojās mazliet vēlāk, tajās sagatavoja nākamos tirgotājus, taču arī šajās skolās pirmie skolotāji nāca no mūku aprindām. Mācības notika dzimtajā valodā, un šāda veida izglītību rakstīšanu, rēķināšanu un vēstuļu rakstīšanas prasmi bija iespējams apgūt gan zēniem, gan meitenēm. Izglītība kļuva pieejama pilsētu vidusslānim. Taču svarīgākais jautājums, kas būtu jānoskaidro – vai Baltijā, konkrēti Livonijā (Līvzemē), kaut kas no tā visa bija?

Līdz ar mūku parādīšanos Senlatvijā, par Romas katoļu Baznīcas organizāciju var teikt, ka tā bija jauna pieeja kristianizācijas procesam², kuru Zobenbrāļi³ līdz tam neizprata vai rīkojās savu interešu motivēti. Mūki Senlatvijas teritorijā parādās līdz ar pirmo Baznīcas organizācijas veidotāju bīskapu Meinardu (1180.-1183). Indriķa hronika liecina, ka Zobenbrāļi neesot ievērojuši 1167.gada koncila lēmumu, kurā bija noliegts ņemt gūstekņus, bet ordenis tomēr tos

¹ Pretēji *artes mechanice*: amatniecības mākslām; Kinders H., Hilgamins V. *Pasaules vēstures atlants 1.daļa*, R.: Zvaigzne ABC, 2002., 127. lpp.

² Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti*, 150. lpp.; Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 75. lpp. Saistīts ar ķīlnieku ņemšanu, kuri nonāca klosteros (īpašumu dalīšana, augstdzimušo statuss);

³ Kristus bruņinieku brālība. Vēsturē par krusta karu negatīvo izpausmi jāpateicas izputējušiem feodāļiem, kuri kļuva par bruņiniekiem, cerot svešumā atrast laimi un bagātību, kā arī iekarotajos apgabalos iegūt zemi. Tikai ar laiku starp Zobenbrāļiem parādījās vadoņi, kas ordenī sāka uzņemt balstoties uz nacionālajiem komplektēšanas principiem (svarīga bija piederība kādai vietai), un šie ierobežojumi drīz vien noveda pie sadursmēm ar kristiešu principiem, kā arī ar pašu starptautisko bruņniecības pamatprincipu. Pats ievērojamākais no šādiem ordeņiem, kuros pieņēma bruņiniekus piederošus vienai nacionalitātei bija sv. Marijas Jēzus ordenis - vāc.: *der orden des Düschen hüses*. Saukts arī par Teitoņu ordeni, Kā atšķirības zīmi imperators Henrihs VI ordenim 1198.g. piešķīra baltu apmetni ar melnu krustu.; Андреев, А. *Монашеские ордена*, М. 2001. ср. 70 – 211.

ņēmis un, Baltija bijusi pilna ar vergiem un ordeņa apspiestajiem jaunkristītajiem. Tāpēc 1220.-1230.gadā Romas kūrījā pastiprinājās doma veidot Livonijā Baznīcas valsti.

Mūku ordeņu institūcija patiesībā bija kristietības attīstības precīzāks ievirzījums sabiedrības dzīves uzlabošanā, nekā baznīcas, jo sākotnēji ne jau ar vārdiem, bet darbiem tika iekārtota kristīgā vide. Spilgtākais no tiem bija cisterciešu ordenis, kurš bija sasniedzis lielāko ieguldījumu cilvēku praktiskās dzīves iekārtošanā. Pāvesta Inocents III atzina, ka jautājumā par Baznīcas valsts izveidošanu, cistercieši bija galvenie, kas allaž atradās pāvesta politikas avangardā. Atbalstu cisterciešu ģenerālkapitulam pāvests apsolījis jau pirmajā savas valdīšanas gadā, kā arī atbrīvojot tos no nodevām.¹ Savukārt, sākotnējais pārvaldes institūts bija augustīnieši, kuri noteica likumus un uzturēja tradicionālo Baznīcas hierarhiju.

Ar laiku, mainoties dzīves apstākļiem - izglītība mūkiem pilnveidojās arī grāmatas kļuva pieejamākas, bet paši dzīves kārtības pamati sabiedrībai kopumā - palika nemainīgi. Daži ordeņi pieņēma ļoti striktu un samērā noslēgtu dzīves kārtību, daži - atvērtāku. 13.gs. arī Livonijā sāka veidoties tā saucamie ubagotāju ordeņi, kurus pazīstam kā franciskāņus un dominikāņus. Šī kārtība Eiropā izveidojusies 13.gs. un nosaukums atbilst tā laika konkrētai situācijai, kas bijusi saistīta ar herēzes* izplatīšanos. Šie mūku ordeņi sāka sludināt baznīcās, kas patiesībā bija milzīga uzdrīkstēšanās, jo līdz tam baznīcā sludināt drīkstēja tikai bīskapi, nevis parasti priesteri vai mūki. Protams, ka šī rīcība netika vienkārši pieņemta, bīskapi sāka ļoti protestēt.² Tomēr, ar laiku, dominikāņi un franciskāņi tika apstiprināti kā sprediķotāju jeb sludinātāju ordeņi.³

Kristīgā garīdzniecība viduslaikos iedalījās **baltajā un melnajā**. Pie baltās pieskaitāms pāvests, patriarhs, arhibīskapi u.c., kas dzīvoja norobežoti no laicīgās pasaules, pie melnās – mūki - garīdznieki, kuri kalpoja virsvadībai.⁴ Šis princips tika ievērots arī saistībā ar tērpu, kāds katram no mūku ordeņiem tika ar statūtiem apstiprināts, taču dalījās pedagogs – mūks (balsts) un skolotājs – brālis (melns). Apģērbu melnā un baltā krāsa Rīgas arhibīskapijas laikā domkapitulam tika vairākkārt mainīta, kas bija nevienprātības ārējā pazīme, patiesībā tā bija dziļa cīņa par garīgās vadības atbrīvošanos no vācu ordeņa varas.⁵ Bija arī pelēkie brāļi, kuri bija gan starp dominikāņiem, gan franciskāņi un sauca tos par pusbrāļiem, kuri nesāja *pelēkus apmetņus*, tāpēc viņus dēvēja par pelēciem vai pelēksvārciem. Arī dainās iespējams atainoti personāži, ar kuru palīdzību izteikta doma par stāvokļa izmantošanu vai iespējām.

Pelēks mans bāleniņš, melnu jāja kumeliņu

¹ Indriķa *hronika*. Mugurēvičs, Ē. komentāri gr: Rīga: Zinātne, 1993., 333. - 416. lpp. (Turpmāk: *Indriķa hronika*)

* Herēze – [*bazn.lat. haeresis < gr.hairesis `izvēle; atšķirīga ticība`*] – tas pats, kas ķecerība.; Svešvārdu vārdnīca, 273. lpp.

² Eiropas viduslaiku kultūra liis.lv/kultvest/kultura/vidlaik/teksts.htm; saglabāta 7 apr 2007 15:23:03 GMT.

³ Vienlaicīgi veicot vairākus pienākumus, sludinot kristības principus, sprediķojot ticības mācības pamatus un apkopjot slimos, kā arī izvadot mirušos utt.; Trūps, *Katoļu BV*, 209. lpp.

⁴ *Valsts programma, Vēsture - prezentācijas materiāli*, 2002.

⁵ Vaivods, *KBV Latvijā*, 1996., 282. lpp.

Redz kur koši piederēja pelēks melna mugurā.¹

Autore piedāvā netradicionālo dainu skaidrošanas ceļu, kurā gan simbolam, gan krāsai ir nozīme, kontekstā ar izteikto parādību. Pelēks kā pāreja starp melno un balto var simbolizēt neskaidrību – izplūdušas robežas ar mērķu trūkumu. Savukārt, melnais nav pieņemams tik ilgi, kamēr tas ir svešs un nepazīstams. Melns ir kā zemapziņa, kurai uzticoties, parādīsies nepieciešamība personīgajai attīstībai, pilnībai (melns tradicionāli ir ļaunais -apspiestais, atraidītais). Pieļaujot domu, ka daina attiecināma uz franciskāņiem, secināms, ka savu pieaugošo autoritāti sabiedrībā sasniedz iespējams uz dominikāņu rēķina (vai izmantoja to centienus), jo tāpat kā dominikāņiem arī franciskāņiem tika piešķirtas tiesības sludināt tautā un bija pazīstami kā sprediķotāji nevācu valodā zemnieku sētās.² Taču arī premonstriešu mūku ordeņa lajiem, kas pieder pie dominikāņiem bija pelēks tērps.

Historiogrāfijā parādās dažādi apzīmējumi, kas saistās ar bīskapa valdīšanas laiku un teritoriju - Līvu zeme, Senlatvija utt. Savukārt, 13.gadsimtā katoļu bīskapi un *Vācu ordenis*³ pakļauto Latviju un Igauniju kā koloniālo, feodālo valstiņu konfederāciju nosauca par Livoniju, kuru prof. A.Švābe sauca par Māras valsti⁴, bet kardināls Julians Vaivods un vēsturnieks E.Dunsdorfs, dēvēja to par katolisku Baznīcas valsti⁵. Acīmredzot arī šajā aspektā redzama autoru attieksme, kur vieni raksta no pastāvošas varas viedokļa, otri no tautas.

Klosteru dzīve katoļu Baznīcas vadībā aizsākās un aktīvākais darbības laiks attiecas uz 12. un 13.gadsimtu. Livonijas jaunajā Baznīcas valstī, pār kuru augstākā vara piederēja pāvestiem, mūku darbībai pavērās plašs lauks. Augustīniešu ordeņa klosteris Ikšķilē savā darbības sākumā aizsteidzās pat valsts dibināšanas laikam priekšā un bija pirmais, kas izstrādāja kanonus attiecībā uz Baznīcas valsts organizāciju. Lai iepazītu sākotnējo mūku ordeņu kārtību, svarīgi zināt, ka tie bija cilvēki, kuri dzīvoja pēc noteiktas kārtības, pēc konkrētiem principiem un, kuri apliecināja savu vēlmi vai bija spiesti dzīvot pēc šiem noteikumiem ar svētsolījumu. Tāpēc, tie netika doti uzreiz, kad cilvēks atnāca uz klosteri dzīvot, bet vispirms tika pārbaudīta viņa spēja un gatavība piederēt konkrētajam dzīves veidam. Vispirms tika noteikts sagatavošanas un pārbaudes laiks, lai redzētu vai šis dzīves veids viņam ir pieņemams kā vislabākais.

Laika secībā Livonijā nodibinājušies sekojoši klosteri: Pirmais bijis *augustīniešu regulas mūku klosteris* Ikšķilē (1186-1200)⁶, kurš vēlāk tiek pārcelts uz Rīgu un no 1201-1255.gadam

¹ LD, 29887

² lelb.lv/lv/?ct=katolu_laiki; saglabāta 20 mar 2007 08:38:33 GMT.

³ Vācu ordenis ir ceturtais vecākais mūku-bruņinieku ordenis, kas pārsvarā apvienoja ģermāniskās izcelsmes locekļus; *Die Statuten des Deutschen Ordens nach ältesten Handschriften*, hrsg. von M.Perlbach. Halle, 1897.; Klišāns, V. *Tildes Datorenciklopēdija Latvijas vēsture*. Rīga: Sabiedrība Tilde, 1998.

⁴ Švābe, A. *Latvijas vēsture, I. III izd. R.*, 1990., 102. lpp.

⁵ Dunsdorfs, E. *Latvijas vēstures atlants*. 1976., 60. lpp. (Turpmāk: Dunsdorfs, *LV atlants*)

⁶ *Indriķa hronika*, 63. lpp.; meinardadraudze.lv/homily.html; saglabāta 5.03.2007. 09:19:36 GMT;

darbojas kā *domklosteris*.¹ Pirmā tiek nodibināta Augustīniešu regula 1120.gadā (dibinātājs Norberts), bet augustīniešu ordenis kā uzrādīts konversācijas vārdnīcā², ticis nodibināts tikai 1243.g. Itālijā. Liela ietekme uz bīskapu Albertu (1215) bijusi Dominikam, kurš bijis Augustīniešu kanoniķis. 1205.gadā tiek dibināts *cisterciešu³ ordeņa Daugavgrīvas - Sv.Nikolaja kalna klosteris* (Mīlgrāvī),⁴. No 1234.gada pie Sv.Jāņa Kristītāja baznīcas darbojas kā *dominikāņu jeb predikatoru klosteris (des schwarzen Klosters)*.⁵ 1253./55. gadā dibinās *cisterciešu sieviešu sv.Marijas Magdalēnas klosteris*⁶, bet *franciskāņu ordeņa klosteris*⁷ pie Katrīnas baznīcas 1258.gadā. Tātad pēc kardināla Vaivoda apkopojuma,⁸ Rīgas pilsētā ir bijuši pieci klosteri. Ar laiku klosteru skaits Livonijā palielinājās, arhibīskapa M.Hilderbaranta laikā vien (1484.-1509.) jaunus franciskāņu klosterus⁹ nodibināja Koknesē, Limbažos un Aizputē¹⁰. Ap 1295.gadu uzcelts Marienhauzes (Viļakas) nocietinātais koka klosteris; kurš ap 1509.gadu atjaunots kā mūra celtne¹¹. H.Strods izsaka pieņēmumu, ka cisterciešu mūkiem bijušas misijas arī Daugavpils un Rēzeknes novados¹²

Rīgas arhibīskapijas¹³ attīstībā izdalīti trīs tās ģenēzes periodi:¹⁴ Ikšķiles bīskapija (1186-1200), Rīgas jeb Livonijas bīskapija (1201-1255) un Rīgas arhibīskapija (1255-1561). Katrā no šiem periodiem notikušas izmaiņas, bet tikai katoļu Baznīcas iekšējā un domkapitula organizācijā. To pašu nevar teikt attiecībā uz sabiedrisko kultūras veicināšanu vai tās izglītošanu. Tā kā Livonijas katoļu baznīca sākumā bija Brēmenes virsbīskapijas novads, tad arī

¹ Bez domkungu kopmitekļa pie Māras baznīcas (t.s. Doma klosteris), dažiem namiem pie tagadējās Bīskapu gātes Rīgā un tūrumiem Rīgas vārtu priekšā (16 gs. t.s. *ager cellerarii, Kellnersacker*), kapitula īpašumi atradās Vējzaķa un Mārtiņa salā; viņam piederēja Māras dzirnavas pie tag. Māras ezera un otras dzirnavas pie Juglas, kā arī sava kapsēta, daļa Daugavas krasta; 13 un 14 gs. arī 2 skolas pie Doma un Pētera baznīcām; tāpat Titurgas muižiņa Daugavas kreisā krastā iepretim Doles salai.; *Latviešu konversācijas vārdnīca. 18.sējums, 35851.-35871. sleja. 1927.-1940.* (Turpmāk: *Konversācijas vārdnīca*)

² Turpat, 5746-5749. sleja

³ Cisterciešu klosteri izvirzīti uz Eiropas ziemeļiem un austrumiem kā kristiānisma un kultūras priekšposteņi.; Turpat, 16809.sleja

⁴ *Daugavgrīvas (Alt-Dünamünde)* klosteris atradās Vecdaugavas krastā (tag. Rīgā, Airu ielā 79a, t.s. Skanstnieki). Klosteri (IX, 7) cēla stratēģiski izdevīgā vietā, dažus kilometrus no Daugavas toreizējās ietekas jūrā. Klosteris pēc tam kļuva krustnešiem par svarīgu atbalstpunktu, iebraucot un izbraucot no Līvzemes. Klosteris nosaukts jūras braucēju patrona sv.Nikolaja vārdā, kam par godu Baltijas jūras zemēs šai laikā, īpaši Skandināvijā (Lunda, Oslo u.c.), celts daudz baznīcu; turpat, *Indriķa hronika*, 63. lpp.; Zeids, T. *Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti līdz 1800. gadam: Mācību līdzeklis vēstures specialitātes studentiem*. Rīga: Zvaigzne, 1992., 33.-34. lpp.

⁵ Vaivods, *KBV Latvijā*, 282. lpp.; 1244. Rīgas dominikāņu klosteris ieņemts ģenerālkapitulā Romā, t.i., ņemts uzskaitē, oficiāli piešķirot klosteru statusu janabaznica.lv/book/export/html/10; saglabāta 17 apr 2007 22:50:50 GMT.; sk. Zīrups, J. *Dievnams uz Bīskapa pils mūriem*.

⁶ Tolgsdofs, *Jaunavu Klosteru uzglabātā vēsture*; Trops, *MM māsu klosteris* 69.-90. lpp.; Vaivods, *KBV Livonijā* 399.-422. lpp.

⁷ Vaivods, *KBV Latvijā*, 283. - 284. lpp

⁸ Turpat, 280. lpp.

⁹ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 108. lpp.

¹⁰ Aizputes apriņķī, starp Lažas, Apriķu, Gudenieku, Basu, Turlavas un Kazdangu atrodas Klosteres pagasts, pieder pie Pētera baznīcas draudzes.; *Konversācijas vārdnīca*, 16805 -16806 sleja.

¹¹ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 85. lpp.

¹² Kučinskis, St. *Latvijas zemju katoļu draudžu attīstība un kultūra. Dzimtenes kalendārs*, 1982., 57. - 63. lpp.

¹³ *Konversācijas vārdnīcā*, 35851.-35871.sleja., Sīkāka informācija par virsbīskapijas administratīvajām izmaiņām, kā arī par izsniegtajām pāvestu bullām attiecībā uz bruņinieku garīgo ordeņu darbību.

¹⁴ lv.wikipedia.org/wiki/R%C4%ABgas_arhib%C4%ABskapija; saglabāta 21.02.2007.11:24:55 GMT

domkapitulam¹ tika apstiprinātas mūku ordeņu satversmes, tāpat kā citiem mūku ordeņiem, pēc kurām vadoties, jānoskaidro kādi mērķi tika izvirzīti attiecībā uz Māras zemes maztautām un sabiedrību un teritoriju kopumā, kā, statūtos noteiktais mūku darbības lauks atspoguļojās Livonijas tautu kultūrā.

I. 1. Ikšķiles bīskapijas laiks (1186 - 1200)

Indriķa hronikas² 1. nodaļā teikts, ka „Zēbergas klosterī bija kāds Svētā Augustīna ordeņa³ priesteris, kurš tikai krusta Kristus dēļ, vienīgi lai sludinātu, ieradies Līvzemē kopā ar tirgotājiem, kuru ar līviem saistījusi draudzības saites”⁴. Tālāk, hronikā teikts, ka minētais priesteris (Meinards) saņemot vācu zemju arhibīskapa Hartviga II kanonisko misiju un pilnvaras⁵, dabūjis atļauju no Polockas kņaza Vladimira⁶, stājas pie Dievam tīkamā darba, uzceldams baznīcu Ikšķiles ciemā. Meinardam⁷, kurš vēlāk tika iesvētīts par bīskapu⁸, bija līdzgaitnieks evaņģēlija sludināšanā – cisterciešu ordeņa brālis Teoderihs⁹, kurš kopā ar brāļiem garīdzniekiem dzīvoja Ikšķiles nodibinātajā domkapitulā pēc *augustīniešu ordeņa*¹⁰ statūtiem¹¹. Tajos, kā viens no galvenajiem nosacījumiem bija klostera skolas darbība, lai apmācītu dižciltīgo ģimeņu dēlus. Augustīnieši sludināja baznīcas noteicošo varu pār laicīgo un aicināja izskaust visus citādi domājošos.¹² Tā, kā pirmais klosteris Līvzemē ir saistībā ar augustīniešu ordeni, tad

¹ *Konversācijas vārdnīca. 3.sējums, 5754.-5757.sleja.*

² Indriķis (1180-1259) mācījies Zēbergas klosterā skolā, pēc tam Magdeburgā, ilgu laiku kalpojis Alberta tuvumā.; Zanders, *Senās Rīgas ...*, 17. lpp.

³ Senākie augustīniešu ordeņa statūti, kuru pamatā ir sv. Augustīna (354-430; kopš 395 Hiponas bīskaps) mācība, radušies 8.gs., 11.gs. papildināti ar nosacījumu mūkiem dzīvot vienkopus. Augustīniešu klosteri pārsvarā dibināti galvenokārt 12.gs.pirmajā pusē.; *Indriķa hronika*, 259. lpp.

⁴ *Indriķa hronika*, [I: 2] 50. lpp.

⁵ bibelesbiedriba.lv/religiju-enciklopedija/kristietiba/romas-katoli-latvija.html; saglabāta 8.03.2007.12:03:42 GMT.

⁶ Daļa Baltijas jau bija kristīti pareizticībā. Līdz 13.gs. sākumam interešu konflikts atklāti nebija izpaudies, lai gan atšķirība starp Austrumu un Rietumu baznīcām pastāvēja jau kopš 11.gs. vidus. Līdz tam bija valdījusi mierīga koeksistence, kas izpaudās valdnieku namu (Krievija, Skandināvija, Vācija, Polija) savstarpējās „laulībās”. Gotlandē un Novgorodā darbojās jauktas tirgotāju kopienas, kurās ietilpa abu Baznīcu pārstāvji (Christiansen 1980,126).; historia.lv/alfabets/A/AT/atskanu_hronika/hronikas_teksts/; saglabāta 12.03.2007 04:11:44 GMT.

⁷ Ikšķiles bīskapiju Meinards izveido *de facto* 1186.g. [Arnold, Slāvu hronika, 213], mūku konvents – domkapituls, pieņemti augustīniešu statūti.; lv.wikipedia.org/wiki/R%C4%ABgas_arhib%C4%ABskapija; saglabāta 21.02.2007.11:24:55 GMT

⁸ *Indriķa hronika* [I: 8], 51.lpp.

⁹ Turaidas Driķi (lat *Theodericus, Thidericus*) Teoderihu 1187. bīskaps Meinards piesaista kristīgās ticības sludināšanā. Vēlāk - abats Daugavgrīvā (1202-1211, Mīlgrāvis - Marienfelda), Bīskaps Igaunijā (1211 - 1219).

¹⁰ *Augustīniešu ordeņa* noteikumi sastādīti pēc sv. Augustīna runām un rakstiem (*Regula Augustini*), 1244.g. pāvesta Inocenta IV apstiprināti un 1256.g. Aleksandra IV paplašināti. Sākumā o-ņa disciplīna bija ļoti stingra; tam piederēja ap 2000 klosteru un 30000 mūku visās katoļu valstīs; no a-šiem cēlās daudzi zinātņu vīri un teoloģijas darbinieki. Vēlāk klosteros un mūku dzīvē ieviesās visādi netikumi un izvīrtība; ar Lutera izstāšanos a-ši pazaudēja iespaidu tautas masās; *Konversācijas vārdnīca. 1.sējums, 1234.-1235.sleja.*

¹¹ Senākie augustīniešu ordeņa statūti, kuru pamatā ir sv. Augustīna (354-430; kopš 395 Hiponas bīskaps) mācība, radušies 8.gs., 11.gs. papildināti ar nosacījumu mūkiem dzīvot vienkopus. Augustīniešu klosteri Ziemeļvācijā dibināti galvenokārt 12.gs. pirmajā pusē (Heimbucher 1933, 396-409).; *Indriķa hronika.*, 335. lpp.

¹² *Konversācijas vārdnīca, 1.sējums, 1234.-1235.sleja.*

attiecībā uz pašu Augustīnu atrodamas ziņas¹, ka viņš esot saucams par dzejnieku prozā, kuram bijusi vara pār vārdiem. Viņa grāmatās netrūkstot neaizmirstamu rindu, kā, piemēram, citātā no sv. Augustīna „Atzīšanās”, (X,27): „*Vēlu es iemīlēju tevi, ak, senā daile!*” Sv. Augustīna regula Rietumu Baznīcā viena no zināmākajām, kura tika uzrakstīta parastiem priesteriem, lai viņus savāktu kopā un palīdzētu pirmkārt, jau viņiem pašiem. Tajā pat laikā, par Sv. Augustīna regulu zinām, ka tā tiek ņemta par pamatu pirmajam klosterim, jo bijusi ļoti izvērsta, un plaši pielietojama.² To apliecina tālākā vēsture, kad iesākumā izvēlēta kā vadošā, vēlāk nomainīta uz citu, tad atkal atjaunota. Ikšķiles bīskapijas laiks ir visai īss tikai 12 gadi, tomēr pietiekams, lai iepazītu vietējo zemi un izvēlētos tajā centrālo atrašanās vietu.

I. 2. Rīgas jeb Livonijas bīskapija (1201-1255)

Rīgas jeb Livonijas bīskapijas laikā, Ikšķiles domkapituls (*conventus*) un bīskapa sēdeklis ar katedrāli tika pārcelts uz Rīgu, novēlot bīskapiju (*episcopatus Livonienis*, vēlāk *ep.Rigensis*) sv. Jaunavas patronātam; Doma baznīcai bija *Assumptionis Beatae Virginis Mariae* tituls un domkapitulam no Meinharda laikiem bija sv. Augustīna statūti. Doma baznīcā tika dibināta pirmā garīgā skola, kas darbojās līdz ar klosteri, un līdz pat 14.gs. vidum bija vienīgā. 1210.gada beigās (līdz 1374.g.) bīskaps Alberts piešķir savam domkapitulam **premonstriešu ordeņa**³ reliģisko konventu un nodod Rīgas Doma katedrāli valdījumā tiem, kas šai baznīcā pēc Dieva gribas **noteiks kanonus** (likumus).⁴ Bīskapa Alberta neatlaidīgie lūgumi piešķirt Livonijas baznīcai metropoles tiesības tika noraidītas, kas ierobežoja tiesības brīvi lemt par vietējām zemes bīskapijām (to izveidošanu) vai diēcēžu un baznīcu tieslietām.⁵ Ar laiku Domkapituls izveidojās par garīgās vadības orgānu centru un 1223.gadā blakus katedrālei tika uzbūvētas atsevišķas telpas domklosterim. Tuvumā dzīvoja laicīgā klēra personāls – tā sauktie vikāri, kas bija saistīti ar **organizāciju altāriem**⁶. Tomēr no 1374.-1394.gadam kapituls atkal bija augustīniešu priesteru ordenī, kura ārējā pazīme bija **melns tērps**. Ar Bonifācija IX 1393. un 1394.gada bullām Vācu ordenis piespieda Rīgas virsbīskapu un kapitulu pieņemt viņa statūtus, dievkalpojumu noteikumus un *baltu tērpu ar melnu krustu*, ko tie atmeta 1428.gadā. 1451.gadā Rīgas

¹ *Svētais Akvīnas Toms*, Latvijas Zinātņu akadēmija, R.: 1993.126. lpp.

² Dominikāņi-dzīves aicinājums, *Kurzemes Katoļu bīskapijas informatīvais izdevums „Nāc”*, Nr.12, februāris, 2002. catholic.lv/liepaja/nac/12/nac1205.htm; saglabāta 9 feb 2007 12:33:59 GMT.

³ **Premonstrieši**, 1120 dibināja sv. Norberts (sk.) ar augustīniešu rēgulu., 1126. pāvests apstiprināja ordeni, kad tajā bija 8 klosteri. Norbertietes klosterī dzīvoja kopā ar vīriešiem, kurus nodalīja tikai siena. Darbodamies it īpaši misijas darbā, g.k. vundu apgabalos, p. strauji izplatījās. 13 gs. p-u stingrība atslāba; Ordeni pārvalda klostera abats, ģenerālkapitul; sākumā sanāk ik gadu, vēlāk ik 3 g. historia.lv/alfabets/P/pr/premonstr/encik/pr_lkv.htm; saglabāta 11 mar 2007 04:40:07 GMT.

⁴ Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti*, Nr. 56, 42. lpp.;

⁵ Turpat, Nr. 103. 77. - 78. lpp.

⁶ Vaivods, *KBV Latvijā*, 281. lpp. Garīgās brālības jeb amatu savienības

arhibīskapija un domkapituls atkal bija Augustīna ordenī un uz 1452.gada *bullā habitus* pamata no jauna iestājās vācu ordenī, kur palika līdz Rīgas virsbīskapijas beigām 16.gs.¹

Uzmanības vērtā ir Alberta izvēle par labu premonstriešu ordenim, jo kā aprakstā teikts starp ordeņa brāļiem bija: kora kungi jeb kanoniķi, garīgā semināra audzēkņi, uz pārbaudes laiku pieņemtie – novicis un laji, kas nav garīdznieki, bet pieder pie reliģijas. Ordeņa locekļu kanoniķu un klēriķu tērps, kuri nodarbojās ar reliģijas lietām bija no *baltas vilnas* un bija pretstats augustīniešu *melnajiem tērpiem*. Pēc Indriķa rakstiem zināms, ka šīs izmaiņas notiek pēc pirmā klostera abata Engelberta nāves.² Savukārt, lajiem, kas veica saimnieciskus darbus, *apģērbs bija pelēks*.³ Cisterciešu ordeņa aktivitātēs lielu lomu spēlēja *Zobenbrāļu ordenis*,⁴ kura dibinātājs ir cisterciešu mūks Teodorik(h)s. Atļauju to dibināt deva Inocents III 1202.gadā kā Kristus bruņinieku brālību - «*Fratres militae Christi*» - palīgu Senlatvijas misionēšanai.⁵ Brālība ieguva franču *templiešu ordeņa* statūtus⁶ un zobenbrāļu nosaukumu (Šķēpa ordenis jeb Šķēpa brāļu ordenis -vāciski *Schwertorden* jeb *Schwertbrüderorden*). Līdz ar to var teikt, ka klosteri bija misijas un kolonizācijas izejas punkts.

Livonijas klosteriem bija sava lauku teritorija, un pēc apjoma, lielākie bija Rīgā, Tērbatā un Tallinā. Daugavgrīvas klosteris⁷ kalpoja ne tikai kā stratēģiskais punkts Rīgas tuvumā. Tās pirmais abats Teodorihs, bet otrais abats Bernhards no Lippes⁸ abi garīgo izglītību bija ieguvuši Lībekā. Līdz ar Bernharda iecelšanu par abatu, sāk darboties pirmais pēc *cisterciešu ordeņa*⁹

¹ *Konversācijas vārdnīca*, 18.sējums, 35851.-35871. sleja.

² Vaivods, *Kristīgā BV*, 282. lpp.

³ historia.lv/alfabets/I/In/Indrika%2520hronika/teksts/; saglabāta 11 mar 2007 04:40:07 GMT

⁴ Starp Zobenbrāļiem parādījās vadoņi, kas sāka veidot ordeņus, kuros uzņēma balstoties uz nacionālajiem komplektēšanas principiem (svarīga bija piederība kādai vietai), un šie ierobežojumi drīz vien noveda pie sadursmēm ar kristiešu principiem, kā arī ar pašu starptautisko bruņniecības pamatprincipu. Pats ievērojamākais no šādiem ordeņiem, kuros pieņēma bruņiniekus piederošus vienai nacionalitātei, bez šaubām bija sv.Marijas Jēzus ordenis - vāc.: *der orden des Düschen huses*, kurš ieņēma svarīgu lomu kristīgās ticības izplatīšanā Baltijas teritorijā. Sauts arī par Teitoņu ordeni, Vācu ordenis ir ceturtais vecākais mūku-bruņinieku ordenis, kas pārsvarā apvienoja ģermāniskās izcelsmes locekļus. Kā atšķirības zīmi imperators Henrihs VI ordenim 1198.g. piešķīra baltu armetni ar melnu krustu.; Андреев Александр, Монашеские ордена, М. 2001. ср.70 – 211.

⁵ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 73. lpp.

⁶ Ordenī bez bruņiniekiem vēl bija arī garīdznieki un brāļi kalpotāji (Benninghoven 1965, 54-62). historia.lv/alfabets/A/AT/atskanu_hronika/hronikas_teksts/prieksvards.htm; saglabāta 12 mar 2007 04:11:44 GMT.

⁷ *Indriķa hronika*, (IX, 7); Neraugoties uz vēlākajām pārbūvēm, kad Daugavgrīvā bija Livonijas ordeņa pils (14.-16.gs.), arheoloģiskajos izrakumos 1901.gadā (Löwis of Menar 1901, 58-60) bija iespējams konstatēt dažu sākotnējo klostera telpu izvietojumu (ēdamzāle, baznīca), kas atbilst Ziemeļvācijas cisterciešu klosteru telpu plānojumam 12.-13.gs.

⁸ *Bernhards no Lipes* (?- 30.04.1224.) - latīņu valodā: *Bernardus de Lippia* - augstmanis un garīdznieks, no 1196.gada mūks cisterciešu klosterī *Marienfeld*. (pēc autores pētījumiem tulkojumā lat. *Mare* - jūra; vāc. *feld* - lauki) Daugavgrīvas klostera abats [1211-1217], Sēlijas bīskaps [1218-1224]. historia.lv/alfabets/B/BE/bernhards%20no%20lipes/bernhards_no_lipes.htm; saglabāta 27.12.2006. 13:14:55 GMT.; *Indriķa hronika*, 453. lpp.

⁹ *Cisterciešu mūku ordenis* kā patstāvīgs reliģisks ordenis ar izteiktu Marijas kultu radās Francijā 12.gs. I pusē (*lat. Cistercium*). O-is guva panākumus kristīgās ticības izplatīšanā Z-E (12.gs. II pusē Skandināvijā), pēc tam Baltijā, C-šu o-ņa statūti ietekmēja arī jaundibināmo bruņinieku ordeņu (teitoņu jeb vācu, templiešu) struktūru (Heimbucher 1933, 33-356). castle.lv/hroniki/Indrika.html; saglabāta 31 jūl 2005 16:23:49 GMT.; 1118.g. c-ši atraisījās no benediktiešiem un bija patstāvīgs o-is, kam drīz radās daudzas atvases. O-ņa satversme aristokrātiska: priekšgalā abatu ģenerālkapituls, kas sanāk katru gadu. O-nī valda stingra askēze un vienkāršība, pat nabadzība. Arī Daugavgrīvā 1205 nodibināts c-šu mūku klosteris, bet jau 1305 pārdots Vācu ordenim.

statūtiem 1205.gadā dibinātais Daugavgrīvas klosteris (pastāv līdz 1305.g.). Cisterciešu statūti prasīja no ordeņa brāļiem stingru disciplīnu, askētisku dzīves veidu un galvenokārt, strādāt fizisku darbu, nodarbojoties ar lauksaimniecību un baznīcu, klosteru celtniecību. Atteikdamies no zinātniskas darbības, ordenis kļuva par ievērojamu faktoru saimnieciskajā dzīvē. Cisterciešu mūki no Sīto Francijā ceļoja uz Baltiju kā misionāri, vienlaikus izplatot saimniecisko kultūru: laukkopību, lopkopību, biškopību un augļkopību¹. Cisterciešu ordeņa brāļiem bija jāstrādā fizisks darbs, sevišķi lauksaimniecībā kultivējot zemi, ievēdot parauga lopkopību, dārzkopību utt. Klosters uzdevums bija izplatīt kristīgo mācību, zinātni un nodrošināt cilvēkiem medicīnisko aprūpi, kā arī sniegt praktiskās zināšanas, lai veicinātu amatniecības un manufaktūras attīstību. Cisterciešu klosterus parasti dibināja upju un strautu ielejās, bieži vien pavisam nomaļās, purvainās vietās, kur varēja izpausties klosteru brāļu praktiskie talanti. 15.gs dzirnavas tika uzskatītas par katoļu simbolu.² Jo pirmais cisterciešu klosteris bija Daugavgrīvā, kur tika uzbūvētas ūdens dzirnavas, tādas bija arī Kuldīgā un Rēvelē.

Salīdzinājumā - ja, augustīniešu mūku galvenais uzdevums bija kanonu noteikšana, sprediķošana, izglītības un zinātņu veicināšana, sagatavojot un apmācot jaunus priesterus, tad, cisterciešu mūkiem bija jāiepazīstina zemnieki ar Eiropas zemkopības un celtniecības sasniegumiem³, celtniecību, kas bija labs piemērs materiālās kultūras progresam. Tomēr visi viņi bija mūki jeb dainās - Dieva dēli, kas iesākumā no 13 – 15.gs beigām bija paklausīgi realizējuši augtākās varas mērķus - gan garīgus, gan laicīgus, bet laikā, kad mainās vērtības un morāle, apšaubāmi ir šo Dieva dēlu patiesie nolūki. Piemēram, šajā dainā:

*Dieva dēli tiltu taisa, Vairāk zelta, ne sudraba;
Saules meita pāri gāja, Kā lapiņa drebēdama.⁴*

norādīts uz Livonijas mūku institūciju, kurā starp mūkiem mācīto vīru (zelta – bagātāki, gudrāki, viltīgāki) ir bijis vairāk par brāļiem (parastajiem kalpotājiem - sudrabs). Kļūstot par kristīgās ticības sludinātājiem un nesējiem, atrodas ciešā sakarā ar mūķenēm, kuras pārsvarā nāca no vietējo dižciltīgajām ģimenēm, un, kurām acīmredzot, bija iemesls pārlieku neuzticēties mūkiem. Šādi un vēl citi notikumi atainoti dainās, bet pētījumā kopumā izmantotas zīmīgākās no tām.

Katoļu garīdzniecība bija pieļāvusi kļūdas garīgajā audzināšanā un grāmatu izdošanā, jo starp garīdzniekiem un pat bīskapiem esot bijuši cilvēki, kuri ap 15.gs beigām un 16.gs. nav vairs ievērojuši Baznīcas likumus un morāli,⁵

¹ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 86. lpp.

² Zanders, *Senās Rīgas.....* 102. lpp.

³ Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti*, Nr.95. 73. lpp.; Pāvests Honorijs III atļauj Livonijas, Sēlijas un Leales bīskapiem pieņemt savā misijas darbā kā cisterciešu, tā citu ordeņu mūkus. Viterbo, 1220.g. 18.aprīlī.

⁴ LD, 33759 Barons K., Visendorfs H. *Latvju dainas. I-VI.* Jelgava - Pēterburga, 1894. - 1915.

⁵ Zanders, *Senās Rīgas ...* 98.lpp. Tikumības ziņā nav bijusi īpaši labi sasniegumi Baznīcai, jo kā gan citādi 1428.gada koncils pieņēmtu lēmumu, ka visiem priesteriem jāatbrīvo no darba viņu kalpones un ekonomes – piegulētājas.

*Sargieties, Dieva dēli, Šorīt Saule barga lēca;
Kam vakar nomaucāt, Saules meitas gredzentiņu.*¹

tomēr disciplīna līdz tam bijusi dažkārt pat pārāk stingra, un tieši tas neesot veicinājis garīdznieku skaita pieaugumu Livonijā. Autore dainā vērš uzmanību arī uz apzīmējumu Saule, kura attiecināma uz klostera prioresi vai abati, kas stingri raudzījās par morāles normu ievērošanu sieviešu klosteros.

I. 3. Rīgas arhibīskapija (1255-1561)

Cisterciešu klosteri ir būtiska Eiropas kultūras sastāvdaļa 12.-13.gadsimtā, arī vēl 14.gs. pirmajā pusē. Rīgas arhibīskapijas laikā ap 1251.gadu², Rīgā pēc uzaicinājuma no Lībekas Sv. Annas klostera ieradās pirmās cistercietes³ un pāvests Aleksandrs IV apstiprināja Sv. Marijas Magdalēnas klostera dibināšanas faktu. Uzņemot to sv. Pētera Krēsla aizsardzībā, piešķīra *sv. Benedikta regulu*⁴ un cisterciešu brāļu statūtus (darbošanās institūcijas), kuros bija noteikts darbības virziens - dibināt skolas, apmācīt jaunavas un veicināt kultūru. Laika ziņā tas pēc augustīniešiem bija vecākais klosteris Rīgā un pirmais sieviešu klosteris Livonijas zemē. Neskatoties uz protestantu akcijām 16.gs. sākumā un māsu skaitu tajā bijis ap 60⁵, tautā sauktais Dziedošo Jumpravu klosteris pastāvēja līdz pat 16.gs. beigām, saglabājot piederību katoļu konfesijai.

Eiropā 13.gs. benediktiešu slavu sāka mazināt ubagu mūku ordeņi. Atšķirības ir dzīves veidā vieni dzīvo uz vietas, otri ceļo (apstaigā jaunkristītos). Tādēļ, tikai daļēji var piekrist apgalvojumam, ka garīgās rosmes ziņā cistercieši atpalikuši no vēlākajiem franciskāņiem un dominikāņiem. Protams, ka viņiem nebija tik daudz izcilu teologu, filozofu un sprediķotāju kā iepriekšminētajām kongregācijām, kas darbojušās krietni vēlāk, jau pavisam citos vēsturiskos apstākļos, jo ordeņa regula paredzēja pavisam citu darbības virzienu. Tomēr arī cisterciešu klosteriem bijuši gan skriptoriji, gan nelielas bibliotēkas.⁶

Bergmaņa un "Ligerildebuches" datus par *dominikāņu ordeņa*⁷ klostera dibināšanu Rīgā jau 1227.gadā vēlākie vēsturnieki apšaubā, jo šā ordeņa mūki Prūsijā un Livonijā esot ieceļojuši

¹ Švābe, A. *Latvijas vēsture* 1.daļa, R: Avots, 1990., 81. lpp.

² Vaivods, *KBV Latvijā*, 286. lpp.; minēts vācu vēsturnieku viedoklis (1257.g) un jezuīta Konrāda Fetera ziņas, kuriem viedokļi nesaskan attiecībā par klostera dibināšanas laiku.;

³ Zanders, O. *Senās Rīgas...* 74. lpp.

⁴ *Benediktieši* - vecākais katoļu mūku ordenis, dibināts 6.gs. pēc Nursijas sv. Benedikta noteikumiem - pamatdoma - kā askēts var dzīvot vienīgi klosterī, jāstrādā derīgs darbs, vienmēr jādzīvo uz vietas savā klosterī. B-šu ziedu laiki 9.-12.gs., kad tie no Itālijas izplatījās Francijā, Vācijā, Anglijā. ; *Latviešu konversācijas vārdnīca. 2.sējums*, 2102.-2103. sleja., Rīga: A. Gulbja apgāds, 1927.-1940.

⁵ Tolgsdofs, *Jaunavu Klosters uzglabātā vēsture*. 210. lpp

⁶ Zanders, O. *Senās Rīgas...* 30. lpp.

⁷ *Dominikāņi* ordenis ļoti rūpējās par savu brāļu izglītošanu, d-ņi (arī Sprediķotāju mūki), Sv. Dominika 1215 Tuluzā dib. mūku ordenis neticīgo atgriešanai pie katoļu ticības. Tā kā d. virs baltā apģērba valkāja melnu mēteli un kapuci, tad d-us sauca arī par melniem brāļiem. sv. Augustīna reglaments, 1221 ģenerālkapituls nolēma, ka d-ņu ordenim nevar piederēt nekādi īpašumi, izņemot klostera ēkas un baznīcas, bet d-iem jādzīvo nabadzībā no

tikai pēc 1243.gada.¹ Bīskaps Nikolajs jau 1234.gadā, izpildot pāvesta sūtņa Modēnas Vilhelma lūgumu, kurš bijis liels dominikāņu atbalstītājs, piešķīris dominikāņiem Rīgā pili². Dominikāņus Livonijā pabalstījuši arī Rīgas domkapituls, kad darbojās pēc premonstriešu regulas. Drīz pēc dominikāņu klostera dibināšanas Rīgā, viņi uzcēluši arī savu sv. Jāņa baznīcu, kas gan rakstos pirmo reiz minēta tikai 1312.gadā. Sv. Jāņa baznīcas klosteri dominikāņi bija spiesti atstāt 1524.gadā reformācijas nemieru laikā, kad daļa paglābās dominikāņu klosterī Narvā, citi devās uz Latgales un Lietuvas pusi.³ Klosters sākotnējais nosaukums bijis – “predikatoru klosteris”, vēlāk par “sv.Jāņa klosteri”. Kardināls Vaivods raksta, ka pavisam aplams esot arī Broces apgalvojums, ka dominikāņi valkājuši viscaur melnu tērpu. Dominikāņu apģērbs esot balts un tādu, bez šaubām, viņi esot valkājuši Rīgā. Runa varot būt tikai par melnu virsmēteli, kura dēļ iespējams mūki iesaukti par “melnajiem” (*schwarze Mönche*), kas stāv pretstatā ar vispārpieņemto dominikāņu apzīmējumu - “baltie tēvi”, jo dominikāņi darbojas pēc premonstriešu regulas, kuriem bija pieņemts valkāt baltus vilnas mēteli. A.Pope⁴ raksta, ka baltie tērpi bijuši tiem, kas atradās klosterī uz vietas, bet tie, kuri gājuši ārā bijuši – melni. Iespējams tāpēc radusies neskaidrība attiecībā uz dominikāņiem, kuri dēvēti gan par baltajiem, gan melnajiem mūkiem.

1245.gadā Heimbargas Hendric (Indriķis) top iecelts no Prūsijas virsmestra par Livonijas mestru, kura laikā Rīgas ceturtais bīskaps bija Nikolājs. Viņš deva akceptu **Baskāju mūku klostera** celtniecībai Limbažos.⁵ 1477./1496. līdz apm. 1524./1535.gadam Limbažos⁶ darbojas augušie ordeņa mūķeņu Sv. Annas klosteris Limbažos⁷.

Iespējams, ka jau no Teodorihā laikiem, klosteru pārstāvniecībai bija skaidrs, ka kristietībai iezemiešus var pievērst arī tādos brīžos, kad notiek saskarsme ar slimībām vai citām nelaimēm. Taču, ja blakus atrodas cilvēks, kas sniedz morālu atbalstu, ir sasniedzams pozitīvs rezultāts. Piemēram, Indriķa hronikā minēts⁸, ka kāds ievainots Turaidas līvs lūdzis brāli Teoderihu, lai tas viņu izdziedinot, par to apsolut kristīties, ja tikšot izdziedināts. Brālis viņam sagrūdis zāles, gan

žēlastības dāvanām. Tomēr, jau 1425.g. pāvests piešķīra d-iem tiesību iegūt nekustamu īpašumu un drošus ienākuma avotus; Mūki sastāda d-ņu Pirmo ordeni, turpretim mūķenes apvienotas otrā ordenī, kas dibināts jau 1206; tās uztur skolas un bāru namus.; *Konversācijas vārdnīcas. 3.sējums, 5746.-5749.sleja.; Latvju enciklopēdija. 1.sējums, 505. lpp.*

¹ Vaivods, *KBV Latvijā*, 282. - 283. lpp

² Baznīcas pirmsākumi, janabaznica.lv/node/23; saglabāta 12 apr 2007 02:20:57 GMT.

³ wikipedia.org/wiki/Dominik%C4%81%C5%86j; saglabāta 2 mar 2007 23:05:21 GMT

⁴ Pope, A. *Rīgas galvenā nomale*, R: Zelta grauds, 2005.10. lpp.

⁵ Livonijas kronikas otrā daļa. castle.lv/castles4/hroniki/Baltasar.html; saglabāta 13 mar 2007 01:53:50 GMT.

⁶ Šterns, *Latvijas vēsture 1290-1500*, 49., 50. lpp. Lemisale, Lemsal (vāciski - Lemsahl);

⁷ Jau 1392.gadā līdzās pilsētai uzcēla slimnīcu spītālīgo, bet 100 gadus vēlāk - arī venerisko slimību ārstēšanai. Slimniekus apkopušas Sv. Annas sieviešu klostera mūķenes. dizainlv.host.sk/lv/limbazi.php; saglabāta 4 apr 2007 19:52:07 GMT.

⁸ Sievu sākotnējā iecirtība gadījumos, kad vīrieši pieņēma kristīgo ticību, iespējams, skaidrojama ar to, ka, saskaņā ar kanoniskajām laulību tiesībām, pieņemot katoļticību, agrāk noslēgtās laulības, ja sievas bijušas vairākas, tāpat laulības pārāk tuvu radnieku starpā zaudēja spēku (Pabst 1867, 8; Brundage 1973, 313-320).; historia.lv/alfabets/I/In/Indrika%20hronika/teksts/001_latv.htm; saglabāta 4 mar 2007 09:06:55 GMT.

pats nezinādams to iedarbību, bet, piesaucis tā Kunga vārdu, viņu kristīdams izārstējis gan miesā, gan dvēselē. Turaidā tas bija pirmais, kas pieņēmis Kristus ticību. Šajā sakarā, H.Trūps¹ raksta, ka galvenie sprediķotāji, sludinātāji, kas devušies pie iedzīvotājiem slimību un citu nelaimju laikā, vēlāk, ap 14.gs Livonijā bijuši vietējo tautu valodā runājošie mūki – dominikāņi un franciskāņi, kas esot bijis tiešais pienākums.

Par *franciskāņu ordeņa*² klostera darbības uzsākšanu var uzskatīt 1258.gadu, kad tiek slēgts līgums ar kapitulu par gruntsgabala un īpašuma pirkšanu klostera vajadzībām.³ Taču pētnieki nevar vienprātīgi noteikt klostera atrašanās vietu Rīgā.

Viduslaikos Aizpute ir bijusi ievērojams katolicisma centrs Kurzemē, kur no 15.gs. 80 gadiem līdz 16.gs.vidum darbojas Franciskāņu Sv. Klarisas ordeņa sieviešu klosteris. Aizputei 1378.gadā piešķirtas pilsētas tiesības un tajā atradās Piltenes Bīskapa katedrāle domkapitula sēdeklis ar 6 domkungiem un, sv. Marijas (Māras) baznīcas draudze un franciskāņu klosteris.⁴

Franciskāņu mūki esot valkājuši pelēkas vadmalas habitu, kas pārjots ar striķi, un mezglainu pātagu pie tā, taču vēlāk ap 15 gs, kad tiem piešķir observatu statusu, Juliāns kardināls Vaivods⁵, tiem attiecina brūnas vadmalas habitus ar garu, apaļu, baltu jostu, kuras galos iesieti vairāki mezgli. Pelēkā apģērba dēļ paši franciskāņi esot iesaukti par “pelēkajiem mūkiem” (graue Mönche). No sv.Katrīnas baznīcas vārda franciskāņu klosteris saukts par Katrīnas klosteri (Katharinenkloster) vai arī par minoritu klosteri. Nozīmīga vieta franciskāņu ordenī bija t.s. pusbrāļiem, kas apkalpoja ordeņa hospitāļus un veica visus tos darbus, kurus tā laika parašas aizliedza darīt bruņiniekiem. Stājoties franciskāņu ordeņa pusbrāļu rindās, netika ņemta vērā ne kārtas, ne nacionālā izcelšanās, starp tiem bija juristi, ārsti, amatnieki u.c.

*Limbažu franciskāņu jeb baskāju mūku klosterim*⁶ kāds bruņinieks Hanss Koskuls palicis uzticīgs katoļticībai, kaut lielākā daļa Rīgas arhibīskapijas bruņinieku, dažādu motīvu vadīti, pieslēgās protestantismam. Šajā klosterī savulaik tikuši apbedīti arī citi, klostera brāļiem nepiederošie Limbažu novada bruņinieki. Jāpiemin, ka Limbažu franciskāņu jeb pelēko brāļu klosteris ievērojams ar to, ka ir viens no retajiem Eiropā, kas netika iznīcināts laikā, kad citos klosteros notika izlaupīšanas grautiņi. Valmieras landtāgā 1522.g. muižniecība un pilsētu pārstāvji vērsās pret pāvesta ietekmi un neatbalstīja bīskapus ticības jautājumā, t.i., nosodīt Lutera rakstus. Tajā laikā Rīgas arhibīskapa palīgs Johans Blankenfels pat sūtīja franciskāņus

¹ Trūps, *Katoļu BV*, 209. lpp.

² *Franciskāņi* - [Pēc Asīzes Franciska vārda.] – Asīzes Franciska 13.gs dibinātā katoļu ubagotājmūku ordeņa locekļi. ; *Svešvārdu vārdnīca*, 237. lpp.

³ Vaivods, *KBV Latvijā*, 284.lpp.

⁴ Grunvalde, Silvija catholic.lv/liepaja/nac/11/nac1104.htm; saglabāta 24 mar 2007 08:13:45 GMT.

⁵ Vaivods, *KBV Latvijā*, 284. lpp.

⁶ Plešs, G. *Bruņinieku atvase senču pīšļu meklējumos*. Limbažu muzejs galv. spec., Publicēts: 20.01.2007., Rubrika: Sava novada gaismā, 6. lpp.; pilis.lv/c_zinas/zinja.php?id=2595; saglabāta 23 mar 2007 07:23:23 GMT.

uz Vāciju pie ķeizara saņemt viņa atbalstu reformācijas apspiešanai. Klosteris, iespējams, pastāvēja līdz pat 1558.gadam, kad notika Krievzemes invāzija Livonijā.

Historiogrāfijā sastopamas neskaidrības attiecībā uz dominikāņu un franciskāņu parādīšanos Livonijā. Vadoties arī pēc augstāk minētās dainas jāsecina, ka no abiem ubagotāju mūku ordeņiem, vispirms tomēr Livonijā ir ienākuši dominikāņi, nevis franciskāņi. Arī konversācijas vārdnīcā teikts, ka bīskaps Alberts jau 1215.gadā Romā bija iepazinies ar sv. Dominiku: arī pāvesta legāts Livonijā 1225.gadā.¹ Vēlāko laiku vācu vēsturnieku uzskati par agrākiem katoļu klosteriem ir tik dažādi un neskaidri, ka daži no autoriem, kā, piemēram, Broce un Bergmanis, apgalvo, ka arī Rīgas franciskāņu klosteris patiesībā bijis sieviešu klosteris ar benediktiešu regulu.² Zinot, ka arī cisterciešu māsām tika piešķirta šī regula, jāsecina, ka visi, sievietēm paredzētie klosteri darbojās pēc šīs regulas.

Livonijas Ordeņa hospitāļos strādāja arī pusemāsas.³ Eltermaņu grāmatā⁴ franciskāņu sieviešu klosteris dokumentēts kā “Beginen- Convent bei der Peters-kerche heim heilig. Geist, bei den Fleischscharren”⁵ vai arī “graue Beginen”. Rīgā kā “pelēko māsu” klosteris minēts dokumentā, kur 1478.gadā mestrs Bernds von der Borgs franciskāņiem piešķīris namu slimnīcas un nespējnieku mājas vajadzībām. Kādā citā, 1488.gada dokumentā “pelēko māsu” klosteris minēts sakarā ar rīkojumu, ka par nonnām var kļūt sievietes ne vecākas par 30.gadiem un, ka klosterī divām vietām jābūt rezervētām Rīgas pilsoņu meitām. Šajā gadā viņām tiek piešķirts sv. Gara baznīca. Visbeidzot, 1495.gada dāvinājuma dokumentā teikts, ka “pelēko māsu” konvents ar sv. Franciska trešā ordeņa regulu atrodies sv. Pētera baznīcas tuvumā, kur māsas vadījušas meiteņu skolu. Klosters zīmogā bilde – sv. Jaunava Marija ar bērniņu Jēzu stāv uz pusmēness, kuram apkārt uzraksts “*S. Matris et domus sororum Francisci in Riga*”.⁶

Katoļu Baznīcas organizācijas hierarhijā nozīmīga vieta ir bijusi arī baznīcām, kurām ar laiku, ap 14.gs., tika piešķirta arvien lielāka loma cilvēku pulcēšanai vienkopus, īpaši Rīgā. Mūku individuālā tautu apstaigāšana ap 15.gs. kļuva gan neiespējama, gan arī lieka. Ja agrāk svarīga bija individuāla pieeja katram, tad vēlāk vienojot tautu teritoriāli un etniski, tika pievērsta lielāka uzmanība baznīcu celtniecībai un tās racionālajai darbībai, kā arī izveidota franciskāņu klosterus, kur tika gādāts par cilvēku medicīnisko aprūpi.

Ap 13.gs. sākumu kristianizācija skaitījās jauna un progresīva kustība. Vēlāk, ar Svēto rakstu sludināšanu baltu zemēs, katolicisms tiecās pēc jaunas apziņas kvalitātes – sapratnes un

¹ *Konversācijas vārdnīca*. 3.sējums, 5746.-5749.sleja.

² Vaivods, *KBV Latvijā*, 284. lpp.

³ Klišāns, V. *Livonija XIII-XVI gs.*; historia.lv/alfabets/L/LI/Livonija/monografijas/klishans/002.htm; saglabāta 11 mar 2007 09:58:29 GMT. (Turpmāk, Klišāns, *Livonija*, historia.lv)

⁴ Zeida, Ā. *Nesēju amata brālība Rīgā*, 84.-86. lpp. par amatnieku brālības biedru sarakstu grāmatām.

⁵ Vaivods, *KBV Latvijā*, 285. lpp.

⁶ Par minētajiem dokumentiem Vaivods, *KBV Latvijā*, 285. lpp. atsaucas uz autoriem, kuri snieguši šādas ziņas: Arndts (II,166), Broce (*Annales*) un Napersikis (*Index* Nr.3162).

izpratnes, ar savu rīcību mēģinot apliecināt, ka pagānisms sevi izsmēlis. H.Strods saka, ka „*Romas Katoļu ticības mācība ir kā skaidrojoša kultūras daļa, kas veido dzīves īstenību, nosaka cilvēku dzīves jēgas atklāšanu, ietekmē sabiedrības struktūras norises un politiku*”¹. Taču, jaunās reliģijas izpildītāji nebija iecietīgi pret maztautu mitoloģiskā kulta tradīcijām, kura pēc savas būtības arī ir tāda pati reliģija. Tas bija viens no cilvēku garīgās esamības centrālajiem objektiem, kurš tikai dabīgā un pakāpeniskā veidā izmaināms, attīstāms un uzlabojams. Iespējams, tieši tāpēc katoļu Baznīcas varai līdz pat 15.gs beigām neizdodas būt pārliecinošai šajos centienos - virzīt tautas gara dzīvi, sadarbojoties.

Jau no 13.gs baznīcas baltu zemēs tika celtas senajās kulta vietās ar mērķi, izskaust pagāniskās ieražas un nodibināt draudžu novadus. Tie parasti sakrita ar pils un tiesas novadu teritorijām.² Katrā draudzes novadā bija baznīca, kuras cēla latviešu amatnieki. Tas mudina uz domām, ka cisterciešu apmācības programmā izpaužas jau sākumā minētais citāts par mākslinieku, kuri ne tikai sludina kristīgās ticības vārdu, bet padara to uzskatāmu, jo cistercieši iegājuši vēsturē kā prasmīgi amatniecības, celtniecības un arhitektūras meistari. Lai attīstītu arī garīgo kultūru garīgās pārstāvniecības rīcībā bija baznīcu institūcija. Drošāki dati par katoļu baznīcu un kapelu skaitu ir uz 15.gs. Livonijā (Latvijā) pastāvējušas 89 piļu kapelas, 62 draudžu baznīcas un kādas 9 klosteru baznīcas.³ Tātad, pirms reformācijas laukos bija atvērtas ap 160 baznīcas. Kopumā Vidzemē un Kurzemē, kurās bija daudz pilsētu, fogtu un komтуру piļu, baznīcu skaits bija lielāks ne kā Latgalē. Lai arī tika izstrādāti likumi un zemnieku stāvoklis uz 13. un 14. gadsimtenī visā Eiropā bijis samērā labs, arī attiecībā uz Baltijas zemniekiem, tomēr zemnieku labklājība sākusi pamazām slīdēt uz leju ap 15. un 16. gadsimtenī.⁴ Iespējams tāpēc, ka teritorijas apgūšana uz šo laiku bija beigusies, tomēr centralizēta vara tā arī netika izveidota.

Rīgas pils novadā nebija savas draudzes, tomēr Rīgas pilsēta nevarēja sūdzēties par baznīcu skaitu. Arhibīskapa katedrāle bija Doma baznīca (1215.-1270.), Livonijas ordenim bija Sv.Jura baznīca, kopš 1209.gada Sv.Pētera baznīca, bet Sv.Jēkaba baznīca celta ap 1226.gadu, kurai bija viena no vecākajām grāmatu krātuvēm Latvijā. Kopš 1413.gada atvērta Sv.Ģertrūdes baznīca u.c. Lielākā daļa garīdznieku esot pratusi latviešu un lībiešu valodu, tāpēc dievkalpojumu sprediķi un dziedāšana esot notikusi tautas valodā. Lielu materiālo labklājību uz garīdzniecību nevarot attiecināt, jo ne priesteriem, ne mūkiem nav piederējušas materiālās bagātības.⁵

¹ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 5. lpp.

² Strods, *LKBV 1075. – 1995* 102. lpp.

³ Turpat, 102. lpp.

⁴ Šmits, P. *Ievads baltu filoloģijā*, Valtera un Rapas a/s izdevums, 1936., liis.lv/latval/Darbinieki/Citati/smits2.htm; saglabāta 18 mar 2007 19:50:09 GMT.

⁵ Strods, *LKBV 1075-1995.*, 102. lpp.

H.Strods atzīmē¹, ka kristietības izplatība sākās agrajos viduslaikos un vispirms atspoguļojās materiālajā kultūrā. Par to liecina klosteru institūcija, jo īpaši cisterciešu ordeņa mūku aktivitātes, bet vēlāk ap 15.gs vidu kristīgās Baznīcas organizācijas veidos. Piemēram, 1428.gadā sasauktā Rīgas arhidiezes sinode tikai pierāda, ka arhibīskaps Heninga Šarpenbergs (1424 -1448) bija norūpējies, meklējot ceļus kā sasniegt mērķi - vienotā tautā un valsti sludināt Svētos rakstus, nesagrozot tās būtību.² Viss liecināja par grūtībām kristietības³ un katolicisma* izplatīšanā, sevišķi no pilsētām attālākajos un Piekrievijas novados.⁴ Tika izstrādāti gan statūti, gan pieņemti lēmumi, kuru mērķis bija pacelt garīdznieku un tautas reliģisko un morālo garu.⁵ Sinodes lēmumus attiecībā uz sabiedrības rīcības izmaiņām Jaspers Linde (1509-1524) sagatavoja landtāga lēmumu par semināra dibināšanu igauņu un latviešu priesteru sagatavošanai un meklēja mācībspēkus Vācijā. Pēc viņa ierosmes Valmieras landtāgs (1512., 1517.g.) pieņēma vairākus lēmumus par pagānisma palieku izskaušanu⁶, kurā, savukārt, tika reglamentēta bērnu kristīšana, noteikti sv.Mises apmeklējumi un noteikts vismaz vienreiz gadā iet pie bikts.

Klosteros līdzās filozofijai un svēto rakstu studijām, garīdznieki un mūki sarakstījuši svēto dzīves aprakstus vai arī Bībeli propagandējuši dzejas formā⁷, tā veidojot Livonijas katolisko grāmatu kultūru. Grāmatas piederēja baznīcām, klosteriem, domkapituliem, bīskapu un ordeņpilīm, augstākajiem garīdzniekiem. Klosteru un baznīcu bibliotēkās dažkārt bija līdz 20 ar roku rakstītu grāmatu.⁸ Tomēr līdz ar reformāciju, 16.gs. sākumā, visi klosteri Rīgā tika likvidēti. Tiem līdzī "nebūtībā" aizgāja (pievērsās protestantu kustībai) daļa mūku, no kuriem daudzi tika padzīti no Rīgas, bet citi, kā to var saskatīt dainā, iespējams pat nonāvēti. Daina norāda arī uz to, ka mūki bijuši izglītoti gan lasītprasmē, gan muzikāli.

*Kur palika Dieva dēli? - Tie uzgāja debesīs,
Zelta kokles koklēdami, Grāmatīņu lasīdami.*⁹

¹ Turpat., 79. lpp.

² Arhibīskaps Hennings Šarpenbergs izdod 1428.gadā aizliegumu tulkot baznīcas rakstus no latīņu valodas nacionālajās valodās, vienkāršāk sakot – nevienā, jo tas varot radīt ķecerību. Tāpat nedrīkstēja izplatīt arī vēsturiskus sacerējumus.

³ "Kristietība" ir tikai viens no aspektiem, "katolisks" – plašāks. Sakot "vispārēja", netiek pieminēts Baznīcas kristīgais saturs, bet sakot "kristīgs", netiek pieminēts tās vispārējā izplatība. Sk sarunu ar Liepājas Sv. Annas ev. Lut. Draudzes mācītājs J.Bitānu un arhibīskapa vietnieku P.Brūveru.; lelb.lv/forums/?fu=1&id=94&rid=3; saglabāta 28.03.2007. 16:16:27 GMT. Latvijas evaņģēlsiki luteriskā baznīcas mājas lapa

* Ar vārdu „katolisks” (katholicos grieķu val. - „universāls”, „vienots”, vai kath’holou - “saskaņā ar veselo”) agrīnajā kristietībā apzīmēja kristīgās Baznīcas būtību. Katoliska ir baznīca, kurai piemīt patiesības pilnība un saglabātās doktrīnas ir nekļūdīgas. biblesbiedriba.lv/religiju-enciklopedija/kristietiba/romas-katoli-vesture.html;

⁴ Trūps, *Katoļu BV*, 210. lpp.

⁵ Turpat, 209. lpp.

⁶ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 106. lpp.; Trūps, *Katoļu BV*, 210. lpp.

⁷ Apinis, A. *Latviešu grāmatniecība. R.*, 1977., 27. lpp.

⁸ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 108. lpp.

⁹ LD, 2221-3 dainuskapis.lv/s.php?query=brali&pos=30&posdigest=4fb8276b&; saglabāta 29 mar 2007 23:45:59 GMT.; Avots 200a - Krājums: Barona un Brīvzemnieka krājums, Iesūtītājs: Pločkalne A., Pločkalns J., Apriņķis: Kuldīgas apr., Pagasts: Skrunda, Kategorija: Bērnu dienas.

Savukārt, sv. Marijas Magdalēnas klosterī esošās māsas tika izprecinātas (par ko liecina avots¹) vai kā citādi aizgājušas tautā. Kopumā izlaupīti 4 klosteru arhīvi un bibliotēkas: brāļu minorītu izpildītāju, dominikāņu jeb sprediķotāju, konventuālo franciskāņu un Dievam veltītu jaunavu klosteri.

Viduslaiku Baznīca bija Rietumeiropas sabiedrības vadošais spēks, tās kultūras radītāja un sargātāja². Tautas kultūra parasti dzimst līdz ar reliģiju, un tautas kultūra arī iet bojā, ja iznīkst sakrālā kultūra.³ Vēsturnieku rīcībā neesot līdzekļu lai kaut cik objektīvi varētu noteikt katolicisma iekļaušanos latviešu dzīvesveidā un tās izpausmi cilvēku sabiedriskajā un individuālajā rīcībā⁴. Tomēr E.Olupe savos pētījumos⁵ norāda, ka pagāniskās kulta ieražu svētki saplūst ar Romas katoļu baznīcās svinamajiem svētkiem, kas apliecina tradīciju saplūšanu. Jēkabdiēna, Pēterdiēna, Māras - sv. Marijas debess braukšanas diēna, Pelnu diēna - Atdzimšana, Ziemassvētki – Kristus dzimšana, Lieldiēnas – Debess braukšanas svētki, Jāņi – Jāņa Kristītāja diēna. Mārtiņdiēna (kas tiek saistīta ar svētajiem Mārtiņiem pāvestu un Tūras bīskapu). Visbeidzot jāpiemin kristīgās Baznīcas svināmās diēnas, kuras kopskaitā 26 atzīmētas Gregorija kalendārā, bet tās neietilpst latviešu gadskārtā.⁶ Tās ir Baznīcas svēto diēnas, kas iezīmējas līdz ar jauno kalendāru un “kalendāra dainās” – dažas no tām Jurgī, Annas, Bērtuļi, Katrīnas, Andreji u.c. Arī tautas ticējumu daļēja pieļaušana katolicismā (lauku, lopu, ūdens, ogļu un sāls svētīšana), veicināja katolicisma izplatīšanos un abpusēju pilnveidošanos. Vietējo tautu pagāniskās sadzīves tradīcijas bija savijušās ar kristietības tradīcijām. Pat pagānu svētbirzes tika izsargātas ar likumu⁷ viņiem netika liegta iespēja piekopt savas tradīcijas un ieražas, tikai bija jūtama tieksme tām piedot kristīgu ievirzi.⁸

I.4. Garīgie ordeni – pedagoģijas aspekts;

Kopumā par viduslaiku kultūru var teikt, ka reizēm ir grūti nošķirt, kur beidzas priesteru pienākumi un sākas skolotājs, likuma tulks, dziednieks vai zinātnieks.⁹ Maz ir biogrāfisku ziņu par senās Rīgas kultūras darbiniekiem, kā un kādus amatus tie ieguvuši - nav zināmi ne Rīgas ārsti, ne Domskolas skolotāji. Anonimitātes plīvurs sedz daudz no viduslaikos tapušā, arī mākslinieki neizceļ savu personību, jo strādājuši Dievam, veidojot mūžībai.

¹ Tolgsdofs, *Jaunavu Klosteru uzglabātā vēsture*, 109.lpp.

² *LKBV 1075. – 1995*, 99. lpp.

³ Turpat, 5. lpp.

⁴ Turpat, 109. lpp.

⁵ Olupe E., *Latviešu gadskārtu ieražas*.- Rīga, 1992.

⁶ Grīns M., Grīna M. *Latviešu gads, gadskārta un godi*, Everest, 1992., 35. – 40. lpp

⁷ 1252.g. noslēgts līgums par baznīckungu apgādi ar malku no zemnieku mežiem, izņemot tos, kas agrāk saukti par svētajiem. Tātad 13.gs. beigās katoļu Baznīcai bija jārespektē seno kuršu pagānisko ticību un viņu kulta ceremonijas.; Švābe, I., *Latvijas vēsture 1290-1500*. Daugava, 1997.,61. lpp.

⁸ Čakuls, *KB loma*74.lpp.

⁹ Zanders, *Senās Rīgas ...* 10. lpp.

13.gadsimtā Romas katoļu Baznīca bijusi organizatoriski vienota. Uz Rīgu un Livoniju, balstot Alberta politiku, ieradušies bīskapi un garīdznieki no citām zemēm¹, lai palīdzētu Rīgas Baznīcas struktūras veidošanā. Šajā sakarā uzmanības vērts ir Indriķa hronikā² minētais fakts par Rīgas garīdzniekiem, kuri ņemusi līdzdalību tāda kā *palīdzības vai apmaiņas programmā*. Tās ietvaros arī no Rīgas garīdznieki braukuši uz ārvalstīm, lai vadītu dievkalpojumus, iesvētītu baznīcas un tamlīdzīgi, mūsdienās tā tiktu sakta par stažēšanos amatā. Arī 1211.gadā bīskapam Albertam pie dažāda rakstura līgumu slēgšanas asistē trīs vācu viesbīskapi, dodot praktiskus padomus. Piemēram, bīskapa Filipa no Raceburgas padoms noder Turaidas pils celtniecībā, savukārt, cisterciešu ordeņa pārstāvim Bernhardam no Lippes, tiek piedēvēta ietekme uz atsevišķu piļu un klosteru izveidi vai precīzāk, pēc viņa iniciatīvas un viņa vadībā tika paveiktas daudz Zemgales saimnieciskās dzīves uzlabošanā. Bernhards cēlies no Vestfālenes³ dižciltīgas dzimtas *Lippes*⁴ pilsētā. Pilsētas nosaukums un viņa tituls akcentēts saistībā ar hipotēzi, par pilsētas atrašanās vietu. Izmantojot vēsturisko un loģisko analīzi, kā arī ņemot palīgā lingvistikas speciālistu⁵ slēdzienus attiecībā uz burtu pierakstu dažāda laika dokumentus, darba autore nonāk pie secinājuma, ka pirmie klosteru abati piemēram, Teoderihs (Dīriķis), Bernhards, Alnas Balduīns ir bijuši vietējās izcelsmes lībieši. Autore uzskata, ka arī Vestfālene attiecināma uz teritoriju starp Kursu (Skrundu) un Zemgali un būtu izskaidrojums ordeņa vesfāliešu nesaskaņām ar reiniešiem.

Bernhards bija Heinriha Liona (Lauvas sirds) piekritējs⁶, kurš 1159.gadā bija nodibinājis Lībekas pilsētu tirdzniecības nolūkiem, 1160.g. pārcēla bīskapa mītni no malienes uz pilsētu un 1173.g. tika ielikts katedrāles pamatakmens⁷. Tas pats notiek arī Senlatvijā, kad 1201.-1202.gados Ikšķiles bīskapijas rezidence tiek pārceļta uz Rīgu⁸. Lai īstenotu savus mērķus Bernhards vairākus gadus cisterciešu ordenī bija studējis Svētos rakstus un ordeņa reglamentu. Daugavgrīvas klosteri sāka celt 1205.gadā. 1212.g. Bernhards kā bīskapa Alberta padomdevējs, piedalījās sarunās ar lībjiem pēc viņu sacelšanās⁹. Turaidas novada lībiešu vecākais Kaupo bija

¹ *Indriķa hronika*, 117. lpp. par atsūtītajiem garīdzniekiem no Florencijas, Ķelnes u.c., no kuriem daži pievērsās saimnieciskajai sfērai Daugavgrīvas klosterī, citi Ordeņa brālībai, bet trešā daļa izvēlas sludināšanas darbu.

² Turpat, 95. lpp.

³ Pēc autores pētījumiem, *Vestfālene* attiecināma uz Zemgali (Sēliju Jelgava), ja raugās no Vācijas puses un gramatiskajā salikumā apzīmētu West – austrumi, fālene – tāliene. Taču historiogrāfijā un pie avotu tulkojumiem iespējams ieviesuises kļūda, jo Vesfāle un Vesfālene, varētu būt divas dažādas vietas.

⁴ 13.gs. dokumentos rakstīts *b*, dažreiz mūsu dienās sastop arī *p*, piem., jau minētajā 1253.g. dokumenta BGr. 427 ir vv. *Libben* (Bil. 206 raksta *Liben* un *Lippen*), kas atbilstot pēc Bīlenšteina 206 tagadējai vācu formai *Lihpen*, līdzās arī *Lippen*; Šī vieta atradusies senajā Bandavā senās Kursas zeme 13.gs. zeme starp Skrundu un Zemgali. (iesp. tag. Kroņauce) Filologu biedrības raksti XIII.; E.Blese *Dažas domas par Liepājas un Saldus vārdu*. 108. - 113. lpp. liis.lv/latval/Darbinieki/Citati/Blese5.htm; saglabāta 17 jan 2007 08:37:52 GMT.

⁵ Blese E., Bīlenšteins, Šmits P., Einhorn, Tečs, Vēgners, turpat, liis.lv

⁶ *Indriķa hronika*; historia.lv/alfabets/L/LI/Livonija/livonija.htm;

⁷ dfdstorline.lv/DFDSTorlineSIA/LV/Luebeck/; saglabāta 10 feb 2007 08:39:21 GMT.

⁸ historia.lv/alfabets/R/ri/rigas_arhbisk/encikl/rigas_arhbisk_tilde.htm; saglabāta 6.02.2007. 16:07:33 GMT.

⁹ *Konversācijas vārdnīcas 12.sējums*, 23701.-23702. sleja.

kristietības principu atbalstītājs un Bernharda domubiedrs, kuri savā starpā sapratās dzimtajā valodā, bet bīskapam Albertam bija “padomdevējs” – tulks. Bernards varēja būt viens no pirmajiem, kurš ticis paņemts par ķīlnieku¹ no dižciltīgas dzimtas, un apgūstot kristianizācijas idejas, mērķus - atgriezies dzimtajā pusē.

Apgalvojumam, ka 12.-13. gadsimts ir bijis reliģisku meklējumu un garīgu pārdomu gadsimts,² liecina Rīgā 1206./1207. g. ziemā sasauktā garīdzniecība, kuri bija sapulcējušies, lai visas ziemas garumā izklāstītu teoloģijas mācības principus, kā arī lasot psalmus, nodevušies to apcerējumiem.³ Mūsdienās tos varētu saukt par *sava veida teoloģiskajiem kursiem*. Rīgas baznīca vēl bija tapšanas stadijā, un teorētiski trūcīgi sagatavots arī domkapituls, pēc šiem kursiem visa Līvzeme tikusi pievērsta ticībai un kristīta. Svarīga un neatņemama kristietības sastāvdaļa ir bijusi arī svētās kristības mistērijas ar visām *garīgajām tiesībām, gan laicīgajās tiesas lietās* - atbilstoši tam, ko saucam par laicīgajām tiesībām saskaņā ar kristiešu likumiem. Pirmie priesteri ir bijuši arī laicīgie soģi.

Savukārt, rakstot par Beverīnas aplenkšanu 13.gs. sākumā, Indriķis hronikā izceļ *mūzikas lielo, suģistējošo varu*. “Priesteris uzkāpis uz pils aizsargsienas, skandināja, lūgdams dievu, mūzikas instrumentu⁴,... kādu igauņi savā zemē nebija dzirdējuši”⁵. Tās noteikti bijušas ērģeles, jo 13.gs, jo tās parādās nelielas ar 8 – 11 stabulēm (sk. 1. Pielikumu, kur atainotas ērģeles ar 25 stabulēm) un pie neierasta skaidrojuma latvieša identitāti nemainīs pieļāvums, ka mūsu Beverīnas dziedonis – dziedātājtautas *tēvs* – ir bijis katoļu priesteris. Par ko, tik skaisti un patriotiski, vēlāk atmodas laikā (19.gs.) dzejojis Auseklis⁶.

*Dziesmu vairogs atsita bultas, Dziesmu skaņa pārņēma troksni,
Dziesmu vara aizdzina karu, Tautu izglāba dziesmu gars!*⁷

Arī dziesma, mūzika varēja būt, un acīmredzot bija līdzeklis, pievēršanai kristietībā. Instrumenta skaņas bija iemesls līksmei, kad leti priecājosies par iegūto uzvaru atbildot igauņiem, ka slavējot Dievu, jo esot saņēmuši kristību, redzot, kā Dievs viņus aizstāv.”⁸

¹ Paraža pieprasīt no katras apdzīvotas vietas pa ķīlniekam Baltijā pazīstama vismaz no vikingu uzbrukumu laikiem (sk. Rimburtus 1884, 62).; turpat, Šterns, I. 162.- 163.lpp.; attiecībā uz vārdu ķīlnieks, par kuru tiek prasīts izpirkums pastāv tikai sākot no 15.gs, bet 12.gadsimtā tas vairāk saistāms ar senvārdu ķīlēt-rakstīt, jeb ķīlrakstu veidošana - rakstīšana).

² Zanders, *Senās Rīgas*...19. lpp.; *Indriķa hronika*, 95. lpp.

³ *Indriķa hronika*, 99. lpp.

⁴ Dogmatisku apsvērumu dēļ baznīca līdz 5.gs Eiropā izslēdz no dziedājumiem himnas, kuru vietā ievieš sekvenses - reliģiozas dziesmas, par kuru radītāju uzskata Sanktgallu klostera mūku *Notķēru* (950-1022) 7.gs. pāvests Vistaliāns nosaka, *ka ērģelēm jābūt kā obligātam baznīcas instrumentam*, bet masveidā ērģeles parādās tikai 11./12.gs. tikai ar *8-15 stabulēm*. Starp 11.-14.gs. Eiropā parādās meistardziedoņi, bardi (ķeltu, īru, gallu un bretoņu dziesminieki 7.-15.gs.) un skaldi, kuru instruments ir dūdas. lis.lv/kultvest/kultura/vidlaik/teksts.htm; saglabāta 7 apr 2007 15:23:03 GMT.; Tātad, instrumenti, kuru var spēlēt reizē skaitot lūgšanas ir dūdas vai ērģeles, taču ērģeles diez vai var iznest uz mūra sienas, bet ja tās bija maza izmēra, tas bija iespējams.

⁵ *Indriķa hronika*, 121. lpp.; Turpat, Zanders, *Senās Rīgas*...20.lpp.

⁶ dziesmas.lv/index.asp?page=lyrics&id=5054; saglabāta 23 mar 2007 04:03:26 GMT.

⁷ Beverīnas Dziedonis, Ausekļa vārds, Mūzika dziesmai J.Vītols.

⁸ *Indriķa hronika*; sk. www.historia.lv.

Indriķis atzīst, ka tie, kas paglābušies no zobena, neesot varējuši paglābties no sērgas (*lat. de pestilencia*) ap 1211. gadu, kuras laikā apmirst tautu lielākā daļa. Nodaļas sākumā bija minēts, ka arī slimības un nelaimes tika izmantotas tautu pievēršanai kristietībā.

Katoliskās konfesijas darbības pirmsākumos, iespējams tikai Doma klosterī tika rakstfītas liturģiskās grāmatas un ieviestas misāles, pieņemti lēmumi par baznīcu celšanu un citi organizatoriski dabas jautājumi, kas mazinās ap 14.gs. un tieši tāpēc, Doma klosteris un skola negūst uzplaukumu, jo Livonijas ordeņa laicīgā vara pārņem šīs funkcijas. Doma klosteris, kurš bija darbojies pēc Augustīniešu ordeņa regulas (vēlāk, premonstriešu), bija galvenais vietējās varas pārstāvniecības centrs. Kā efektīvāko līdzekli, lai nevācu tautas tiktu radinātas pie kristīgās ticības izvēlētajās vizuāli parādīt Vecās un Jaunās derības sižetus. Indriķa hronikā¹ vēstīts par pirmo *garīga rakstura teātra izrādi*², ko sākumā veidojuši Domskolā audzēkņi. Tās tika dēvētas par mistērijām, kuras notika kopš 1205.gada Pelnu dienā³. Izrāde norisinājusies rātslaukumā sākotnēji latīņu valodā ar tulka palīdzību, bet vēlāk lībiešu vai latviešu valodās.

Nikolajs Bušs⁴ izpētot Upsalas bibliotēku rakstījis, ka “diezgan droši var apgalvot, ka Rīgas mūki savā laikā stāvējuši izglītības kalna virsotnē, tieši viduslaiku *teoloģijas literatūrā* atrodam avotus par tā laika vispārējo garīgo dzīvi”, kaut arī O.Zanders nemin uz kuru no mūku misijām attiecināms šis apgalvojums, tomēr no A.Švābes Latvijas vēstures avotiem⁵ ir zināms, ka pāvests Inocēncijs III 13.gs. sākumā aicina vācu prelātus paskubināt savu draudžu locekļus dot mīlestības dāvanas *baznīcu celšanai* šais zemēs un atgādinot saviem klēriķiem un mūkiem, ka jāpalīdz jaunajai Livonijas Baznīcai ar *grāmatām un citiem kulta piederumiem*. O.Zanders⁶ par to raksta, ka viduslaiku Rīga bijusi labi apgādāta ar teoloģisko literatūru, kur bijuši gan baznīctēvu raksti, gan viduslaiku teologu sacerējumi, liturģiskās grāmatas, izcilu viduslaiku sprediķotāju darbi, baznīcas tiesību kodeksi, pāvestu dekrēti u.c. Tieši šis apstākļi acīmredzot veicināja pamazām veidoties un attīstīties arī *eksaktajām zinātnēm* Livonijas zemē. Tomēr, vietējie netika pievērsti šim izglītošanās procesam klosteros, kas saistīta ar lasīt un rakstīt prasmi. No avotiem⁷ secināms, ka klosteros uzņemtie vietējie iedzīvotāji, pie grāmatām netika, jo strādāja pārsvarā smagu darbu, strādājot ar lāpstu, rokot akas, grāvjus, ceļot tiltus un ierīkojot

¹ *Indriķa hronika*, 81. lpp.; Zanders, *Senās Rīgas...*, 18. lpp.

² Šterns, I. Šterns, *LV 1180 – 1290.*, 166. lpp.; Zanders, *Senās Rīgas...* 18. lpp.

³ Ar Pelnu dienu, kas parasti ir trešdienā, (februārī); sākas gavēņa laiks, kas ilgst līdz Klusajai Sestdienai un aptver 46 kalendārās dienas, Senbaznīcā Pelnu trešdiena bija grēknožēlas laika sākums. Pelni kā iznīcības un grēknožēlas simbols bija pazīstams Senajos Austrumos. Savukārt, pagānu tradīcijā Pelnu dienā gāja budēļos.

⁴ Zanders, *Senās Rīgas...* 81. lpp.

⁵ Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti*. Nr 46, 31.-32. lpp.

⁶ Zanders, *Senās Rīgas...* 82. lpp.

⁷ Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti*.

ceļus. A.Pope¹ raksta, ka cistercieši izpildot savu sūtību iekopa un nosusināja klostera zemes, un pat izraka Mīlgrāvja caurteku, uz kuras 1226.gadā tika uzbūvētas pirmās ūdensdzirnavas.

Rīgas Sv.Jēkaba baznīca celta 13.gs ārpus pilsētas mūriem un domāta nevācu dievkalpojumiem. Pēc 1430.- 1484.gada inventāra spriežot, baznīcai kopā bijušas ap 20 grāmatu², kas norāda, ka tai piederējusi viena no vecākajām grāmatu krātuvēm.³

Livonijas tautu valodu atšķirības no vienas puses un vācu - latīņu valodas no otras, bija acīmredzams šķērslis vietējo klēru izveidošanā. Tāpēc priesteru darbība, laika posmā no 13.- 16.gadsimtam nebija šķirama no misionāru darbības, neprotot vai maz protot latviešu un lībiešu valodas, nevarēja būt efektīva. Lielāka nozīme bija mūkiem un mūķenēm no ubagotāju ordeņiem; to pārstāvji gāja no zemnieku mājas uz māju un sludināja „nevācu” valodā.⁴

Pāvests Innocentijs III Livonijas bīskapam [Albertam] un viņa palīgiem ziņo sekojošās dekretālijū: lai *svētnieku apgēriba dažādības dēļ neizceltos šķelšanās arī starp jaunkristītiem*, jāievie visiem vienāds tērps, neskatoties uz to, pie kāda ordeņa pieder misionāri⁵

Neskatoties uz to, ka dominikāņu ordeņa statūtos bija noteikta prasība pēc augsta līmeņa un labas izglītības ordeņa mūkiem, tas attiecās vienīgi uz hierarhiski augstāk ieņemamajiem amatiem. Kopumā ordeņa struktūra un tā darbība bija vērsta uz to, lai mūki mācītos paši un mācītu citus.⁶ Pēc Zeiferta sniegtajām ziņām,⁷ Livonijā dominikāņi darbojošies ar apzīmējumu Baltie tēvi, taču pasaulē tiem dots apzīmējums “Dieva suņi” pateicoties viņu ģerbonim⁸ jeb “padevīgie Dieva kalpi”. Savukārt, konversācijas vārdnīcā teikts, ka tā kā mūki virs baltā apgēriba valkāja melnu mēteli un kapuci, tāpēc tie tikuši saukti arī par Melniem brāļiem.

Modenas arhibīskaps Vilhelms 1226.gadā pēc bīskapa Alberta lūguma piešķir privilēģiju, Visbijas Sv.Jēkaba baznīcas skolā sagatavot par priesteriem visu jaunkristīto tautu bērnus, tātad arī Livonijas.⁹ Tā kā maztautām valodas bija atšķirīgas, bērni tika mācīti vai nu latīņu vai vācu valodā. Katoļu Baznīca, cik iespējams ātri centās izveidot klēru no vietējām tautām. H.Strods piezīmē, ka bez vietējā klēra katolicisms Baltijā varēja palikt sveša reliģija un iespējams, ka Domkapitulam pakļautajā Rīgas Domskolā priesteru mācības norisinājušās jau no 1210.gada. Bez tam, domkungi iecēla sev vietniekus jeb vikarus, kas apkalpoja daudzus Rīgas (Doma baznīcā 30, sv.Pētera - 31, sv.Jēkaba - 7) altārus. Jebkura ordeņa darbību varētu raksturot, kā hermētiskus, noslēgtas pārvaldes ierēdņu hierarhisku sistēmu, kurā brāļi izmanto savas

¹ Pope Arvis, *Rīgas galvenā nomale*, R.: Zelta grauds, 2005. 9. -10. lpp.

² Zanders, *Senās Rīgas...* 103. lpp.

³ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 103. lpp.;

⁴ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 78. lpp.

⁵ Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti.*, Nr. 33. 23. - 24. lpp.

⁶ Dominikāņi-dzīves aicinājums, *Kurzemes Katoļu bīskapijas informatīvais izdevums „Nāc”*, Nr.12 februāris, 2002.

⁷ iis.lv/latval/Valoda/Teksts/2nodalja/Citati/11.htm; saglabāta 31 mar 2007 11:24:29 GMT.

⁸ Андреев, А. Монашеские ордена, М. 2001. ср.70 – 211.

⁹ Strods, *LKBV 1075. – 1995.*, 76. lpp.

profesionālās prasmes, lai ietekmētu varas struktūras¹ un ar *savu profesionālo darbību nestu labumu sabiedrībai*.

Franciskāņi Kristus mācību sludināja pilsētu nabagajiem, rīkojoties pretēji tiem mūku ordeņiem (augustīniešiem, cisterciešiem), kuru misija bija cita, uzturoties pašos klosteros. Pieaugot franciskāņu popularitātei 13.gs., garīdzniecība palielināja kontroli pār viņu darbību. Franciskāņi kalpoja baznīcai kā skolotāji un misionāri daudzviet, arī Austrumeiropā. Saglabāt kustību kā nekvalificētu ordeni tika noliegta, kad garīdzniecība deva Brāļiem tiesības uz klausīt grēksūdzes².

Livonijā sevišķi rosīgi kristīgās ticības sludināšanā pie latviešiem darbojās dominikāņu un franciskāņu mūki, kuriem kā liecina Rīgas arhibīskapa sūdzības pāvestam, Livonijas ordenis savā teritorijā to aizliedzis. Franciskāņu mūkiem pie sv.Katrīnas baznīcas bija nevācu kaplella. Jēkaba baznīcā darbojās latviešu un lībiešu draudze.

Latvijas austrumu novads – Latgale – gan etniski, gan kultūras arhetipu ziņā - nebija monolīta, bet gan multikulturāls reģions, tajā skaitā arī ar multikonfesionālām iezīmēm. Katoliskās metropoles laikā, galvenokārt, dominikāņi, bernardīnieši, franciskāņi, lācaristi ar vietējo muižnieku atbalstu izveidoja misijas punktus, kuros aktīvi sludināja, izglītoja vietējos dzimtļaudis un katrs ar savām metodēm rūpējās par sabiedrības garīgo un arī fizisko veselību. Kā savdabīgs dominikāņu pedagoģijas instruments attēlots emblemātiskajos gleznojumos Pasiēnes baznīcā, kas sākotnēji būvēta kā dominikāņu klostera baznīca, celtniecības laikā ir anonīma mākslinieka radīta, saskaņā ar ordeņa ideoloģisko doktrīnu.³

Mūku pedagoģiskie darbošanās principi Latgalē acīmredzot mantoti jau no agrākiem laikiem, un tikuši saglabāti vēl līdz 18.gs., ko apliecina pielietotā *apmācības programma skolām*. Tās bija jezuītu ordeņa misionāra Fransuā (*François*) Ksavjēra darba metodes, kuru šajā laikā izmantojis kāds skolotājs Daugavpilī Miķelis Rots (arī latgaliešu laicīgās dzejas aizsācējs). Viņš mācījis saistoši, *stimulējis lasīt prasmes apguvi un dziedāšanu*, apdāvinātākajiem bērniem izkopies arī rakstīšanas māku. Saviem skolniekiem un apkārtējiem zemniekiem mācot arī "laicīgas lietas" (domājams, dažādas amatniecības prasmes). M.Rots sakārto katehisma tekstus emocionālā saistošā dzejas formā *ar atskaņām*. Pievienojot atbilstošu melodiju, *bērni dziedot vieglāk uztver un iegaumē mācību saturu*. Tāpat tas ticis praktizēts citās tā laika jezuītu skolās, arī M.Rots saviem audzēkņiem un bērnu vecākiem pasniedzis dāvanas, ieviesis praksē sacensības metodi.⁴ Pēc šādas tehnika Livonijas teritorijā bija darbojušās sv. Marijas Magdalēnas klostera cisterciešu māsas (īpaši akcentējot Annu Notken) izglītības jomā. Dziesma un dzeja bija

¹ Андреев, А. Монашеские ордена, М. 2001. ср.70 – 211.

² luis.lv/kultvest/kultura/vidlaik/teksts.htm; saglabāta 10 jan 2007 15:46:38 GMT.

³ Spārītis, O. Dominikāņu pedagoģijas aspekti, *Zinātnes Vēstnesis*, 2004. gada 21. jūnijs: 12 (283) (Turpmāk: Spārītis, Dominikāņu.....)

⁴ Johansons, A. *Latvijas kultūras vēsture*. 1710 – 1800. Stokholma, 1975. – 495.lpp.

neatņemamas mācību metodes sastāvdaļas ne tikai klosterī pieņemtajiem bāreņiem, klostera apmeklētājiem vai kā citādi bez pajumtes palikušiem ļaudīm, bet arī staigājot no mājas uz māju bērniem mācīts un vecāki tikuši aicināti saglabāt sentēvu kulta tradīcijas.¹

Kad 1522. gadā Rīgas pilsētas rāte ar varu atņēma sv. Jēkaba un sv. Pēterabaznīcas, 1533. gadā - Māras (Doma) baznīcu un 1539. gadā - 4 klosterus un citus katoliskā kulta īpašumus, tad katoļu konfesijai palika sv. Marijas Magdalēnas klosterbaznīca, kura bija paredzēta cisterciešu māsām, bet saskaņā ar valdības rīkojumu, nedrīkstēja ierasties priesteri un notikt dievkalpojumi. Tāpat arī sv. Andreja kapela Rīgas pilī nebija publisks dievnams, kur līdz 1561. gadam notika vienīgi bruņinieku ordenim paredzēti dievkalpojumi.²

I. NODAĻAS APKOPOJUMS

Kristietības principu izplatīšana jau izveidota Rietumeiropā un vācu zemēs, tiek pamazām ieviesta arī Livzemē. Garīdzniecība uzsāk savu praksi, apmācot amatā priesterus un vikārus, kuri apgūst tieslietās – izstrādāt un pielietot likumus, apgūst līgumu slēgšanu, tiek sagatavoti priesteri (tai skaitā arī soģi) un sludinātāju palīgi – vikāri (klērs), klosteros – garīgajā sfērā tiek apgūti liturģiskie teksti, mūzika un māksla, laicīgajā – saimniekošana, celtniecība un medicīna.

Mūku ordeņi, savu darbību uzsāk pamatojoties uz attiecīgā ordeņa regulu (jeb statūtiem), kas noteica darbības mērķus blakus Katoļu Baznīcas oficiālajam kultam – dievkalpojumiem un sakramentu izdalīšanai. **Augustīniešiem** - Ikšķiles bīskapijā tā bija klostera skolas darbība, lai apmācītu dižciltīgo ģimeņu dēlus, kas iesaistītos Baznīcas organizācijā un īstenotu Baznīcas noteicošo varu pār laicīgo. Sludinot ticību, misionāri runā kristīgās Eiropas terminoloģijā, kura vietējam klēram nav saprotama. Skaidrot mācību neļauj katoļu dogmatisms, līdz ar to vietējais klērs neveidojas. Kristietības realizācija aprobežojas vienīgi ar laicīgo lietu apgūšanu.

Brāļiem **cisterciešiem** – jāstrādā fizisks darbs, bet tas attiecas tikai uz klosterim piesaistītajiem vietējiem iedzīvotājiem, kurus savukārt apmāca mūki. Atteikdamies no zinātniskas darbības, ordenis kļuva par ievērojamu faktoru saimnieciskā dzīvē. Vēsturē cistercieši iegājuši kā savas īpatnējas arhitektūras izveidotāji un agrotehnikas ieviesēji. Izpildot savu sūtību, cistercieši iekopa un nosusināja klostera zemes, un uzbūvēja apkārtnes pirmās ūdensdzirnavas. Cistercieši bija galvenie pāvesta Inocenta III diplomāti jautājumā par Baznīcas valsts izveidošanu. **Dominikāņi** bija pazīstami kā sprediķotāji nevācu valodā zemnieku sētās. Tādi bija arī franciskāņi, taču viņi kalpoja līdzās bruņiniekiem ordenī kā priesteri, kas veica garīdznieku pienākumus ordeņa baznīcās un rūpējās par pārējo ordeņa brāļu garīgajām vajadzībām. Bruņinieku tikumi viņiem bija sveši, tāpēc parasti brāļi-bruņinieki pret brāļiem-

¹ Spārītis, Dominikāņu..., ZV, 21.06.2004., 12(238)

² catholic.lv/Dievmates/baznica.html; saglabāta 21 apr 2007 22:40:35 GMT.

priesteriem izturējās ar nicināšanu.¹ **Franciskāņi** - Ticības mācību sludināja arī pilsētu nabagiem un viņu pārziņā bija cilvēku medicīniskais stāvoklis. Livonijā franciskāņu klosteros tika uzņemti pārsvarā klejojošie, kas palikuši bez pajumtes.

Par lauku iedzīvotāju attieksmi pret kristīgo Baznīcu un ticību trūkst tiešu ziņu. Liecības, kas nodotas prāvās bīskapa un ordeņa starpā, vairākkārt uzsvērts, ka šejienes kristītie ne ticībā, ne tikumos neesot līdzīgi īstiem ticīgajiem un viņu ticība ir ļoti nedroša. Oficiālajos baznīcas dokumentos līdz pat 16. gadsimtam latviešus dēvē par neofītiem, t.i., jauniem draudzes locekļiem.²

Lai pārskatāms priekšstats par visiem aprakstītajiem klosteriem, to regulām un darbību, ar to pastāvēšanas laiku un atšķirībām, nodaļas beigās pievienota pārskata tabula, kurā pievienotie paskaidrojumi izmantoti no *Konversācijas vārdnīcas*.³

SECINĀJUMI:

1. Galvenais institūts Livonijas laicīgās un garīgās varas pārvaldē ir arhibīskaps, kuram padotās institūcijas nodrošina pilnvērtīgu pārvaldi. Klosteriem Baznīca noteica hierarhisko statusu un funkcijas caur piešķirto regulu un statūtiem un tie bija galvenais palīglīdzeklis Baznīcas valsts izveidošanā un tās mērķu īstenošanā. Sākotnēji kristietībā tiek iesaistīti pamatiedzīvotāji vēršoties pie vietējo cilšu vadoņiem (*lat. rex*), noslēdzot padošanās līgumus, kuri ir sadarbības pamatjēga – drošības un aizsardzības no iebrucējiem (sirotājiem) nodrošinājums.
2. Augustīniešu un premonstriešu ordeņa pārstāvji ir iesaistīti Baznīcas valsts likumdošanā un augstdzimušo kārtas sekotāju apmācīšanai amatā. Cisterciešu ordenis pārsvarā veic saimniecisko, aizsardzības un tirdzniecisko darījumu funkcijas. Tas bija paraugs materiālās kultūras izaugsmei. Sieviešu cisterciešu klosteris ir ceturtais Rīgā un ir atbildīgs par augstdzimušo kārtas jaunavu apmācīšanu, izglītošanu un kultūras veicināšanu. Dominikāņi dalījās kanoniķos, klēriķos, novīčos un lajos, kuri izplatīja kristīgo mācību tautās.
3. Garīgie ordeņi veica sabiedrības izglītošanas un pilnveidošanas darbu, divos aspektos: ***Baltie mūki veica izglītojošo darbu attiecībā pret melnajiem mūkiem, kuri, savukārt, palīdzēja apgūt sabiedrībai noderīgas amatu prasmes***, tādā veidā klasificējot tos kalpotājos jeb laicīgā un saimnieciskā darba veicējiem, bet uz balto tērpu mūkiem attiecas garīgais darbs.
4. Līdz 16.gs. 60 gadiem starp novadiem Livonijas valstī nebija izteiktu robežu, teritorija dalījās vairs tikai bīskapijās un ordeņa pakļautajos apgabalos, kur virsvara garīgās lietās arī ordeņa

¹ Klišāns, *Livonija*, historia.lv

² *Katoļu laiki Latvijā. 13.-17.gs.*, lelb.lv/lv/?ct=katoļu_laiki; saglabāta 20 mar 2007 08:38:33 GMT.

³ *Konversācijas vārdnīca*, Rīga: A. Gulbja apgāds, 1927.-1940. 5755.- 5757.sleja

zemēs piederēja bīskapam. Visā perioda laikā no 13.- 16.gs., nav nekādas atšķirības starp apgabaliem garīgās vai materiālās kultūras ziņā.

5. Historiogrāfijā nepietiekoši atainoti garīgās pārstāvniecības darbības devums sabiedrībai, jo nav avotu kas to apliecinātu. Baznīcas valsts organizācijā nav izdalītas attīstības fāzes, kas uzrādītu prioritātes attiecībā uz sabiedrības organizēšanu. Vienīgi vadoties pēc Domkapitula, kurš savu satversmi mainījis sešas reizes, iespējams konstatēt cīņu par varu.

ORDEŅI, KLOSTERI - MŪKU ORDEŅI UN TO REGULAS

	Ordenis	Nosaukums	Regula, tās apstiprināšana	Dibināšanas un pastāvēšanas laiks	Galvenie uzdevumi	Atribūtika
Ordenis	Izveidots pēc Templiešu ordeņa parauga, episkopālais ordenis, kas atradās Rīgas bīskapa pakļautībā	Zobenbrāļi, pirmais mūku - bruņinieku ordenis	Ordeņbrāļi dalījās brāļos bruņiniekos un brāļos priesteros	1202. - 1237.	Militārais spēks, kas nodrošinātu Baznīcas valstij aizsardzību. Dzīvi veltīt cīņai ar neticīgajiem.	Balts apmetnis ar sarkanu krustu un zobenu.
	Teitoņu ordenis Vācu ordeņa filiāle	Livonijas ordenis	Vācu ordeņa statūti	1237. - 1562.	Baltijas iekarošana un katoļticības izplatīšana	Balts apmetnis ar melnu krustu
		Livonijas ordenis faktiski kļuva neatkarīgs.		1410. - 1562.		
Klosteri		Ikšķiles baznīca		1185.- 1200		
	1. Cisterciešu ¹	Sv.Nikolaja kalna Daugavgrīvas klosteris ²	1118.g.	sāka celt 1205. 1211. - 1305.	Marijas godināšana, atsakās no zinātniskās darbības, ievērojams faktors saimnieciskā dzīve - kultivēt zemi, ievēdot parauga lopkopību, dārzkopību, attīstīt celtniecību, arhitektūru.	
	2.	Doma baznīca	Augustīniešu reglaments	1201. – 1210. ³	Regula uzrakstīta parastiem priesteriem, lai viņus savāktu kopā un palīdzētu pirmkārt, jau viņiem pašiem.	Melni, ar siksnu sajozti svārkī un melnu kapuci
	Premonstriešu jeb Norbertiešu ordenis dibināts 1120. ⁴	Klosteris pie Doma baznīcas ⁵	1126. ⁶ Augustīniešu regula 1221.g. papildināti ar pr.-šu ordeņa noteikumiem	darbojas no 1210. – 1373.	Klostera skolas darbība, lai apmācītu dižciltīgo ģimeņu dēlus. Teoloģija, kanonu noteikšana, tieslietas, izglītības un zinātņu veicināšana	Balts tērps, lajiem - pelēks

¹ 1118.g., Cistercieši atdalījās no benediktiešiem, kuri bija pirmie un labākie skolotāji - īpaši Vācijā.

² 1218.g. aplenca sāmi, 1228.g. kurši un zemgaļi uzbruka, 1297. g. vācu ordeņa cīņas nodedzināts, 1305.g. abats Liberts pārdod klosteri Livonijas ordenim.

³ 1209.gadā bīskaps Alberts par Rīgas domkapitula priekšnieku uzaicina premonstriešu klosteru mūku no Vesfālenes un melno svārku vietā ievēd baltu vilnas apģērbu, 1210 tiek grozīta arī Rīgas domkapitula satversme, kura tika mainīta 6x politisku iemeslu dēļ, trijos dažādos laikmetos 1201 – 1210, 1373 – 1394, 1423 – 1452.,

⁴ Premonstrieši jeb norbertieši, regulēto kora kungu ordenis, ko 1120 dibināja Norberts ar augustīniešu regulu.

⁵ 1211.g. tiek piešķirts grunts gabals klosteru būvei. Laikā, kad domkungu dzīvi noteica Augustīna reglaments, brīvi varēja izvēlēties dzīvesvietu, bet premonstriešu laikā jādzīvo bija kopmītnē kā mūkiem, kura tiek daļēji ievērota arī pēc 1373 un tiek pārtraukta virsbīskapa Miķeļa laikā 1484 – 1509.; Šterns, I. *Latvijas vēsture 1290 – 1500.* 31. lpp.

⁶ Pāvests apstiprināja premonstriešu ordeni, kurš dalās kora kungos un kanoniķos, klēriķos, novičos un laju brāļos.

	Augustīniešu ordenis dibināts 1243. ¹	Domkapituls	1394. – 1423., 1452. – 1566. ² Vācu ordeņa statūti	1373. – 1566.	Baznīcas noteicošo varu pār laicīgo un aicināja izskaust visus citādi domājošos.	Melni tērpi, bet vācu ordenim -balti
3.	Cisterciešu sieviešu	Marijas Magdalēnas (Madaļas) baznīca	Benediktīniešu reg	1250./1255.	Dibināt skolas, apmācīt jaunavas un veicināt kultūru, zinātniskā darbība	Balts habits ar melnu skapulāri māsām-gandarītājām -balts
4.	Dominikāņi ³ Dalās: 1.mūki, 2. mūķeņu ord. dibināts jau 1206; uztur skolas un bāru namus, 3. - terciāri ⁴	Jāņa Kristītāja baznīcas ⁵ klosteris	Premontriešu regula, 1126.g.	1234. - 1524.	Neticīgo atgriešana pie kristīgās ticības	Melnie brāļi, virs balta apģērba melns mētelis un kapuce
5.	Franciskāņu dalās: 1. Mūki vīrieši 2.Sievietes - klarisietes 3. terciāri	Katrīnas baznīcas ⁶ klosteris	1223. g.	1233./38. – 1524.	Ubagotāju mūki, nabadzības un paklausības zvērests. Tāpat kā d-ņiem tiesības visur izpildīt garīdznieka uzdevumus, sprediķojot un kopā turēja savās rokās iekšējās un ārējās ⁷ misijas darbu.	Pelēkie brāļi
6.	Franciskāņu	Limbažu ⁸ klosteris	1223.	1466./1477. – 1558.	Slimo, nabago aprūpe	Pelēks apģērbs
7.	Augustīniešu	Limbažos sv. Annai veltīts klosteris		1477./ 96. – 1534.		
8.	Franciskāņu	Koknesē nometne	1463. observantu ⁹	1484./1500. – 1534.	Medicīniski novērot cilvēkus	
9.	Franciskāņu	Aizputē nometne	1463. observantu	1484./1500. – 1534.	Medicīniski novērot cilvēkus	

¹ AR 1373.g. Pāvests Gregors XI pēc Rīgas arhibīskapa Zigfrīda lūguma atļāva domkapitulam pārmainīt premontriešu mūku statūtus pret Augustīņu ordeņa statūtiem. Augustīna ordenis nodibināts 1243.g. Itālijā, reglaments 1244. g. Apstiprināts – 1256.g. paplašināts.

² Rīgas domkapitula locekļi bija tikai vācu ordeņa brāļi, kad Rīgas Domkapituls tika inkorporēts Vācu ordenī.

³ Latvijā vispirms ieviesās dominikāņi, jo bīskaps Alberts jau 1215.g. Romā iepazīties ar sv. Dominiku, kurš bija Augustīniešu ord. kanoniķis. Nikolajs 1234.g. dominikāņiem piešķir pili Rīgā. Dominikāņus Livonijā pabalstīja arī Rīgas domkapituls.

⁴ Terciāri - pasaulīgi ļaudis var paturēt savu īpašumu un laulāties, bet jāatturas no laicīgiem priekiem.

⁵ Jāņa baznīca rakstos pirmo reizi minēta 1312.g., klosteris tiek atstāts reformācijas nemieru laikos.; Konversācijas vārdnīca, 5746 -5749.sleja.

⁶ Par godu Lībekas franciskāņu klosterim arī Visbijas un Rīgas klosteris nosaukts katoļu svētās Katrīnas vārdā. Jau ap 1305.g. Rīgas Katrīnas klosterim bija skola ordeņa brāļu izglītošanai daži tika sūtīti arī uz ārzemēm, studiju nolūkos. Pāvests, pilsēta un prelāti uzticēja Rīgas franciskāņiem svarīgus diplomātu un tiesnešu uzdevumus.

⁷ Iekšējās (*inferior*) garīdznieki un ārējie (*exterior*) laji.

⁸ 14.gs II pusē sākas ķildas un sabrukums, ko bez panākumiem mēģina labot Bāzeles koncils 1436.gadā, 1463. klosteris dabū jaunus statūtus (t.s. observanci – medicīniski novērot cilvēkus), atļauju dibināt 1466. klosteri Limbažos, kas bija iekļauts vienā Livonijas kustodijā.

⁹ Tikai ar 1517.g. pāvests Leons X galīgi sadalīja ordeni **observantos** (brūni tērpi ar baltu saiti apjozti svārki, apaļa kapuce skūta seja) un **konventuāļos** (melns apģērbs), 1527.g. no observantiem atdalījās kapucīni, kuriem bija bārdas un smailas kapuces;

II. NODAĻA

SENLATVIJAS TAUTU APVIENOŠANA TERITORIJĀ

Livonijas laikmetā sākās lēna, gadsimtiem ilga un pakāpeniska Livonijā dzīvojošo tautību sakušana. To noteikuši un veicinājuši vairāki faktori. 13.gs. Baltijas maztautas cieta ļoti atšķirīgus dzīvā spēka zaudējumus. Vismazāk vācu krustnešu agresijas sekas juta latgaļi, kuri ar samērā niecīgu pretošanos, piekrita kristīties, tādā veidā daudzi novadi¹ tika dalīti ar bīskapiju un ordeni. Līdz ar to, acīmredzot lielākais pārsvars no kristietībai pievērstajiem, klosteros veidojās no latgaļiem, kurus pārsvarā piesaistīja smagajiem darbiem, bet bija iespēja arī apgūt kādu amatu.² Aptuveni līdzīgs bija sēļu un lībiešu liktenis. Turpretī sīvu un ilgstošu pretestību vācu tīkojumiem izrādīja kurši un jo sevišķi zemgaļi. Līdz ar to šīs tautas cieta daudz lielākus zaudējumus. Turklāt daļa kuršu un zemgaļu 13.gs. otrajā pusē, lai nebūtu jāpakļaujas ordenim, sāka izceļot uz Lietuvu. Vismasveidīgākā bija zemgaļu izceļošana 1289./90.g. Daudzi novadi palika tukši. Tas veicināja migrāciju Livonijas iekšienē. Piemēram, auglīgajā, bet izpostītajā un pamestajā Zemgales līdzenumā ieceļoja kurši, lībieši un, iespējams, latgaļi. Turpretī zemgaļu pēdas Livonijas laikmetā varam sastapt Kursā. Iedzīvotāju migrāciju no novada uz novadu veicināja arī turpmākie 14. - 16. gs. kari un mēra epidēmijas, kuru rezultātā tukši palika veseli pagasti. Tajos parasti pēc laika ieplūda kaimiņu novadu zemnieki. Pieļaujams, ka ar zemnieku pārvietošanu uz izkautajiem vai izmirušajiem novadiem plānoti organizēja bīskapi un ordenis, kas bija ieinteresēti savu valstu zemju maksimālā apstrādē, vismaz tā rīkojās Vācu ordenis Prūsijā.³

15.gs beigās dzimtbūšana veicināja Livonijas tautu saplūšanu, kad zemnieki bēga no viena apgabala uz otru. Zināma loma tautu saplūšanā bija arī agrārajai kolonizācijai. Mežu izciršanas, jaunu tīrumu izveides un viensētu sistēmas attīstības rezultātā izzuda neapdzīvoti robežapgabali, galvenokārt mežu masīvi starp kaimiņu tautībām. Tas izraisīja pārnovada laulību skaita pieaugumu un starpnovadu sakaru paplašināšanos. Visi minētie apstākļi noveda pie mazāko un vairāk cietušo tautību saplūšanas ar lielākajām. Visstraujāk šis process notika pilsētās un ap pilsētām, kur veidojās etniski jaukta vide. Laukos etniskās atšķirības saglabājās ilgāk, tomēr jau 13.gs. beigās vēstures avotos pazūd sēļu vārds. Zemgaļus par atsevišķu tautību uzskatīja līdz 15.gs. vidum, taču vēlāk viņu vārds paliek tikai Zemgales novada nosaukumā. Livonijas laikmetā sākās arī lībiešu asimilācija un viņu apdzīvoto zemju sarukšana, turpretī,

¹ Tautas atmodas laikmeta darbinieki 19.gs. vidū pamatoja latviešu tautas kulturālo vienību. Latvieši, kas līdz tam tika uzskatīti par īpašvārdu (atsevišķu cilšu apzīmējums hronikās, novada apzīmējums- humānistiem, reformācijas un apgaismības laikā- livonieši, inflantieši, kurzemnieki)tika uzlūkoti par savas zemes un vēstures subjektiem. Sk. Ideju vēsture Latvijā, 14.lpp.

² Autore secinājums, sakarā ar iepriekšējās nodaļās minēto.

³ Klišāns, *Livonija*, Latviešu tautības veidošanās. historia.lv.

pārsvaru sāka gūt latgaļi jeb latvieši. Jau 16. gs. daudzu Latvijas novadu zemniekus dēvēja par latviešiem, lai gan 13. gs. latgaļi tajos nedzīvoja.

Profesors dr.phil. Ernests Blese¹ valodu saista ar valstu identificēšanos pasaulē. Jau 14.gs. Rietumu Eiropā, radusies plašāka interese par tautas valodu savā zemē un citu tautu dzīvajām valodām kaimiņu valstīs. Un līdz ar to arī uzskats, ka tām jāierāda plašāka vieta rakstniecībā līdzās latīņu valodai, kas līdz tam bija vienīgā literārā valoda. Šos centienus sekmējusi arī toreizējā Rietumeiropas garīgā kustība - humānisms. Kā idejiska kustība tā centusies izvirzīt pirmajā vietā cilvēku ar visiem viņa cilvēciskiem pārdzīvojumiem un individuālām īpatnībām, tātad arī ar viņa runājamo dzimto valodu. Rodoties pārejai no atsevišķa cilvēka uz atsevišķu individuālu tautu ar tās īpatnējo valodu, tautai esot tādas pašas tiesības kā individuālai personas valodai.

Renesanses² laikmetā atjaunojās interese par sabiedrību un tajā valdošo kārtību, par attiecībām starp cilvēkiem un valsti. Nostiprinoties humānismam Rietumeiropā, interese par atsevišķām tautām un to valodām bija kļuvusi arvien lielāka, it īpaši 16.gs. Šajā gadu simtenī šo interešu viļņi jau bija aizvēlušies līdz Daugavas krastiem, un šis gadu simtenis ir arī augstākā humānistiskās dzejas uzplaukuma laikmets Latvijā un līdz ar to visā Livonijā.³ Renesanse spēcīgi bija ietekmējusi Baznīcas garīgo dzīvi un ar to reliģiskā dzīve kļuva laicīgāka un pamazām apsīkst. Tāpēc pieauga vispārējā prasība pēc reformām. Humānisma ideju izplatīšanās rezultātā, radās tautu nacionālā un valstiskā dzīve, kurā sabiedrībai nebija pieņemamas Baznīcas universālisms (kristīgās dogmas). Renesanse ir iezīmīga kultūras vēsturē ar savu augsto stilu, kuru pārņēma mazāk izglītoti prāti.⁴

Paralēli interesei par antīko mākslu tika apgūta *telpiskā perspektīva*⁵ (*telpas dziļuma pārņemšana uz plaknes*). Ja domu attiecina uz dainām, tad var teikt, ka tajās atspoguļotā sadzīve, dzīve - tās gudrība, norises un dabas likumi, ietverti dzejas formā simbolisma veidā – tātad, dzīvais ietverts vārdos. J.Stradiņš saka, ka Ziemeļos renesanses ietekmju strāvojums bija kristīgais humānisms.⁶

Patristikas* un sholastikas domātājiem nav īpašas intereses par sabiedrību. Viduslaikos ar sabiedrību saprata cilvēku kopumu, kuras vienojošais pamats ir kristietība, kura, lai arī pakāpeniski un savdabīgi, tomēr uz 15.gs beigām bija nostiprinājusies Baltijā.

¹ Blese, E. *Latviešu literatūras vēsture*. Vidējais un vecākais posms. No XVI gs. vidus līdz XIX gs. vidum. Gaismas pils, 1947. liis.lv/latval/Darbinieki/Citati/Bleselit.htm, 14 mar 2005 11:14:36 GMT

² Ar renesansi plašā nozīmē saprot kultūras uzplaukumu un *antīkās kultūras atdzimšanu* - kustību, strāvojumu, kas kopumā izsaka viduslaiku kultūras pārorientēšanos uz "jauno laiku" kultūru. liis.lv/makslasv/Renesan/Ievads/teksts.htm; saglabāta 12 mar 2007 17:45:18 GMT.

³ Blese, E. *Latviešu literatūras vēsture*. Vidējais un vecākais posms No 15.gs vidus – 19.gs vidum.

⁴ Spekke A., P.*Einhorma raksti par latviešiem; Senatne un māksla* 1937.g. 23.,24. lpp.

⁵ liis.lv/makslasv/Renesan/Ievads/teksts.htm; saglabāta 12 mar 2007 17:45:18 GMT.

⁶ Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture....*

* *patristika* [vācu Patristik < lat.<gr.patēr (patros) `tēvs`] – 1.kristīgās teoloģijas, filozofijas un socioloģiski

R.Malvess pētot vēstures avotus piemin vēsturiskās tautas dziesmas, kas veidojušā vairākos gadu simteņos, bet savus ziedu laikus piedzīvojušas reformācijas laikmetā, kuras 16.gs.otrajā pusē sāka aizstāt skrejlapas – Zeitungen, Neue Zeitungen etc.¹

Sintētiska kultūras vēsture mums nav uzrakstīta, tāpēc nepietiekami apzināta arī latviešu sociālā vēsture² un kur nu vēl, ja runa iet par viduslaikiem. Sociālo pieredzi nosaka “pretapziņas” struktūra, “par apziņai” ir vajadzīga gudrība, kultūras pieredze, radošā spēja “svešo padarīt par savējo.”³

II.1. Garīgas sabiedrības – altāri.

Par to, ka Rīga ir bijusi tipiska viduslaiku pilsēta, kuras dzīvesveidu noteica Romas katoļu Baznīca, vēl šodien liecina Doma, Pētera, Jāņa un Jēkaba baznīcu ēkas. Tās celtas laikā, kad iedzīvotāju skaits bija tikai daži tūkstoši un praktiski visi senās Rīgas iedzīvotāji varējuši sapulcēties plašajās baznīcu zālēs.⁴

Pirmās sabiedriskās organizācijas, kas radās viduslaiku Eiropas pilsētās, bija garīga rakstura apvienības – brālības jeb ģildes (vāciski lietotais vārds die Gilde – apvienība), kuru uzdevums bija sniegt saviem locekļiem materiālu un morālu atbalstu un palīdzību, vecuma un slimību gadījumos, mirušo apbedīšanā, atbalsts atraitnēm un bāreņiem, sekmēt reliģisko, ētisko un tiesisko normu ievērošanu, kā arī rūpēties par sadzīves un kultūras jautājumiem. Šim nolūkam bagātākie amati uzturēja baznīcās savus altārus (īpašus simbolisku ziedojumu galdus, pie kuriem garīdznieks veica reliģiskos rituālus; bez galvenā altāra viduslaiku baznīcā varēja būt arī viens vai vairāki mazāki altāri, kas veltīti kādam svētajam. Tomēr baznīcu altāri bija arī vieta, kur sākotnēji cilvēki tika aicināti iesaistīties garīgajās brālībās (sabiedrībās), kuru mērķis bija vienot tautu - veicināt kopības apziņu. Savest cilvēkus kopā gan pēc to izcelšanās, gan pēc nodarbes (amata), lai kopīgi risinātu sabiedriskās dzīves vajadzības. Līdzekļi tika gūti no biedru naudas maksas un Rīgas pilsoņa tiesību iegūšanas. Šādā veidā katram loceklim bija dota iespēja piedalīties savas dvēseles labā pie aizlūgumiem, dievkalpojumiem, misēm un citiem dievbijīgiem savienības darbiem, kā arī caur stingru ceremonijas kārtību, uzturētu labu disciplīnu un pieklājību, tam vēlāk pievienojās trūcīgu locekļu pabalstīšana.⁵

Garīgās kultūras izkopšanā viens no galvenajiem atribūtiem ir ētika. Tas ir grieķu cilmes vārds ar nozīmi “tikums”, “raksturs”, “paraža”, “paradums”. Pats par sevi tas ir neitrāls un

politisko doktrīnu kopums, ko 2.-8.gs. izveidoja baznīcas tēvi – autoritatīvi sludinātāji un rakstītāji; 2.Kristīgās teoloģijas nozare, kas pētī šīs doktrīnas un to autorus, patroloģija. *Svešvārdu vārdnīca*, 571. lpp.

¹ Malvess, R. Livonijas chronista avoti, 56. lpp.

² Biezais, H. *Raudošā laime*,; *ZA Vēstis* 1991. Nr.9, 46. lpp., kur minēts par latviešu tautas sociālās vēstures apzināšanas nopietnāku pieteikumu - A.Apinis “Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19.gs.vidum”(R, 1991)

³ Stradiņš J., Baltvācu problēmu loks mūsu kultūrvēsturē, *Karogs*, 1988, Nr.8, 163. lpp.

⁴ Holmanis, A. Par pilīm, klosteriem un baznīcām, *Rīgas Balss*, 1969.g.8.febr., 4.lpp.

⁵ Arbuzovs, *Piezīmes 16.gs. par vecākajiem literatūras pieminekļiem*. 40.- 48.lpp.

neliecina ne labu, ne sliktu, jo apzīmē *attieksmi pret tradicionāli izveidojošos vai topošo vērtību sistēmu*. Ētika ir praktiskās zināšanas – dzīves mācība, kura nelīdzinās kādai aizliegumu sistēmai vai uzvedības tabulām. Visu morālo spriedumu uzdevums ir *vadīt cilvēku praktisko dzīvi, reālo darbību ikdienā*. No dzīves problēmu aktualitātes sabiedrībā ir atkarīgs, kura no ētikas problēmām izvirzās risināmo priekšplānā.¹

Dokumentu trūkuma dēļ nav droši nosakāms, kad tika dibinātas pirmās brālības Rīgā un Livonijā. Var tikai nojaust, ka to dibināšana ir saistīta līdz ar Rīgas pilsētas pirmajiem pastāvēšanas gadiem, kā arī mūku un klosteru parādīšanos. Par to liecina bīskapa Alberta 1211.gadā izdots aizliegums par ģilžu dibināšanu bez viņa piekrišanas² un nepilnīgās ziņas ir par 1235.gadā dibināto maiznieku un melderu (dzirnavnieku) zeļļu ģildi.³

1252.gadā Rīgā tikusi dibināta “*Svētā krusta un Svētas trīsvienības*” ģilde, kura pazīstama arī kā Svētā Gara apvienība⁴ un tajā tika uzņemti biedri neatkarīgi no izcelsmes un nodarbes. Tajā no 1464. -1495.gadam iestājušās visas Sv. Marijas Magdalēnas sieviešu klostera mūķenes, precētas un neprecētas, aristokrātes un kalpones, bet lielāko tiesu tās bija muižnieku kārtas dāmas, kuras apvienībā jau bija no savienības dibināšanas sākumiem. 1497.gadā par brāli uzņēma dekānu un vēlāko Rīgas virsbīskapu Jaspers Lindi.⁵ Svētā Gara apvienība savu biedru dvēseles glābšanas labā bija dibinājusi Rīgā Jēkaba baznīcā īpašu altāri - Jēkaba baznīcas draudzes brālību, kuras trijās grāmatas atrodami biedru saraksti. Pirmajās divās ieraksti fiksēti no 1462. - 1520., 1521. - 1524. un no 1400. – 1686. ar pārtraukumiem⁶. Šīs brālības biedri regulāri satikās ar mūķenēm no Svētā Gara ģildes, lai sekotu aicinājumam – palīdzēt atrast vai piemeklēt vecākus, mājas - noklīdušiem, atrastiem bērniem.

Tā kā Svētā Gara apvienība no savas dibināšanas sākuma samērā īsā laikā kļuva par rīdzinieku sadzīves centru, tās ēkā norisinājās sapulces, kurās vadošo ietekmi ieguva tirdzniecisko jautājumu risināšana. 14.gadsimtā amatnieki vēl it kā paliek Svētā Gara ģildē, taču pamazām sāk rīkot savas sapulces atsevišķi no lieltirgotājiem. Tādā veidā izveidojās divas sabiedriskās grupas – Lielā un Mazā ģilde.

¹ liis.lv/etika/tema1.htm; saglabāta 21 jan 2007 16:03:38 GMT.

² Ķēniņš, I. *Latvija gadsimtu lokos*, II daļa Viduslaiki 13.- 15.gadsimts, R.: Raka, 2005.191.lpp. (Turpmāk, Ķēniņš, *Latvija gs. lokos*)

³ Straubergs, J. *Rīgas vēsture*, Ņujorka, Grāmatu Draugs, 1954., 260.lpp.

⁴ Svētā Gara brālība samērā īsā laikā kļuva par rīdzinieku sadzīves centru, kuras ēkā norisēja namnieku spulces, taču vadošo ietekmi arvien vairāk guva Rīgas patricieši, kas risināja galvenokārt tirdznieciskus jautājumus, atbīdot amatnieku intereses otrajā plānā. Līdz 14.gs sākumam amatnieki vēl paliek Svētā Gara ģildē, taču pēc tam savas sapulces sāka rīkot atsevišķi no tirdziniekiem.;Ķēniņš I., *Latvija gadsimtu lokos, II daļa Viduslaiki 13.-15.gadsimts*, R.: Raka, 2005.192. lpp.

⁵ Dunsdorfs, Spekke, *Latvijas vēsture 1500 – 1600*, 351. lpp.; Arbuzovs, L. *16. gs.pieraksti* 41. lpp.

⁶ Zeida Ā., *Nesēju amata brālība Rīgā*, 84.- 86. lpp.

Taču liela neskaidrība ir attiecībā uz Nesējiem (*Träger*), kas Rīgas vēstures avotos¹ tiek pieminēti jau no 13.gs., kā arī nav skaidra to darbības sākotnējā izpausme, nozīme un dibināšanas sastāvs. Rīgas *Bærträger*² agrākais nosaukums - *Loesdreger**, citā avotā *Losträger*. Sākot ar 14.gs. par šo biedrību uzzinām,³ ka tās pastāv jau no 1396.gada un tajā bijušas sievas⁴, katoļu garīdznieki, muižnieki un turīgie pilsoņi. Tātad kaut kas līdzīgs sākotnējai Svētā Gara apvienības pamatmērķim - apvienošanās. Svētā Gara savienības pirmie statūti bija latīņu valodā tika tulkoti uz vācu valodu, kurus izmantoja Rīgas vācu privilēģēto tirgotāju organizācija šrāgu⁵ veidošanai **Lielajā ģildē**, kura dibināta 1354.gadā.⁶ Saskaņā ar šiem noteikumiem, tajā nedrīkstēja uzņemt amatniekus.

Rīgas amatnieki un sīktirgotāji, izraugoties par patronu Jāni Kristītāju, apvienojās Sv. Jāņa ģildē, kas pazīstama ar nosaukumu **Mazā ģilde**. Ar laiku tā arvien vairāk sadalījās dažādos zaros (amatu brālībās) pēc to nodarbošanās veidiem, kā, piemēram, liģeri, iznesēji, sālsnesēji un zvejnieki. 14.gs otrajā pusē pēc vācu pilsētu parauga Rīgā sāka veidoties atsevišķu amatu apvienības – cunftes, kas apvienoja kādas vienas noteiktas amatniecības nozares pārstāvjus (kuras var uzskatīt par mūsdienu arodbiedrības priekštecēm, un acīmredzot, attiecināmas uz Nesējiem), vienlaikus Mazajai ģildei paliekot kā vienojošajai organizācijai. Lai gan arī šajā apvienībā pie iestāšanās attiecībā uz valodu nebija nosacījuma, brālības maz pamazām sastāvēja vienīgi no latviešu valodā runājošām personām. Rezultātā no 15. – 16.gs. amatu brālībās latvju elements bija valdošais. Tajos bija no pašu vidus vēlēti *oldermaņi*⁷, palīgi, kasieri un grāmatveži, kura pienākumus parasti pildīja priesteris kā vislabākais rakstu pratējs.⁵ Sākot no 1517.gada amata vecākie bija latvieši un jau ar 1537.g. biedrībā nebija neviena cittautieša (maztautu pārstāvja). Brāļu, māsu skaits savienībā svārstījās ap 200.⁸ Līdzās garīgo rakstu

¹ *Konversācijas vārdnīca*, sk. Nesēji

² Latviski mūsdienās tiek dēvēti par Alus nesējiem, taču šis apzīmējums iespējams radies stipri vēlākos laikos, iespējams pat tikai vēsturnieki viņus sākuši tā apzīmēt. Tā bija biedrība, kura sastāvēja no vairākiem arodu pārstāvjiem, nevis vienas tāpēc ar alu te nevarētu būt nekāda saistība. Taču *Lāča nesums – Bærträger* ir visai piemērots, jo kā viens no galvenajiem garīgās sabiedrības mērķiem un uzdevumiem bija trūcīgo pabalstīšana.; *Konversācijas vārdnīca*, 351. lpp.

* Pētījumā, brālības nosaukuma *Loesdreger* nozīme tiek hipētiski izvirzīta, izmantojot tulkojumu no *vāc.val.* los – **dabūt**, deck – **nodevas** vai tulk.no *kr.val* Лось – Alnis, tātad - *Alņa devums*

³ Zeida Ā., Nesēju amata brālība Rīgā 84.- 86.lpp.

⁴ Brālībās tika uzņemti ne vien vīriešu kārtas amatam piederīgie, bet arī sievietes, kuras kļūdamas atraitnes pārņēma vīru nodarbošanos, taču Šterns, Latvijas vēsture 1290 – 1500, 247.lpp. apgalvo, ka sievietes bija vai nu brālības vīriešu sievas vai radniecības, kas piedalījušās ģildes viesīgajā kopdzīvē jeb dzīrēs, bet ne oficiālajās darīšanās un sanāksmēs.

⁵ Dunsdorfs, Spekke, *Latvijas vēsture 1500 – 1600*, 490. lpp.; Ģilžu statūti

⁶ Ķēniņš, *Latvija gs. lokos*, 178.lpp.; Lielās ģildes šrāgas tika apstiprinātas 1354.gadā, kas balstās uz nedaudz pārveidotajiem senākās Svētā Gara ģildes statūtiem. Šrāgas tika papildinātas ar specifiskiem, tikai tirdzniecībai raksturīgiem nosacījumiem.

⁷ Turpat, Saukti arī eltermaņi (vecākie), kuru pilnvaras parasti bija viens vai divi gadi, bieži vien tie tika ievēlēti atkārtoti ilgāku laiku.

⁸ *Konversācijas vārdnīca*, 351.lpp.

tradīcijai ir saskatāmi sākumi arī laicīgajai, juridiskā un kancelejas rakstura latviešu valodai; tā ir lietota linu brāķeru, nesēju un dažās citās cunftē, kurās latvieši bija ievērojamā pārsvarā.¹

Ieplūstot Rīgā aizvien vairāk iezemiešiem, no kuriem liela daļa nāca no latgaļu zemēm, norisēja pakāpenisks asimilācijas process, kura laikā izzuda jēdzieni “līvs”, “kursis”, “zemgalis” un izveidojās vienots apzīmējums “latvis” vai “latvietis” (latgaļus senās hronikas dēvē par “lettiem”), tās pamatā bija latgaļu un zemgaļu valoda. Uz to norāda, kāds 15.gs. dokuments², kurā teikts, ka 1/3 daļa pilsētas iedzīvotāju esot latvieši un nevāci, no kuriem daudzi bija namnieki jeb namiķi, kas nebija pārvācojušies, jo brālības palīdzēja saliedēties. Savukārt, vasaļu dzimtas, kurām nebija nekā kopīga ar klosteriem, atrodoties ciešākā saistībā un atkarībā no vācu lieltirgotājiem un Ordeņa – pārvācojās. Pastāvīgos Rīgas iedzīvotājus varēja iedalīt pēc viņu sociālā stāvokļa četrās ar tradīcijām un pilsētas likumiem stingri norobežotās kārtās: garīdznieki – dievlūdzcēji, lieltirgotāji – sīktirgotāji, amatnieki – strādnieki, kalpotāji – kalpi.

Latviešu amatu pārstāvji centušies iekārtot savu vikāriju³ pie sv. Pētera baznīcas un panākt, lai viņu altāris piederētu pie lepnākajiem. Rīdzinieki, kas bija saistīti ar Lielo ģildi, apmeklēja Pētera baznīcu, savukārt Mazās ģildes un dažu minēto latviešu amatu brālību locekļi pulcējās Jēkaba baznīcā. Vikāriju uzturēšanai bija nepieciešami samērā lieli līdzekļi, ko veidoja gan brīvprātīgi doti, gan gandrīz piespiedu kārtā savākti ziedojumi⁴.

Sevišķi svarīgs bijis Svētā Krusta altāris⁵ pie kura sv. Marijas Magdalēnas baznīcā noturētas rīta mises.⁶ Doma baznīcā bez galvenā altāra uz 15.gs. beigām, bija jau izveidojušies vismaz 30 palīgaltāri⁷ un kādas 8 kapelas. Rīgā uz šo laiku ir ap 100 priesteru, tas ir apmēram 1,2 % no kopējā iedzīvotāju skaita.⁸

Trūkcūcietējiem, slimniekiem, veciem un vientuļiem cilvēkiem, kā arī citiem nelaimē nokļuvušiem cilvēkiem palīdzību sniedza ne tikai sabiedriskās organizācijas - ģildes un amatu brālības, bet arī Baznīca, Ordenis un pilsētas pārvalde. Jau 1220.gadā ar bīskapa Alberta rīkojumu Rīgā nodibināja pirmo slimnīcu jeb hospitāli, un 1225. gadā bijušas jau divas slimnīcas - Svētā Gara un Svētā Lācara slimnīca (Lācara slimnīca pastāvējusi aptuveni līdz

¹ Spekke, A. *Latvijas vēsture*, R: Jumava, 2003., 182. lpp.

² Ķēniņš, *Latvija gs. lokos* 179. lpp.; Šterns, *Latvijas vēsture 1290-1500*, 172. un 320. lpp.

³ Pie saviem brālību altāriem tika noturēti piemiņas aizlūgumi mirušajiem, kā arī citi reliģiski rituāli saistībā ar konkrētu amata locekļu garīgo aprūpi.

⁴ 15.gs. saistīts ar pāvesta pavēli, jo tika vākti līdzekļi katedrāles celšanai Romā.

⁵ Svētās Marijas Magdalēnas baznīcā - bez iznīcinātā Krusta altāra vēl bija vienpadsmit citi altāri.; Tolgsdofs, *Jaunavu Klosters uzglabātā vēsture*, 105.-122.lpp.

⁶ turpat, Zanders, *Senās Rīgas...* 99.lpp.

⁷ Altāri baznīcā, kas vēltīti kādam svētajam. To ir katrā baznīcā bijis visai daudz, par to rakstījuši Zanders, Trūps.

⁸ G.Zariņas pētījumā “Doma baznīcas kapsētās apbedītie Rīgas iedzīvotāji antropoloģiskajā skatījumā” par iedzīvotāju blīvumu Rīgā, tiek teikts, ka 13.gs. pirmajos divos gadu desmitos pilsētā dzīvojis ap 1000 cilvēku un spriežot pēc gruntsgabalu daudzuma līdz 30 gadiem iedzīvotāju skaits sasniedzis 2400, tātad 30 gados pieaudzis pusotras reizes, kas aprēķinot sīkāk, sanāk apmēram 45 cilvēki gadā. 16.gs sākumā Rīga un Livonija atrodas miera periodā un ekonomikas uzplaukuma periodā, līdz ar to līdz 16.gs vidum iedzīvotāju skaits bija sasniedzis 12 tūkstošus, kas parāda, ka tomēr vidēji pieaugums gadā, saglabājas tāds pats, kāds tas bijis 43 – 46 cilvēki gadā.; Zariņa G., *Senā Rīga* 4., 2003., 153.–180. lpp.

1452. gadam). 1307.gadā minēta arī sv. Jura slimnīca, kas sākotnēji, iespējams, apkalpojusi Ordeni, bet vēlāk pakļauta rātei un dokumentos dēvēta par "Rīgas pilsētas hospitāli". Ir zināms, ka 1495.gadā Rīgas birģermeistars Pēteris Hinriks ar savu testamentu nodibinājis slimnīcu trūcīgajām sievietēm. Rīgā bijušas arī četras nespējnieku patversmes: sv. Pētera sieviešu patversme, pareizticīgo klostera patversme, sv. Jāņa patversme un Ellerbrokas¹ patversme. Līdzekļus slimnīcu un patversmju uzturēšanai deva bagātāko rīdzinieku, Ordeņa un bīskapa vasaļu ziedojumi, kā peļņa no saimnieciskās darbības.

II. 2. Sv. Marijas Magdalēnas klostera nozīme

Tā kā viss misiju darbs Livonijā risinājās zem cisterciešu iespaida, jo šīs zemes kristianizācijas laikā 13.gs. ordenis bija slavas augstumos, tad gluži dabiski liekas, ka arī pirmais *Dievam veltītais jaunavu klosteris*, radās 13.gs. vidū, kad no Lībekas, pēc uzaicinājuma, ieradās cisterciešu sieviešu konventa pārstāves.² Sieviešu klostera dibināšana norisinājās neilgi pēc vīriešu cisterciešu klostera dibināšanas. J.K.Vaivods³ atzīst, ka par sv. Marijas Magdalēnas klostera nodibināšanu galvenokārt, esot jāpateicas bīskapa Meinarda palīgam cisterciešu mūkam Ditriham.⁴ Arī HeinrihsTrops uzskata, ka klostera organizēšanās sākusies daudz agrāk par pieņemto 1257.gadu.⁵

Laika posmā no 1251.-1260.gadam, māsas bija apmetušās sv. Jēkaba baznīcas blakusēkās un to sauca par *sv. Jēkaba klosteri*.⁶ 1260.gadā tika uzcelts pirmais koka *sv. Jaunavas Marijas klosteris*⁷, taču tam jau agrāk, saskaņā ar prioeres un māsu lūgumu 1255.gadā Aleksandrs IV izdod bullu⁸, kura oficiāli apstiprina klosterim noteikto benedīktiniešu regulu.⁹ Regulas galvenā prasība bija lūgšanas saistīt ar darbu: „*Ora et labora*” („Lūdzies un strādā”), māsām ar

¹ Alkšņu purvs - aptuveni tagadējā Alberta lauku teritorijā; Ķēniņš, *Latvija gs. lokos* 196. lpp.

² Dažas zīmes un indikācijas liekot domāt, ka “mātes klosteris” varētu būt bijis cisterciešu mūķeņu klosteris Lībekā (Schmidt 158 s) Švābe, L. Marijas Magdalēnas klosteris Rīgā un tā bibliotēka, *Dzintenes kalendārs 1975.* 61.-67.lpp.; (Turpmāk: Švābe, *Dzintenes kalendārs*); Pirmie divi Daugavgrīvas abati Dīriķis (Teodorihis) un Berhards no Līpes cisterciešu ordeņa regulu arī apguvuši pie Lībekas kustodijā (autore piez.) ja, kādā teritorijā nodibinājās vienas regulas klosteris vīriešiem, tur tika dibināts tās pašas regulas klosteris sievietēm.; K.H. von Busse - cisterciešu māsu ierašanās Rīgā notiek 1251.g., darbā “Die Stiftung der St.Marien-Magdalen Frauenkloster in Riga” (Mitt.IV.3. 436.lpp.)

³ Vaivods, *KBV Latvijā*, 286. lpp.

⁴ Teodorihis no Turaidas, Turaidas Dīriķis, (lat *Theodericus, Thidericus*), kuru 1187.g. bīskaps Meinards piesaista kristianizācijā; *Indriķa hronika.* 342. lpp.

⁵ Trops, *MM māsu klosteris*, 69.-90. lpp. atsaucas uz P.von Goetze darbu “*Albert Suerbeer, Erzbischof von Preussen, Livland un Estland*”, kur izteikta doma, ka māsu –cisterciešu klosteris pie sv Jēkaba baznīcas būs pastāvējis jau pirms arhibīskapa Alberta II (1253-1273).

⁶ Laikā no 1251.- 1260.gada, māsas mitinājās sv. Jēkaba baznīcas (arī te, tāpat kā Doma klosterī, strādāja kanoniķi) ēkās. Rīgas arhibīskapija un Livonijas ordeņa zemju dalīšanas dokumentā sv. Jēkaba klosterim piešķirta jūdze gara un tikpat plata zemes strēle starp Aizkraukles un Kokneses pilīm Daugavas otrā krastā. Tieši šis dokuments it kā apliecina, ka cisterciešu māsu konvents sākotnēji dēvēts par sv. Jēkaba klosteri; Žukova, *Materiālu kopa*.....25.lpp.

⁷ 1259.g. Rīgas arhibīskaps Alberts Suebērs ar donācijas aktu (zemes dalīšanas dok. - LUB I nr. 288) klosterim piešķir zemi ar visām ēkām pie Jēkaba baznīcas, veicot juridisku apstiprinājumu. Ar šo dokumentu mūķenēm tika atļauts izmantot Dombaznīcai piederīgo Jēkaba baznīcu, ar noteikumu, ka ienākumos jādalās ar domkapitulu.

⁸ Švābe L., 62. lpp. norāda avotu LUB III nr.283a, LGU I nr.23.

⁹ Žukova, *Materiālu kopa*.....26.lpp.

savu roku darbu pašām bija jānopelna uzturs.¹ Z.Žukova gan raksta, ka vēsturnieki secinājuši, ka par faktisko klostera dibināšanas gadu esot jāuzskata 1257.gads², jo tieši tad Rīgas arhibīskaps Alberts II Suerbērs apstiprinājis klostera privilēģijas³ ar paskaidrojumu: “*Konvents nodibināts tādēļ, ka līdz šim Livonijā nav bijis neviena sieviešu klosteris*”. Motīvs - ar to pagodinot Visvētāko Jaunavu Mariju – īpašo šīs zemes aizbildni. Tāpat jāpieņem, ka klosterim Rīgas arhibīskapijas robežās tika piešķirti 50 arkli zemes Zemgalē, 50 - Upmalē (*Oppemele*) un 50 - Jersikas novadā. Īpašuma tiesības uz tiem pāvests Aleksandrs IV ar bullu apstiprinājis klosteris īpašumus uz mūžīgiem laikiem.⁴ Lielas neskaidrības klosteris patrocīnījuma (aizbildņa) jautājumā ienes vēlākā klosteris dēvēšana par sv.Marijas Magdalēnas klosteri. 1359.g.15.janv. indulģenču dokumentā klosteris tiek nosaukts par “*monasterium sanctimonialium in civitate Rigensi Ord.Cist. in honore b. Mariae Magdalenaee et Margaretae fundatum*”.⁵ Šajā sakarā var piebilst, ka pirmā klosteris abate⁶ bijusi Margareta Kaupo (dz.1217. – m.1294.), Turaidas lībiešu valdnieka mazmeita, kura ziedojusi līdzekļus baznīcas celšanai un bijusi patronese cīnītājiem pret pagānismu.⁷ E.Bušs ir uzstādījis hipotēzi, ka klosteris baznīcā starp 12 altāriem viens bijis veltīts sv. Magdalēnai, kura tautā bijusi iecienīta un tas bijis par iemeslu nosaukuma izvēlē. Taču nevar neņemt vērā arī K.Busses viedokli, ka baznīcai dotais nosaukums, lai to atšķirtu no vecākās Marijas baznīcas – Doma baznīcas, pēc tradīcijas klosteris baznīcai un klosterim bija jābūt vienādiem tituliem. Tātad sākot ar 1359.gada⁸ klosteris sāk dēvēt par sv. **Marijas Magdalēnas klosteri**⁹, kurš ar šādu nosaukumu pazīstams līdz pat 1582.gadam¹⁰, bet tautā saukts par Dziedošo māsu (Jumpravu) klosteri.¹¹

¹ katolis.lv/Magdalena/masas.html, saglabāta 16 mar 2005 22:13:04 GMT.

² Alberta 1257.g.1.V. parakstītais dekrēts, ar kuru parakstīšanu tiek nodoti klosteris īpašumā daži īpašumi un ar to skaidri apliecinot, ka šis arhibīskaps ir dibināšanas iniciators; Bunge, UB. I, nr. 300, Strods, *LKBV 1075. – 1995.*,69.lpp.; LGU I nr.25; Švābe, L. Marijas Magdalēnas klosteris Rīgā un tā bibliotēka, *Dzimtenes kalendārs 1975.* 62.lpp.; (Turpmāk: Švābe, *Dzimtenes kalendārs*)

³ Klosteris ticis izņemts no Rīgas pilsētas jurisdikcijas un nodots muižniecības aizgādniecībā, kam bija nozīme reformācijas laikā, kad pārējie 4 klosteris tika izlaupīti un izdemolēti.; Vaivods, *KBV Latvijā*, 275. lpp.

⁴ Švābe, *Dzimtenes kalendārs* 61.-76.lpp.; Žukova, *Materiālu kopa*.....25.lpp.

⁵ Trops, *MM māsu klosteris*, 71. lpp.

⁶ Turpat, 73.lpp.; cisterciešu klosteris parasti dibinājušies no kāda vecāka klosteris celma 4 –5 māsām jaunajam klosterim. Viena no tām kļuva par klosteris vadītāju un sāka uzņemt kandidātes (Winter, Cistercienser II, 17.lpp.)

⁷ Zanders, *Senās Rīgas*.... 101. lpp. raksta, ka populāra Baltijā bijusi arī sv. Margareta, par ko liecinot viņai veltītā dziesma viduslejasvācu valodā, salīdzināta ar cēlu pērli. Magdalēnas baznīcā ir bijis savs Sv. Margaritas altāris, jo viņa bijusi patrone cīnītājiem pret pagānismu un tumsu.; katolis.lv/Magdalena/draudze.html; saglabāta 14.03.2006. 11:20:43 GMT

⁸ Ir pieņēmums, ka 1359.gadā vienā no indulģences bullām runa ir par Rīgas cisterciešu māsu konventa baznīcu, kura nosaukta par Marijas Magdalēnas baznīcu, tādēļ nosaukums piedēvēts arī klosterim, Žukova, *Materiālu kopa*.....26.lpp.; Švābe, *Dzimtenes kalendārs*, 62. lpp.; Savukārt, Juškevičs, J. Vecā Rīga (1936.) raksta, ka baznīca nodibināta tikai 15.gs. 29. lpp.

⁹ Švābe, *Dzimtenes kalendārs*, 65. lpp.; Pēc vēsturnieka K.Busses domām, cisterciešu klosteris māsu klosteris sv. Marijas Magdalēnas vārdā tika nosaukta vēlāk, lai atšķirtu to no agrāk uzceltās Visv. Jaunavai Marijai veltītās Doma katedrāles, K. H. v Busse, Die Stiftung des St.Marien – Magadlenen (Mitteil IV, 3.436.lpp); H.v.Bruinings aizrāda, ka jaunā klosteris baznīca varētu būt iesvētīta par godu kā jaunavai Marijai, tā arī Marijai Magdalēnai (Messe 475). Uzmanības vērts ir arī pats vārds Magdalena, kur – mag

¹⁰ Polijas karaļa Stefana Batorija I laikā, klosteris tika pārdēvēts par Rīgas Jezuītu Sadraudzības koledžu.

¹¹ Apzīmējums Dziedošo māsu klosteris minēts jau 1392.gada dokumentā sakarā ar Kokneses Bertolda dāvinājumu.; Strods, *LKBV 1075-1995*, 288. lpp.

F.Vinters raksta¹, ka reizē ar cisterciešu sieviešu klosteru dibināšanos parādās „istabas”², kas paredzētas „kritušajām” sievietēm un atrastos sv.Marijas Magdalēnas aizgādībā. Šis blakus nozarojums tiek saukts par māsām-gandarītājām - „baltās māsas”, kuras valkāja baltu tērpu.

1431.gada klostera abates Margaretas Engelkenas iesniegumā pāvestam Eugenijam IV, tiek lūgts apstiprinājums klostera īpašumiem un daudzo jaunavu aizgādībai.³ Par apliecinājumu lielajam skaitam audzināmo meiteņu, kalpo altāris sv.Marijas Magdalēnas baznīcā konpatronei sv. Ursulai, kura viduslaikos bija iemīļota audzināšanas iestāžu aizbildne.⁴ Arī lielās teritorijas, ko apsaimniekoja cistercietes, ir kā apliecinājums, ka māsu kopaizbildniecībā ir bijis daudz. No dibināšanas sākuma māsu skaits ātri vien audzis, jo klosteris drīkstēja uzņemt brīvu sievieti par pasaulīgu māsu⁵, tāpēc ar laiku notikusi arī telpu paplašināšana. 300 gadus klosteris bijis labi pazīstams - slavens ne tikai mūķeņu skaita ziņā, bet arī priekšzīmīgā darba tikuma un svētuma dēļ.⁶ Jau minētajā senrakstā (1257.) Alberts II klosterim dāvinājis arī gruntsgabalus Rīgas novadā. Daži no tiem nosaukumos saglabājuši reminiscences* par klosteri līdz pat mūsu dienām. Pepholtes ciems ir identisks ar Jumpravmuižu (*Jungfernhof*) Lielvārdes pagastā, to dēvēja par dziedošo jaunavu puķu leju - Blūmendāli “*Die singenden Jungfrauen Blomendal*”, arī Olaine bija nonākusi cisterciešu sieviešu klostera rīcībā. Mūķenes apsaimniekoja muižas teritoriju, kura pletās abpus Daugavai Rīgas tuvumā. Klostera māsas nodarbojās arī ar plašās Pārdaugavas zemnieku saimniecību teritorijām, ienesīgo mežu un siena pļavu saimniecisko lietu kārtošanu. V.Villīte raksta⁷, ka galvenokārt, strīdi ir bijuši par robežām, par zemes gabalu pirkšanu un nomu, par zemnieku iesaistīšanu dambju, tiltu un aizsardzības būvju darbos. Daugavas kreisajā krastā klosteris izmantoja siena pļavas, arī Rīgas pilsētas zirgu staļļiem pie Misas bija uzcelti siena šķūņi. Uz Rīgu un uz muižas centru veda malku un būvmateriālus, jo starp purviem, smilšu kalniem un pļavām auga piepilsētas labākie meži. Seni, Olainē vēl joprojām sastopami, vietvārdi atrodami 16.gs. klostera saimnieciskajos rēķinos, kuros minētas zemnieku mājas un to saimnieki *Andreas Libet*, *Bartelemes Routke* - Līvi un Rutki. Zviedru karalis Gustavs II Ādolfs zemi abpus Daugavai ar visām salām, pļavām, mežiem un zemnieku sētām uzdāvināja Rīgas monētu kaltuves meistaram Martinam Vulfam.⁸

¹ Strods, *LKBV 1075-1995*, 71. lpp.

² Precīzāks skaidrojums nav dots, taču var saprast, ka ar to domātas zem klosterā vadības esošās papildus vai palīguzturēšanās vietas sievietēm bez konkrētas dzīvesvieta.

³ Trops, *M Magdalēnas māsu klosteris*, 72. lpp.;

⁴ Turpat,

⁵ Švābe, *Senās Latvijas vēstures avoti*, 384. lpp.

⁶ Tolgsdorf, *Jaunavu Klosterā uzglabātā vēsture*, 108. lpp.

* **Reminiscence** [lat. *reminiscentia*] – aizmirstu notikumu, iespaidu u.tml. atcerēšanās; atmiņas; 2. kāda īpatnība, kas ierosina salīdzinājumu ar kaut ko; 3. tēmas atgādinājums; 4.mākslas darba motīvs, kas pārņemts no cita, Svešvārdu vārdnīca, 674. lpp

⁷ Vilīte, *Olaines baznīca*, 9. lpp.

⁸ Turpat, 10. lpp.

Sakarā ar to, ka klosteris bijis bagāts ar plašiem zemes īpašumiem un, jo plašākiem sakariem, tas bijis populārs ne tikai Rīgā, bet arī pie tērbatiešiem. Ar dižciltīgo aizsardzību Rīgas sieviešu klosteris bija labi nodrošināts un tajā uzņēma vienīgi dižciltīgo kārtas jaunavas. Izvēlētā daina atspoguļo jau minēto faktu vēsturisko īstenību par īpašumiem, kas nāca līdzī stājoties klosterī. No avotiem¹ zināms, ka jaunākā no (3) palikušajām māsām klosterī 16.g.s bijusi Otīlija Keizerlinga², zaudējot vecākus palikusi bārene, kurai atstāts senču mantojums, bet acīmredzot māsu Annu saukusi par savu māmiņu,

*Viena biju, viena pate Es savai māmiņai.
Vienai man mātes pūrs, vienai tēva novadiņš³*

Vēlāk netiek minēts, taču apmēram var nojaust, zinot politisko situāciju, kāpēc un kā dzimta atkal atjaunojas 1664.gadā.

No avota,⁴ nevar uzzināt vai tā ir bijusi prioritāte jau no klostera dibināšanas pirmsākumiem. Bet, tā kā pie dibināšanas galveno līdzdalību ņēmusi lībiešu izcelsmes Margarita Kaupo un 1495.gadā klostera abate Ģertrūde ar visu jaunavu klostera sastāvu iestājušas Rīgas *Bäerträger brālība*⁵, kura minēta arī kā namnieku un amatnieku brālība (galvenokārt latviešu), liek apšaubīt Z.Žukovas apgalvojumu⁶, ka klostera māsas bijušas galvenokārt no dižciltīgo *vācu* muižnieku ģimenēm un *vācu tautas* rīdzinieku jaunavas. Arī L.Švābe raksta, ka spriežot no dokumentos minētajiem māsu vārdiem klosteris komplektējies no muižnieku ģimeņu atvasēm un vācu tautības rīdziniecēm. Taču, no dokumentos minētajām⁷ sv. Marijas Magdalēnas klostera abatisēm un to iniciāļiem, pārlietu neuzticoties mājīgajai vācu valodas pieraksta formai var apšaubīt to vācisko izcelsmi: Margarita Kaupo (1253.-1294.), Ģertrūde (ap 1336.g.), Margareta Engelkens (1428.-1468.), Ide *Tisenhausen** (pirms 1496.), Elisabete fon *Rosena*, Margareta Gudschleiffe (*Gudesleif*) (1457.-1468.), Ģertrūde

¹ Nienstedts, F. Livoniešu vēsturiskie rakti, vostlit.info/Texts/rus14/Nienstedt/text3.phtml?id=1000, 1.03.2007 22:14:29 GMT. un Tolgsdoffs E., RSBJK uzglabātā vēsture 1977. Dzimtenes kalendārs.

² *Keizerlinga* – autore uzskata, uzvārds saistīts ar keizarlīgu un apzīmē augstdzimušo dzimtu no Aizputes, ko apliecina Dižlāņu (Dižjāņu) muižas pils - *Liepājas rajons, Vecpils pag., ģerbonis*. Baronu fon Keizerlinku (laika gaitā izmainījies uzvārda pieraksts) dzimta Latvijā ir no 1253.gada. Vecpilī - no 1664.gada. Senči - zobenbrāļi. Dzimtai esot ap 700 gadu.; rsp.lv/skolas/pilis/vecpils/1pils.php; saglabāta 9 feb 2007 09:46:50 GMT.

³ LD II, 3766; Šterns, *LV 1180 – 1290*, 77. lpp.

⁴ Tolgsdoffs, *Jaunavu Klostera uzglabātā vēsture*, 108. lpp.

⁵ Historiogrāfijā dēvēts arī par Alusnesēju brālību, kopš 13.gadsimta, un vēl jo vairāk 14. un 15. gadsimtā, arvien pieaug to pazīmju skaits, kas uzrāda Hanzas pilsētās dzīvojošo sieviešu nodarbinātību dažādās ģildēs un citās darba jomās. baltic-sea-academy.net/documents/history_let.pdf HTML versija.

⁶ Žukova, *Materiālu kopa*....26. lpp.

⁷ Trūps., *Katoļu BV*, 399.- 422. lpp.

* Viens no vecākajiem uzvārdiem, kas saistās ar augstdzimušo kārtu un attiecināms un vietējo iedzīvotāju kārtu, kas pieņemot kristietību, iegūst caur dokumentētu faktu (*latin. Dicto de Tisenhus*) – vietas jeb apzīmējuma norādi (kas apliecina, ja viņam ir bijuši īpašumi, ko dalīt ar kristietības, drošības devējiem, tad viņš attiecināms uz augstdzimušo kārtu.); Šterns, *LV 1180 – 1290*, 310. lpp. norāda, ka Tizenhauzeni cēlušies no Lejassaksijas ministriāļu dzimtas Tizenhauzenā pie Vēzeres, bija rados ar bīskapu un saņēma lēņos zemi Tērabatas bīskapijā. Pēc autores pētījumiem, uzvārds Tizenhausen (*Teesenchusen*) lasot pa zilbēm latviešu valodā, apzīmē - *tā* (tī) *senču zeme* (sens) - Tee-senchu-sen(m)

*Wietenghoffa** (1495.-1511.), Alheid Wrangel (1512.-551.), Elizabete *Donhofa* (1551.-1571.), Anna Töpel (1571.-1582.), Anna Notken (*Nöthen*) (1583.-1591.) ar pēdējām divām māsām klosterī atradās trešā nonna Otīlija *Keizerlinga*.¹ Abatišu palīdzes sieviešu klosteros sauc par priorēm, kuras pārzināja vairāk saimniecisko pusi. Klostera vēsturē atrodami vārdi šajā amatā ir: Kristīne (1441), Katarina (1457), Margarita Patkul (1495), Anna Weling (1512), Margrete Tuve (1550),

Sv. Marijas Magdalēnas klosterā māsas valkāja baltu habitu ar melnu skapulāri² Kā īpaša misija Rīgas sv. Marijas Magdalēnas klosterim bija meiteņu audzināšana, izkopjot dziedāšanas mākslu un apkopot savu domu īsi. Te nepārprotami akcents likts uz dziesmu un tās ietekmējošo varu, kas vieno tautas starp novadiem, kur meži simbolismā norāda uz dvēselēm, kas nomaldījušās, top skanoši un spēj radīt atbalsi, kas savstarpēji sadzirdama.

*Dzied, māsiņa tu pret mani, skaņa meža maliņāi
Dzied māsiņa ar māsiņu, katra savā novadāi.*³

Daudzas no audzēknēm kļuva par mūķenēm, citas pēc skolas absolvēšanas atgriezušās laicīgā dzīvē un kļuvušas par priekšzīmīgām namamātēm.⁴ Audzināšanā un izglītošanā tika uzņemtas pa lielākai daļai 10-13 gadus vecas Livonijas dižciltīgo ģimeņu meitenes, dievbijības un tikumības ieaudzinašanai „...lai vēlāk tās vai nu klosterā dzīvi izvēlētos, vai sekojošo laulību ar iegūtiem tikumiem greznotu”⁵ – savās atmiņās stāsta. E.Tolgsdorfs.

*Stāsti dziesmas, māmuliņa, pa vārtiem vadīdama,
To dziedāšu tautiņās, vakariņu (īsu laiku) kavēdamā⁶
Dzied', māsiņa, tu ar mani, Vairs ar mani nedziedāsi;
Es dziedāšu tautiņās, Ar tautiešu māsiņām.*⁷

Grāmatu pārrakstīšana viduslaikos bijis klosteru monopols. Arī Rīgā esot bijuši izcili šīs mākslas meistari. Sevišķi čakli šinī jomā strādājuši benediktieši, kuru ordeņa regulās fiksēta arī klosterā bibliotēku uzraudzība un izmantošana. Piemēram, 48.regula noteica, ka sākoties gavēnim katram mūkam izsniedzama grāmata lasīšanai. Esot pat uzraudzīts, lai grāmatas tiešām tiktu lasītas, nevis laiks izniekots sarunās.⁸

15.gs. beigās māsas gandrīz pilnīgi bija atkāpušās no principa, iztiku pelnīt ar smagu darbu. Klosterī uzņemot neprecētas muižnieku, namnieku meitas un atraitnes, no kurām daudzas nāca no bagātām Vidzemes un Kurzemes dzimtām, līdz tika dots ievērojams pūrs, bagātīgi

* Uzvārdam Wietenghoffa iegūstama latviska nozīme, kas apliecina, ka ne tikai vācu augstdzimušo ģimeņu atvases pieņemtas klosterī - Vietiņšeta - Fitinghofa (baltvācu variants)

¹ Nienstedts, F. Livoniešu vēsturiskie rakti, vostlit.info/Texts/rus14/Nienstedt/text3.phtml?id=1000, 1.03.2007 22:14:29 GMT. un Tolgsdorfs E., RSBJK uzglabātā vēsture 1977. Dzimtenes kalendārs.

² Melnā skapulāra un darba veikšanas dēļ ārpus klosterā, sauktas arī par „melnajām māsām”.

³ LD 241 – 244, dainu skapis, Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija

⁴ Turpat, Vainods, *KBVL*, 276.lpp.

⁵ Tolgsdorfs, *Jaunavu Klosterā uzglabātā vēsture*, 106. lpp.

⁶ Barons Kr., Visendorfs H. Latviju dainas III, 2. Pēterburga, 1906. LD 173572

⁷ LTDz 17402

⁸ Zanders, *Senās Rīgas*16. lpp.

atbalstot klosteri ar ziedojumiem un fundācijām, tāpēc māsas zemākus darbus sāka uzskatīt par viņām neatbilstošu nodarbi. Vienīgi rokdarbi palika kā visu māsu kopējais nodarbošanās veids.

*Gājējīņas mēs, māsiņas, cita citu vadīsim;
Kas paliks pēdējā, lai vadīja bāleliņus.¹*

*Dzied', māsiņa, ar maniem, Vairs ar maniem nedziedāsi;
Tāļu iesi, reti nāksi, Projām iesi raudādama.²*

*Bij bitīšu liela pulka Visas skrēja vienu malu;
Mēs bijām div' māsiņas, Malu katra ligojam³.*

Kad Rīgas garīdzniecība pārgāja luterticībā, klosteris uztur vairs tikai 60 muižnieku meitenes un 12 katoļu priesterus, kas joprojām pildījuši savus pienākumus. Priesteru skaists atbildis klostera baznīcas altāru skaitam. Daudzo altāru vajadzību šajā samērā nelielajā baznīcā radīja daudzās sv.Misu fundācijas, kas bija bagātīgi no tām ienākušas klosterim. Sevišķi strauji šīs fundācijas sāk pieaugt 15.gs. sakarā ar vispārējo tautas dievbijības augšanu šajos laikos. H.Trops savā pētījumā par Marijas Magdalēnas klosteri tomēr atzīst, ka tas izklausās neticami, tomēr dažādi tautas dievbijības izpaudumi Livonijā savus kalngalus esot sasniegusi tieši pirms reformācijas un tam par iemeslu esot bijušas dažādas nelaimes, kas piemeklējusi tautu, saskaroties ar nāves briesmām.⁴

Klosterā iemītnieces iedalījās kora un konversmāsās⁵. Kora māsas lielāko laiku daļu veltīja garīgām nodarbībām – lūgšanām, dievkalpojumiem, savukārt, konversmāsas veica dažādus fiziskus darbus. Klosterā iemītnieču garīgās nodarbības saistījās ar lūgšanām, meditācijām un dievkalpojumiem. Pirms kanoniskajām lūgšanām dziedāja „mazo oficiju” Vissv. Jaunavas Marijas godam, brīvajās dienās lasīja „*oficiju par mirušajiem*”⁶. Septiņas *stundainas*⁷ viņas nepārtraukti skaitīja ik dienu, katra atsevišķi. E.Tolgdorfs savā darbā⁸ min vairākas, ar māsu ikdienu, saistītas lūgšanas un dziedājumus, taču sakarā ar to, ka darba tulkojums ir neprecīzs un abi tulkojumi nesakrīt, nav īsti noskaidrojams, ko nozīmē tekstā minētie *garīgie vingrinājumi* un *dievbijības īstenošanas veidi*, kurus luterāņu mācītāji aizliedz⁹, lai ar šo līdzekļu atņemšanu un zaudēšanu viņas darītu bezspēcīgas, garā tukšas. Par piemēru izraudzītā

¹ LD 17440

² LD 174012

³ LD 1, 17391, Līgo (*latīņu val.*) – apvienošana, savienošana kopā, divas kvalitātes vienā (piem., vecais-jaunais vai vīrietis-sieviete)

⁴ Trops, *MM māsu klosteris*, 72. lpp.,

⁵ Meistare, D. saruna ar Annu Magdalēnu no Liepājas māsu klosterā.; Apustuliski kompletīvā klosterī: mūķenes un māsas, kur mūķenes dzīvo un strādā vienā ierobežotā platībā, bet māsas iet strādāt ārpus klosterā. media.lv/kv199902/990222/04.htm;

⁶ Oficiozs [lat.officiosus `pakalpiņš`] – tāds, kas ar valdību oficiāli nav saistīts, bet pārstāv tās viedokli, Kalpošana lūgšanās, t.sk. arī Tēvreize.; Svešvārdu vārdnīca 529. lpp., iespējams te domāti aizlūgumi par mirušajiem, jo ofisijska skaitīta tikai pa svētku dienām.

⁷ Tolgsdofs, *Jaunavu Klosterā uzglabātā vēsture* 114. lpp. Stundainas nav tas pats, kas stundu lūgšanas, jo otrās tikušas skaitītas no grāmatas

⁸ Turpat, 114. lpp

⁹ Reformācijas laikā dominikāņiem tika aizliegts sprediķot un pieņemt grēksūdzi baznīcās, jo tie radot konkurenci pastāvošajai Baznīcai.; sk. Strods *KBVL 1075. – 1995*, 102. lpp.

daina apliecina, ka vēlēšanas ir nodarboties ar sevis izpaušanas (radošo) mākslu, taču politiskais stāvoklis un situācija to noliedz. Un zīmīgi ir tas, ka aizliedzējs ir tautietis, nevis bāliņš, brālītis, bāleliņš vai dieva dēls un norāda uz to, ka tam piemīt vara, kurai jāpakļaujas.

*Dancot gribu, daiņot gribu
Aiz tautieša nedrīkstēju.¹*

Īsi pirms reformācijas, kad klosteris bija visbagātākais, Rīgas sv. Marijas Magdalēnas klostera māsu skaits caurmērā nebūs pārsniedzis 100, pēc E. Tolgsdorfa ziņām, to bijis ap 60.² bet pēc protestantistu grautiņiem, klosterī palikušas vairs trīs māsas, kuras dzīvojušas nabadzībā, pārtiekot tikai no cilvēku žēlastības dāvanām.

*Mēs bijām`i trīs māsiņas visas mīļi dzīvojām
Sedzām vienu villainīti, likām vienu vainadziņu
Dabūjušas riekstkodolu, to uz pusēm dalījām`i
Kad mēs visas šķirsimies`i plūdīs gaužas asariņas³*

E.Tolgsdofs aprakstot atmiņas par klosteri,⁴ kas vairāk attiecas uz reformācijas laiku, stāsta par klosterī palikušajām māsām un viņu traģisko likteni. Arī Nienštedts savā grāmatā⁵ raksta, ka no šīm mūķenēm pati vecākā bijusi **Anna Notkena**.⁶ Citētajā dainā redzams, ka to veidojis vecs cilvēks, bez personālijas, tomēr zinot un ievērojot vēsturisko faktu kopu, gribētu to attiecināt uz māsu Annu, kura dainu attiecinājusi uz sevi, bet tai pat laikā atstājusi to mantojumā, lai cilvēki nebītos no nāves un sakaroties ar aiziešanas brīdi, novērtētu garā mūža nozīmi.

*Es tev lūdzu, Veļu Māte, paņem mani atpūtā:
Mani kauli piekususi, garu mūžu dzīvojojot.⁷*

Savukārt, citā dainā jūtamas rūpes par to, kas notiks, kas nebūs vairs “māmiņas” klātbūtnes. Ielikta doma attiecināta uz dieviņu, sv Mariju un dainas sacerētāju, kam rūp katras dvēselītes tālākās dzīves gaitas.

*Tās māmiņas dvēselīte pie logiem klausījās:
Vai tie ēda, vai tie dzēra, vai tie mani pieminēja.⁸*

Šeit apliecinās nenoliedzams pozitīvais ieguldījums, ko varēja paveikt kāda atsevišķa cilvēku kopa, kurus vienoja viens mērķis, bet virzīja viens cilvēks.

¹ Tautasdziesma citēta no Švābe, *Latvijas vēsture I*, 72. lpp.

² Tolgsdofs, *Jaunavu Klosters uzglabātā vēsture*, 114.lpp.

³ Latviešu tautas dziesma; Trops, *MM māsu klosteris*, 69.-70.lpp

⁴ Tolgsdofs, *Jaunavu Klosters uzglabātā vēsture*. 144.lpp.

⁵ Francis Nienštedts (*Franz Nyenstaedt, Nyenstede*), Livoniešu vēsturiskie raksti, piemin, ka uz vecumu Anna esot zaudējusi redzi, «*Infantyw dawnnych swych y wielorakich az do wieku naszego dziejach*» 207.lpp.// Франц Ниенштедт Ливонская летопись, Сборник материалов и статей по истории Прибалтийского края. Том III-IV, 1880-1883.

vostlit.info/Texts/rus14/Nienstedt/text3.phtml?id=1000, saglabāta 1.03.2007 22:14:29 GMT.

⁶ Turpat, F.Nienštedts, sk tekstā; “... Kad karalis Stefans apciemojis klosteri (pēc svinīgās sv.Jēkaba baznīcas iesvētīšanas), tad padzīvojusi Notkena jautājusi: kur ir karalis?”

⁷ F 436, 106

⁸ F 53, 482

II. 3. Latviešu valodas gramatiskie aizsākumi – tēvreize

Tāpat kā katram latviešu literatūras pētniekam, gribot negribot jāiesāk ar latviešu garīgo literatūru, tā katram Latvijas vēsturniekam jāsāk ar Romas katoļu Baznīcas vēsturi senajā Livonijā.

Jau 1198.gadā pāvests Inocents III izdeva pavēli, ka pie kristīgās ticības atgrieztajiem Livonijas iedzīvotājiem jā māca tēvreize, grēku sūdzēšana un ticības apliecība. Visādā ziņā tēvreize jau agri katoļu laikos senlatviem mācīta.¹ Velti lolot cerības, ka 13.gs tas varēja notikt vietējo maztautu valodās, jo arī citu rietumvalstu tautām – tēvreize mācīta latīņu valodā. Arī rietumos bija lielā skaitā mazu tautu, lai nosacīti jaunajā katoļu garīdzniecībā, katrai tautai jau būtu gatava sava tēvreize. Tai bija jārodas vidē - sabiedrībā, kurā tika izkopti kristīgie principi.

Valoda, kā cilvēka gara dzīves izpaudēja, saista pētītāju prātu visur, kur attīstās augstāka gara dzīve. Salīdzinot ar citām tautām, latvieši ļoti vēlu iegūst svētīgo rakstīšanas mākslu. Jaunāko laiku valodniecības metodes spēj ieskatīties tālu mūsu valodas pagātnē, bet nav pieejami tās liecības no veciem rakstiem, kas tieši mums ļautu lasīt savu tālāko senču valodu. Kā vecāko varam uzskatīt tēvreizes pierakstu.

Jaunākie bibliogrāfiskie pētījumi² rāda, ka pirmie svēto rakstu tulkojumi ir attiecināmi vismaz uz vienu vai divām paaudzēm atpakaļ, pirms parādās rakstītās liecības. Pie līdzīgiem slēdzieniem esot nākuši arī valodnieki, kas analizējot vārdnīcu datus ar piemērotiem latviešu terminiem, ir spiesti pieļaut domu, ka šī leksikogrāfija tik izstrādātā un pilnīgā veidā nevar būt radusies vienā dienā, bet gan izaugusi vairāku gadu desmitu darbā un veidojumā. Tātad tēvreizes rašanās esot attiecināma vismaz uz 15.gs.

Par ko Juliāns Kardināls Vaivods saka, ka “...valodas līdzekļi, kas vispirms izveidoti katoļu laikos, sākot ar kristiānisma ieviešanu latvju (līvu) zemē, arī Dobeles Enhīridijs sarakstīts pateicoties tam. Tāpēc nevarot noliegt ne katoļu pirmā izdevuma nozīmi, ne katoļu laiku nozīmi nacionālās kultūras un rakstniecības veicināšanā.” Tieši katoļu laikiem piederot lielākā daļa nacionālo gara mantu, kas mūsdienās, uzkrātas un uzrakstītas, sastādot latviešu lepnumu. Uz šīm gara mantām un tajās saglabājušos valodu ne tikai dibinājusies latviešu rakstniecība nacionālās atmodas laikos, bet arī vēl šodien izceļas tikai tie rakstnieki, kuri prot no tām bagātības smelties. Lai gan autors konkrēti nemin, kuras tad ir tās atstātās gara mantas, tomēr nekā cita bez dainām un tēvreizes no katoļu laikiem latviešiem nav.

Tēvreizei, šim pirmajam latviešu rakstu piemineklim, bijusi no visiem kristīgās mācības gabaliem latviešu tautas dzīvē vissvarīgākā loma. Simtiem gadu mātes to mācījušas saviem bērniem kā pirmo, visā mūžā paturamo, katru dienu atkārtājamo dievlūgumu. Nav noticis

¹ Zeiferts T., Latviešu rakstniecības vēsture, ailab.lv/Teksti/Senie/Zeiferts/5.pirmie/2pirm/uzzim.html; saglabāta 11 mar 2007 19:33:30 GMT.

² Spekke A., *Latvijas vēsture*, R: Jumava, 2003., 182.lpp

neviens dievkalpojums, neviena kristīga ceremonija mājās, baznīcā vai citā vietā, kas paturētu acu priekšā citu, ideālu, par dzīves mērķi nostādāmu pasauli un ietver sevī palāvību uz viņas neredzamo, visspēcīgo, tomēr vienmēr tuvo, par tēvu nosaukto valdnieku, darījis visādā ziņā paliekamu iespaidu uz tautas garu. Še ietvertās nojausmas izlasāmas arī no dažām tautas dziesmām.¹

Tomēr, L.Bērziņš aprakstot arhibīskapa Kaspara (Jaspers) Lindes žēlošanos par zemnieku tēvreizes nezināšanu 16.gs sākumā, izdara secinājumus:“...*ja Baznīca gaidīja, ka zemnieki tēvreizi apgūs, tad taču vispirms to vajadzēja prast garīdzniekiem pašiem, kas nevarēja to tulkot katrs uz savu roku. Tātad, tēvreize eksistējusi vienā vai vairākos latviešu tulkojumos un cirkulējusi garīdznieku starpā norakstā, kas arī apstiprinās ar dažiem mūsu rokās nākušiem agriem tekstiem.... Nemaz citādi nevar būt, ka arī daži citi ticības mācības gabali – ja arī mazos apmēros, bija pārtulkoti un cirkulēja rokrakstos*”²

Lieki būtu no jauna izvirzīt jautājumu, vai tēvreize cēlusies katoļu, vai luterāņu aprindas. Jo jau zināmās ziņas apliecina, ka arī hronikas netiek uzrakstītas vienā dienā, kā arī materiāli to sastādīšanai vākti ilgāku laiku.

Vecākais uzglabājies latviešu teksts ir dominikāņu mūka Sīmaņa (Simona) Grunava viņa *Preussische Chronik* (1526.-1531.g.) rokrakstā sniegtais latviešu tēvreizes teksts³. No kurienes Grūnavs to ņēmis, nav zināms, jo kā profesors E.Blese apgalvo, tajā ir bijušas kļūdas latviešu valodā un pašu valodu Grūnavs nav bijis spējīgs saprast⁴. Savukārt, L. Arbuzovs atsaucas uz P.Gērkes pētījumiem šajā sakarā un raksta, ka Grunava traktāts izveidots uz kāda Dancigas patricieša kronikas (1521.-1529.) pamata, kurš tad arī esot latviešu valodas pieminekļa pirmais uzzīmētājs.

No reformācijas laikiem, ko pieved vācu ģeogrāfs Sebastians Mīnsters (*Zebastian Münster*) (1489 - 1552)⁵ savas „Kosmogrāfijas” 1550.g. izdevumā (lietuviešu valodā 1539.g., prūšu valodā 1561.g.) atrodams otrs vecākais latviešu tēvreizes teksts – Hāzentētera (Hassentödter)⁶ tēvreize⁷, bet saukta arī par **Lacija* tēvreizi**. Esot pierādīts,¹ ka grāmatā «*De*

¹ Zeiferts T., *Latviešu rakstniecības vēsture*, ailab.lv/Teksti/Senie/Zeiferts/5.pirmie/2pirm/uzzim.html; saglabāta 11 mar 2007 19:33:30 GMT.

² Vaivods, *KBV Livonijā*, 328. lpp.; Bērziņš L., *Latviešu rakstniecība svešu tautu aizbildniecībā*, «Latvieši» rakstu krājums, Rīgā, 1930. g. 280. lpp.

³ Arbuzovs L., *Piezīmes par 16.gs. vecākajiem latviešu literatūras pieminekļiem*. LVP In.6587 34.- 48.lpp. (Turpmāk: Arbuzovs 16.gs. pieraksti); Tekstus ar rokrakstu variantiem sniedz M.Peribachs „Simon Grunaus Preussische Chronik”, I., 1875, 94 (III.traktāts), kā arī Zeiferts, T. *Latviešu rakstniecības chrestomācija* un Plūdonis, *Latvju literatūras vēsture*, sastādījumi.

⁴ Blese, E. *Izglītības Ministrijas mēnešraksts* 1925.g.

⁵ Spekke, A. *Latvijas vēsture*, R.:Jumava, 2003., 152. lpp. (Turpmāk: *Spekke, LV*)

⁶ Sakarā ar tēvreizi un Hāzentētera uzvārdu, pētījumu rezultātā, autore nonāk līdz secinājumam, ka uz apzīmējums **Hasentödter** ir pārveidojams par **Māsu mirušais tēvs** (līdz ar katoļu ticības aizliegšanu).

⁷ Minēto gravīru Mīnsteram ir iesūtījis Hanss Hāzentēters 1547.gadā, kas tiek uzskatīts arī par apkārtceļojošu literātu ; Spekke, *Latvieši 16.gs...* - 195.lpp.; Vaivods, *KBV Livonijā*, 329. lpp.; liis.lv/folklor/folkloristika/hist/latv.htm; saglabāta 19 mar 2007 17:09:52 GMT.; sk. arī Valdis Muktupāvels Skaņas mitoloģija www.music.lv,

genitum aliquot migrationibus»², kurā atrodama Lacija tēvreize esot izdota 10 gadus vēlāk par „Kosmogrāfijām”. Grāmatā tiek stāstīts par klejošanā (tautu apceļošanā) sniegto *veruļiem* latviešu tēvreizi, tomēr pēc L.Arbusova sniegtajiem pētījumiem³, tā esot tikai Hāzentētera plaģiāts, jo būdams apkārtceļojošs vācu literāts Hāzentēters⁴ kopā ar ziņām no Vidzemes, kuras attiecas uz 1547.g., šo tēvreizi pieved kā paraugu *lībiešu* valodai, kādā runājot Rīgas apkārtnē. Uzskatu, ka šis skaidrojums nav gluži precīzs, jo tā tiešām domāta lībiešiem, bet lai iemācītu tiem tēvreizi latviešu valodā. Tālāk atzīmē, ka Mīnsters neesot zinājis latviešu valodu, tomēr tēvreizi sniedz korekti, likdams katram vārdam virsū pareizu vācu tulkojumu, kurā nav gluži sabojātu vārdu, kādi atrodami Grunava tēvreizē. Turpat vēl piebilst, ka Hāzentētera tēvreizes paraugs cēlies no tām pašām Rīgas latviešu draudžu *evanģēlisko* mācītāju aprindām, kam grūti noticēt,⁵ kuri redzami 16.gs 30 gados nodarbojamies ar citu dievavārdu gabalu sacerēšanu latviešu valodā, kas attiecas uz nākamo latviešu pieminekļu grupu.

Tā ir Rīgas Jēkaba baznīcas pirmo luterāņu mācītāju Nikolava Rama un Johana Eka (Ecke) pazīstamie dievkalpojumu dziedājumi (1530.-1537). Taču, interesanta šķiet saistība ar nonu klosteri Limbažos, kur Rams 1514.g. bijis biktstēvs⁶, pēc tam ieradies Rīgā un agri pieslējies Luterā ticībai. 1524.g. no Dreilinga (topošā birģermeister) pret kvīti dabūjis vairākas teoloģiska satura grāmatas, kas sadursmē ar mūkiem bija noņemtas Rīgas franciskāņu klosterī.⁷ Bibliotēkas grāmatas no Marijas Magdalēnas baznīcas arī reformācijas laikā tiek atsavinātas un nonāk Upsalas arhīvā, kur kāda grāmatā uz vāka pierakstīta tēvreize latviski.

Pirmie pilnīgākie iespiestie teksti latviešu valodā ir Catehechismus Catholicorum (Viļņa 1585), kurus pēc docenta Valtera atzinuma esot tulkojis - pārstrādājis Ertmanis Tolgsdorfs⁸, savukārt luterāņu Dobeles⁹ Enchiridion izdotais Karaļaučos (1586), evaņģēlijs un vēstules (turpat, 1587) esot atstājuši savu iespaidu uz latviešu tālāko rakstniecību.

Tā, kā avotu ir visai maz par Baznīcas valsts aktivitātēm izglītības jomā, tad var pieņemt, ka rūpes par vienotas valodas veidošanu un gramatisko tradīciju izkopšanu, ir visai ilgs process, it īpaši, ja tas tiek pārtraukts un ar to nodarbojas atsevišķi cilvēki, turklāt “ārpus likuma”. No otras puses, cisterciešu ordeņa mūku darbība veicina galvenokārt materiālo jeb

* Neattiecinot vārdu Lacija uzvārdam, bet izmantojot to, kā darbības vārdu, piemēram, veruļi lasīja (lacija c = s) tēvreizi.

¹ Zeiferts, T. *Latviešu rakstniecības vēsture*, ailab.lv/Teksti/Senie/Zeiferts/5.pirmie/2pirm/uzzim.html; saglabāta 11 mar 2007 19:33:30 GMT.

² Arbusovs, L. *16.gs piezīmes...*, 37. lpp. par šo grāmatu, kurā uzrādīta Lacija tēvreize, izteic pieņēmumus, ka tā radusies 10.gadus vēlāk par Mīnsterā Kosmogrāfijām

³ Turpat, 36. lpp.

⁴ Spekke, *Latvieši 16.gs.....* 195. lpp.

⁵ Evaņģēlisko mācītāju aprindas sastāvēja galvenokārt no svešaturtiešiem

⁶ Arbusovs *16.gs. pieraksti*, 48. lpp. piemin faktu, ka pēc arhibīskapa Blankenfelda rīkojuma 1524.g., Rams no Limbažiem ticis padzīts un jau tā paša gadā minēts luterāņu mācītāju honorāru sarakstos Rīgā.

⁷ Arbusovs, L. *16. gs. piezīmes*, 36. lpp.

⁸ Vaivods, *KBV Livonijā*, 329. lpp.

⁹ Bērziņš L., *Latviešu rakstniecība svešu tautu aizbildniecībā*, «Latvieši» rakstu krājums, Rīgā, 1930. g. 286. lpp.; Vaivods, *KBV Livonijā*, 329. lpp.

saimnieciskās dzīves attīstību. Tomēr, literārā tradīcija, kā tas vispārīgi mēdz būt visos literārās valodas pirmajos posmos, izaug no kulta un reliģiskās dzīves vajadzībām (citur Eiropā un Skandināvijā 11-13.gs), un, tā kā latviešu apdzīvotajos apvidos 16.gs. norisinās reformācijas un pretreformācijas piekritēju cīņa, arī šī tradīcija iet pa diviem ceļiem, pat attiecībā uz svētajiem rakstiem divu konfesiju vajadzībām.

II. NODAĻAS KOPSAVILKUMS UN SECINĀJUMI:

1. Senlatvijas tautu apvienošana teritorijā, bija vienotas tautas veidošanās process, kurš notika gan organizēti, gan apstākļu ietekmēts. Zemnieku pārvietošanu uz izkautajiem vai izmirušajiem novadiem nodarbojās bīskapi un ordenis, kas bija ieinteresēti zemes apsaimniekošanā. Rīgā un tās novadā vietējo iedzīvotāju pārsvars sabiedrībā, kas runāja latviski, noteica dominējošo valodu. Rīgas pilsētā iedzīvotāji tika aicināti garīgajās brālībās (neatkarīgi no izcelsmes un nodarbošanās), kas ne tikai veicināja vienas valodas attīstību, bet iesaistīta cilvēkus līdzdarboties sadzīves procesos. Mērķis bija rūpēties bāreņiem (atrodot tiem vecākus), veikt dažādus sabiedriskus centienus, lai rastos kopīga interese, sadarbība, kā arī, attīstīt un pilnveidot dažādu amatu prasmes.

2. Marijas Magdalēnas klostera nozīme bija dižciltīgās jaunavu izglītošanā un audzināšanā. Apguvušas saimnieciskās prasmes - darīt darbu dziedot, bija arī garīgi izglītotas. Uzsākot laulības dzīvi, bija paraugs savai jaunajai saimei. Jaunavām atstājot klosteri, tika doti vainagi, kā balva un apliecinājums dižciltībai un iegūtajām prasmēm dzīvei. Tas bija sākums senlatviešu kultūras veidošanā.

3. 14.-15.gs. aktuāls ir jautājums par iedzīvotāju piesaistīšanu zemei un to ētisko vērtību izkopšanu. Aktuāla ir vienotas valodas pieņemšana teritorijā, tāpēc bija nepieciešami vīri (misionāri), kādi parādījās citās zemēs, kas, iepazīnuši atgriežamās tautas valodu, veidoja tai rakstu zīmes un sniedza pirmos rakstus.

4. Pirmajam, kas tulkojis tēvreizi no latīņu valodas ir vislielākā loma latviešu valodas gramatiskajos aizsākumos. Tam bija jābūt cilvēkam, kas atradās vidē starp latviešiem, pārzināja enerģētiskās vibrācijas, nezaudējot lūgšanu ritmu arī latviešu valodā.¹ Vienīgie, kas tika apmācīti un izkopa šāda veida zinības bija brāļi un māsas klosteros. Tāpēc, tēvreizes izcelsmi nevar attiecināt uz luterāņu garīdzniecības pārstāvjiem vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, luterānisma sludinātāji galvenokārt nāca no vācu aprindām. Otrkārt, reformācijas laikā, kad tika izlaupītas baznīcu, klosteru bibliotēkas un arhīvi, bija vislielākā iespēja iegūt savā īpašumā nevienu vien rakstisko avotu, starp kuriem iespējams ir bijuši arī teksti latviešu valodā.

¹ Avots "Debesu grāmata" atrasta Latvijas teritorijā 1688.g. vācu valodā, pirmie tulkojumi no grāmata parādās 18.gs., pieminēta "Iabie vārdu"R.: Zintnieks, 2005. 6.-8.lpp.

III. NODAĻA

HUMĀNISMA IETEKME UZ SABIEDRĪBU UN TĀ IZPAUSME LIVONIJĀ

Feodālās sabiedrības kultūrai vēsturē ierādīta visumā skopa loma, pārsvarā vēsturiskais atainojums koncentrējas uz Baznīcas dogmu nostiprināšanu un feodālo valdnieku politiku.¹ Tomēr moderno garīgā strāvojuma ietekmi Livonija 16.gs pirmajā pusē izjuta diezgan spēcīgi, ņemot vērā tās ciešās saites ar Rietumu pasauli, kura savukārt, bija cieši saistīta vienotā zinātnes un kultūras sistēmā.² I.Šterns saka, ka jau 14.un 15.gs. vakareiropā bija sācies nacionālās apziņas augšanas process, kad tautības apziņa pamazām aizstāja agrāko katoļu Baznīcas universālisma doktrīnu.”³ Pievēršoties intelektuālās dzīves un kultūras faktoriem, par 15.un 16. gadsimtu var teikt, ka tas bija laiks, kad viduslaikus nomainīja jaunie laiki. Šo gadsimtu starpposmā bijusi renesanse, kad uzplauka mākslas un sāka veidoties zinātne modernā izpratnē, Gūtenberga izgudrojums deva Eiropai un pasaulei iespiestu grāmatu, mainījās arī izglītības saturs. Par renesansi tagad vairāk runā⁴ kā par plašu pakāpeniskas pārejas posmu – noteiktu tendenču iezīmētu laikmetu, kas 16. gadsimta sākumā ienāca arī Ziemeļeiropā, Vācijā, Skandināvijā, Polijā, ar vācu, poļu un zviedru starpniecību skarot arī Livoniju īpatnējā kārtā kā atbalss. Latvijā humānistu idejas, līdztekus reformētajam kristietiskās pasaules uzskatam, Latvijas teritorijā ieplūda 16.gs beigās.⁵

Viduslaiku Rietumzemju universitātēs un skolās vēl arvien dominēja reliģijas mācīšana, taču antīko autoru darbos tika meklēts pamatojums kristietības dogmām. Renesanses laikā pasaule kļuva laicīgāka, no katedrālēm, bīskapiem un *mūku ordeņiem zinības pārgāja pilsētu ziņā*. Itāļu pilsētvalstu (Florence, Venēcija, Roma) attīstība veicināja pilsētu izvirzīšanos politiskajā un kultūras dzīvē, kultūra zaudēja savu tīri reliģisko orientāciju, kas nevarēja atstāt arī zināmu iespaidu uz Livoniju, kuru Rīgas humānists Augustīns Eicēdijs raksturo kā “kristīgās pasaules robežu” (*limes christiani orbis*). LZA prezidents J.Stradiņš⁶ aprakstot viduslaiku Livoniju raksturo kā attālu Eiropas nomali, tomēr, tā nebūt nav bijusi tik atpalikusi, kā to bieži iztēlojamies. Daudzi Rietumu civilizācijas tālaika sasniegumi – klosteru un pils bibliotēkas, latīņu skolas, aptiekas, torņu pulksteņi, stikls, šaujampulveris, koloniālpreces, mēri un sviri,

¹ Varslavāns, A. *Ievads vēstures zinātnē*, Autora redakcijā; Rīga: LU, 2001., 105. lpp.

² Kļava, V. Vai nepieciešama diskusija par 16.gs Latvijas vēsturē? *LU žurnāls Latvijas vēsture*, Jaunie un jaunākie laiki 2006 3(63). 89. lpp.

³ Šterns, I. *Latvijas vēsture, 1290–1500*. Daugava, 197., 613. lpp.

⁴ Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture...* lza.lv/ZV/zv002000.htm;

⁵ *Ideju vēsture Latvijā, Antalogija*, R.:Zvaigzne ABC,1995., 11. lpp.; (Turpmāk: Ideju vēsture Latvijā); Spekke, A. *Latvieši 16.gs.*, R., 1935; Zanders, O. *Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks*, R., 1988; *Feodālā Rīga*. R.- R.1978., Reformācijas saikne ar humānismu, reformācijas īpatnības Latvijā ir dziļi atklātas grāmatā Arbusow, L. *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland*, Leipzig; Rīga, 1921.

⁶ Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture...* lza.lv/ZV/zv002000.htm;

amatniecības un mākslas izpausmes līdz 16.gs. bija pilnā mērā sasnieguši Livoniju, arī strap Rīgas arhibīskapiem ir bijuši īsti izglītoti cilvēki – Vācijas universitāšu profesori.

Zinātnē un ideālos renesansi pārstāv humānisms – kultūras kustība, kas pievērsās antīkās pasaules mantojumam nevis lai to atdarinātu, nevis lai pamatotu kristietības dogmas, bet lai apliecinātu cilvēka potences, kas bija spilgti izpaudušās antīkajā pasaulē un tikušas nomāktas reliģijas kulta pārsātinātajos viduslaikos. Tas bija antīkā mantojuma humanitārās nodarbes pirmforma un cilvēka humānistisko potenci veicinātājs. XV.gs beigās humānistu intereses paplašinās, aptverot arī teoloģiju, natūrfilozofiju, dabaszinātnes, humānisma rašanās augsne bija arī pilsētu attīstība.¹ Pielīdzinot šo raksturojumu dainām, var teikt, ka tas ir spilgtākais piemērs, kur atspoguļojas viss augstāk minētais. Humānisma pamats ir arī cilvēka pašcieņa, kā cilvēka radošo spēju izpausme. Bet līdzās tam kultūras apziņā ienāca arī garīgās dzimtenes jēdziens, klasiskā senatne, Eiropas garīgā pirmsdzimtene. Sholastiskās loģikas un metafizikas vietā universitātēs un skolās izvirzījās valodu, literatūras, vēstures un ētikas studijas, “humanitārās zinātnes”.²

No itāļu universitātēm Boloņā un Padujā plūda studentu un ideju straume uz ziemeļiem, kuras ietekmju strāvojums bija *kristīgais humānisms*. Ziemeļu humānisti uzskatīja, ka viduslaiku sholastika nav praktiska, tā vietā piedāvājot tīri reliģiskus, Bībelē rodamus *morāles principus*. Arī Ziemeļos tika meklēta gudrības antīkajā un agrīno viduslaiku kultūrā, bet tur uztvēra nevis pagānisko, bet īsteni kristīgo. Dienvidu humānisms būdams plašāks, balstījās uz latīņu valodu, *ziemeļos - uz vietējo nacionālo pašapziņu*.

Skandināvijas zemēs protestantisms saistījās gan ar nacionālas valsts pakāpenisku veidošanos, gan ar pilsētu lomas nostiprināšanos un bija nozīmīgs faktors arī Baltijā.³ Sekojot Mārtiņa Lutera aicinājumam (attīstīja Lutera ideju par profesionālo aicinājumu), 1524. gadā likts pamats Rīgas pilsētas bibliotēkai, kas varēja veidoties vienīgi no atsavinātajām Rīgas klosteru bibliotēku grāmatām. Katoļiem atņemtajā Doma ēku kompleksā 1528.gadā tika dibināta arī luterāņu domskola, kurā gatavoja rīdzinieku dēlus studijām Vācijas universitātēs (galvenokārt Vitenbergai).⁴

Laikmetu maiņa sholastiskās loģikas un metafizikas vietā universitātēs un skolās izvirzījās valodu, literatūras, vēstures un ētikas studijas, “humanitārās zinātnes”. Sholastiskajā un askētisma laikā jaunajam virzienam atbalstu varēja atrast tikai pagāniskajā grieķu un romiešu literatūrā, tāpēc humānisti nodevās senās klasiskās grieķu un latīņu valodas studēšanu un literatūras pētīšanu. Bet ko un kā varēja apkopot Latvijas teritorijā, ja rakstisku avotu par vietējo tautu pagāniskajām kulta tradīcijām nebija. Ja pēc pārliecības jaunie studenti tapa par

¹ *Ideju vēsture Latvijā*, 11. lpp.

² Turpat.

³ Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture...* [Iza.lv/ZV/zv002000.htm](http://za.lv/ZV/zv002000.htm);

⁴ Stradiņš, J. *Zinātne Rīgā 800 gados*, [lvzs.lv/lat/plzk_materiali/stradins_ref_zinatneRiga800.htm](http://vzs.lv/lat/plzk_materiali/stradins_ref_zinatneRiga800.htm); saglabāta 20 mar 2007 03:06:35 GMT. Kongresa materiāli.

humānistiem, tad pie reizes tie kļuva arī par klasiķiem, kas ar īpašu aizrautību interesējās par *antīkās pasaules dzeju*, filozofiju un zinātni. Šī kustība dažādās zemēs sākās dažādā laikā un dažādi attīstījās.

Līdz ar iedzīvotājus skaita palielināšanos, draudžu dibināšanu, katoļu mūkiem tika aizliegts sludināt, taču, iespējams, ka jau agrāk, iedibinātā kārtība, apstaigāt kristiešus, kuri bija rūpējušies par jaunkristīto veselības stāvokli, tāpēc pieņemu, ka ceļošana pārņemta to mūku pārziņā, kas šo tradīciju izmantoja apkopojot senās kulta tradīcijas un veidojot dziesmas.

*Viena māsa Rīgā dzied, Otra dzied Valmierā,
Abas dzied vienu dziesmu, - Vai tās vienas mātes meitas?*

16. gadsimtā par tautas tradīcijām un to apkarošanu liecina gan jezuītu ziņojumi un baznīcu vizitāciju protokoli, gan ceļotāju apraksti.¹

Protams, ka pēc reformācijas, bija priesteru trūkums, bet kur gan lai tie uzreiz rastos, ja “pateicoties” protestantu aktivitātēm garīgo tēvu (mūku) aprūpe tautām tika liegta. Galvenais protestantu arguments bija, izglītotu cilvēku - lasīt, rakstīt un rēķināt pratēju nepieciešamība - dažnedažādās saimnieciskās un administratīvās jomās, ko nevar noliegt, jo laikā līdz 16.gs. lielākā daļa bruņinieku un pat dižciltīgo bija analfabēti. Gandrīz vienīgie izglītotie cilvēki bija mūki, no kuriem lielākā daļa tika padzīti no Rīgas. Tādā veidā tika pārrauts uzsāktais attīstības un pilnveidošanas process. Jaunie mācītāji, kas tika aicināti no Vācijas, nepārziņāja vietējos apstākļus, neprata iezemiešu valodas, un pagāja ilgs laiks, kamēr viņi spēja veikt savus pienākumus. Protestanti centās visu strauji pārkārtot, sākumā tam bija formāls raksturs un bija vajadzīgs samērā ilgs laiks, lai iespiestos vairāk vai mazāk iedzīvotāju apziņā, kur vēl pilnā plaukumā *katolicisma un pagānisma pēdas*². Jāpiemin arī Maksa Vēbera, vācu sociologa, pirms 100 gadiem izvirzītā “protestantiskā darba ētikas” teorija. Tā kā ekonomiski attīstītākajās valstīs valdošā ir protestantiskā konfesija, Vēbers izvirzīja domu, ka protestantisms *īpaši veicinot saimniecisko darbību, sankcionējot uz peļņu orientētu tirdzniecību, augļošanu, iekļaujot darījumu cilvēkam nepieciešamās īpašības – čaklumu, taupību, iekrāšanas kaisli*. Lielā mērā var sacīt, ka luterānisms bija *dzimstošā kapitālisma reliģija*. Te, nezin kāpēc gribas teikt un sākas viss no gala, tikai nomainījušies vadošie organizatori.

Ja runājam par katoļu centieniem izglītības jautājumā, tad jau kopš 1211. gada Rīgā bija sākusi darboties pirmā mācību iestāde, tā dēvētā *Domskola*, kas atradās bīskapa katedrāles - Doma baznīcas pārraudzībā, un tajā tika uzņemti vasaļu, kā arī, iespējams, Rīgas namnieku bērni. Domskolā sagatavoja galvenokārt nākamos garīdzniekus, bet varēja mācīties arī jaunieši, kas vēlējas apgūt tikai vispārējo izglītību. 1226. gadā darbu sāka arī otra – sv. Jura baznīcas skola. Tā kā sv. Jura baznīca bija Ordeņa pārvaldījumā, tad jādodomā, ka šīs skolas audzēkņi tika

¹ Vaivods, *KBV Livonijā*, 329.lpp

² Spekke A., *LV.*, 152. lpp.

sagatavoti tieši Ordeņa vajadzībām, tomēr sīkāku ziņu par šo mācību iestādi nav, tāpat nav zināms, cik ilgi tā pastāvējusi.¹ 1353. gadā pilsētas rāte nodibināja Rīgā pirmo *laicīgo skolu* pie Svētā Pētera baznīcas. Pētera baznīcas skolu sākotnēji pārzināja Domkapitula iecelts priesteris, tomēr rāte, uzskatot, ka Baznīca pārāk iejaucas laicīgās skolas darbā, 1338. gadā pārņēma tās vadību savā pārziņā, ieceļot par rektoru vienu no rātskungiem. Rāte izdeva rīkojumu, kas noteica, ka Rīgas namnieku bērni drīkst mācīties tikai Pētera baznīcas skolā. Bet tas, ka avotos nav atrodamas izsmeļošākas ziņas par izglītības norisi Livonijā iespējams saistāms ar laiku, kad daudz vērtīgas informācijas zudusi uz mūžīgiem laikiem, tomēr vienota valoda - latviešu, tautām tika ieviesta, atlika parūpēties par šīs vienotās tautas kultūras veidošanu, kuras tradīciju un vērtību saglabāšanā katoļiem ir daudz lielāki nopelni kā luterāņiem.²

Mūsu literatūrā maz ir akcentēts fakts, ka bez luteriskās Baznīcas reformācijas bija agrāk par to aizsākās arī katoliskās Baznīcas reformācija.³ Būtībā par katoliskās baznīcas reformatoriem būtu jāuzskata arī Erasms vai Tomass Mors, kuri uzskatīja, ka, saglabājot Romas pāvesta vadību un katoļticības pamattēzes, katoļu baznīcā nepieciešams tomēr īstenot zināmas iekšējas reformas. Katoļu reformācijas ietvaros ietilpa jaunā Gregora kalendāra ieviešana, pāvesta Gregora XIII kalendāra reforma, astronomiski pamatota un principā progresīva lieta,⁴ arī dainās bieži sastopami atainojumi par visuma tēmu. Pēc luterānisma uzvaras gājiena pirms tam iesāktā katoliskā reformācija kļuva par kontrreformāciju, kuras priekšgalā stājās Ignacija Lojolas dibinātais jezuītu ordenis. Jesuīti sludināja “īsto ticību”, dibināja skolas, sprediķoja, darbojās kā rafinēti diplomāti, aptverot vai visu Eiropu. Viņiem izdevās atkarot katoļticībai daudzas zemes, kur bija izplatījies protestantisms, īpaši Polijā, Vācijā, Francijā, bija pat mēģinājumi katoliskot Krieviju. Kur vien parādījās jezuīti, viņi dibināja skolas un koledžas, jo ticēja, ka katolicisma dzīvotspēju var nodrošināt tikai lasīt un rakstīt protoši cilvēki. Tā bija “katoļu atmoda”, kas īpašas sekmes guva lauku apvidos.

Protams, humānistiem pieskaitāmi Batuss, Pistorijs un Eicēdijs, taču visspilgtāk šī strāva izpaudās poļu laikos, un centrālā figūra te bija Dāvids Hilhens,⁵ ļoti pretrunīga, pat avantūristiska personība, kuru ne bez pamata var dēvēt arī par vienu no nozīmīgākajiem *Bibliotheca Rigensis* dibinātājiem. Arī Rīgā humānisma strāva pamatā bija vāciski

¹ 1297.gadā šī baznīca nopostīta, 1304.gadā gan atjaunota, bet nedaudz vēlāk pārveidota par Ordeņa slimnīcu - Svētā Jura hospitāli

² Cakuls, *KB loma*31. lpp.

³ Strods, *LKBV 1075-1995*, 127. lpp.

⁴ Stefans Batorijs kalendāro reformu bija licis īstenot savā valstī, Pārdaugavas hercogistē un arī Rīgā, taču tā kā reformu bija izsludinājis pāvests, luterāņi to noraidīja kā katoļu Baznīcas viltīgu izdomājumu, neraugoties uz zinātnisko ekspertu un luterāņu atzinumiem. Pēc Kalendāra nemieriem (1584–1589) Rīgā aktivizējās gan jezuītu kolēģija, gan humānistu kustība, gan tika dibināta Nikolaja Mollīna vadītā Rīgas tipogrāfija un reorganizēta Rīgas Domskola. Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture*.

⁵ Turpat, Hilhens pats bija poļu augstmaņa un zinātņu mecenāta kanclera Zamoiska uzticības persona, viņš piedalījās Zamoiska akadēmijas (pie Ļubļinas) idejiskā izveidē un pat beidza savu mūžu Polijā, neatgriezies Rīgā.

protestantiska, taču Hilhena personā tā iegāja tālu ejošos kompromisos ar Poliju, bija kosmopolitiskāk orientēta un ne pārāk krasā opozīcijā pret katolicismu.

No Rīgas humānistu sacerējumiem vislielāko ievērību līdz pat mūsdienām ir saglabājusī Rīgas ārsta un dzejnieka, medicīnas doktora Bazīlija Plīnija poēma “Slavas dziesma daudzīnātajai pilsētai Rīgai” (1595.g. Leipcīgā), kurā ne tikai cildināta Rīga, tās tirdzniecība, turība, Daugavas zivju bagātība un pat alus, ziedi Rīgas dārzos, bet arī sniegtas dabzinātniska un vēsturiska rakstura ziņas. Bez tam Plīnijam pieder poēma par vēju, poēma par baudu un ciešanām, arī par “gallu slimību”, t.i. sifilisu, veltījums astronomam Tiho Brahem. Cits humānists Daniēls Hermanis,¹ Rīgā publicējis filozofisku diskursu par dzintaru, bet Pētera baznīcas mācītājs Pauls Oderborns – stāstījis par varavīksni, izskaidrojot šo parādību no teoloģijas, dabzinātnes, valodniecības un citiem aspektiem. Šis nelielais uzskaitījums nebūt neliecina par visu, kas tika radīts pateicoties cilvēka radošajām spējām Livonijā, kā arī ļoti atšķiras no katoliskā humānisma, kuram nebija izredžu tikt slavinātam un atzītam. Protestantisma iezīme – nacionālās valodas, šajā gadījumā, vācu valodas izkopšana. Rīga – kaut arī būdama brīvvalsts vai atradās Polijas virskundzībā,² pieskaitīja sevi vāciskās kultūras lokam. Te nu nonākam pie humānistu un vispār vācu intelektuāļu attieksmes pret nevāciešiem, vietējām tautībām, šajā gadījumā latviešiem, kuri pateicoties katoļiem bija sākuši konsolidēties nācijā. Rīgas humānisti ir nicinoši izturējušies pret zemniekiem, latviešiem un lībiešiem. Savā piemiņas dzejolī minētajam Jakobam Batusam (1548. g.) Pistorijs saka, ka nožēlojamās ārienes dēļ izglītotā sabiedrība (*gens culta*) šos zemniekus tikko varot atzīt par cilvēkiem. Bazīlijs Plīnijs par latviešu zemniekiem runā vārdiem: stulbā zemnieku cilts (*gens rustica stulta*), rijīgais vergu bars (*vorax servorum turba*), zemnieku pūlis (*rustica turba*) utml. Tas izrietēja no humānistu pārspīlētā antīkās senatnes slavinājuma, kur vergi netika uzlūkoti par īstenu cilvēku. Un liela taisnība ir vēsturniekiem Robertam Vīperam, Marģeram Stepermanim u.c., kuri apgalvo, ka tieši Rīgas humānists Dāvids Hilhens ir bijis viens no galvenajiem dzimtbūšanas kodifikatoriem Vidzemē, kurš pārnēsis seno romiešu tiesības uz Livonijas īstenību, nostādījis juridiski latviešu zemniekus par vergiem. Tieši pēc postošajiem Livonijas kariem, epidēmijām vietējie muižnieki ir laupījuši pēdējās zemnieku brīvības paliekas, kas vēl bija raksturīgas Livonijas valstij, pierakstījuši tos muižai, zemei, atņēmuši jebkuras cilvēktiesības.

Ar īpašu uzmanību jāpētī tie katoļu un luterāņu garīdznieku darbi, kuri tomēr centās humānisma reformācijas strāvu attiecināt ne tikai uz vietējiem vāciešiem, bet arī uz katoļu un līdz ar to arī latviešu zemniekiem. Jāpiebilst, ka brīvie latvieši Rīgā, bija kaismīgi luterāņi, ko

¹ Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture*, Poļu vietvalža Radzivila sekretārs un padomnieks

² Turpat., Pievienojot Rīgu Polijai, 1582. gada pavasarī Livonijā ieradās Polijas karalis Stefans Batorijs. Viņš deklarēja ticības brīvību Augsburgas konfesijai (luterāņiem), bet tādas pašas brīvības pieļāva arī katoļiem. Luterāņu rīcībā karalis atstāja lielākās viņu jau pārņemtās katoļu baznīcas – Doma, Pētera baznīcu, taču atguva katoļiem Jēkaba baznīcu līdz ar bijušo cisterciešu māsu klosteri.

nevar pilnā mērā apgalvot par latviešu zemniekiem, jo kontrreformācijas gados tie sliecās uz katolicismu ar tās daudzajiem svētkiem un Māras kultu. Jezuītu kolēģijas materiāli, gan ceļotāju piezīmes, gan mazliet vēlāk Kurzemes superintendenta Paula Einhorna grāmata liecina, ka latviešu zemnieki spītīgi turējušies pie senču pagānisma tradīcijām. Tas varētu nozīmēt, ka mūsu tautas mentalitātē valdījis zināms sinkrētisms, kura iezīmes ir arī mūsdienu latviešos.

Cittautu dižgari arī ir bijuši humānisti, kuri palīdzējuši izdzīvot nelaimē nonākušajiem vietējiem iedzīvotājiem. Par šādiem dižgariem Livonijā tiek uzskatīta uz sv. Marijas Magdalēnas klostera mūķene Anna Notkena (1501.- 1591.), kura bija pēdējā no klosteru nonnām.¹

III. 1. Dainas kā latviešu tautas kultūras veidotājas, nesējas un transformētājas - dabīgs ētisko vērtību veidošanās process

Katras tautai ir bijušas senās kulta tradīcijas, kurām tā sākotnējā satura izpratne ar laiku mazinājās, tāpēc, iestājoties viduslaikiem, radās nepieciešamība sniegt cilvēkiem tās vērtības, kuras savu nozīmi iegūst vienojot tautas - veidojot valsti. Kristietība un reliģija (re-ligos), bija viens no galvenajiem paņēmieniem, ar kuras palīdzību cilvēkiem bija jāvirzās pa jaunu pilnveidošanās ceļu. Līdz ar jauno laiku iestāšanos, viena no redzamākajām pazīmēm bija **jauno un veco tradīciju līdzās atrašanās**.

16.gs. vidū Rīgas virsbīskapa hronikas sacerētājs Augustīns Eicēdijs Livoniju raksturoja kā attālu Eiropas nomali, "kristīgās pasaules robežu", kas gausi iesaistās progresā. Tomēr, kā secina profesors Jānis Stradiņš², tas bija arī laikmets, kad, iespējams, savā klasiskajā veidā izveidojušās Latvju Dainas, laikmets, kad tapa arī latviešu rakstītā literatūra un grāmata.

20.gadsimta 60.gados folkloristikas pētniecībā aizsākās pievēršanās kontekstam, kura attīstība bija saistīta ar vairākām konceptuālajām līnijām, kas folkloristikā aizvien pastāvējušas vienlaicīgi,³ taču aplūkojamās tēmas sakarā dainu vēsturiskais konteksts ir būtisks, kas daļēji apstiprina hipotētisko pieņēmumu par dainu izcelsmi 16.gs. Pasaules folkloristikas vēsturē ir daudz piemēru, kuri liecina, ka pētnieki kaut kādā mērā aizvien apzinājušies, **ka folkloras teksti nav izprotami atrautībā no sava laika īstenības, tautas dzīves un izpildīšanas situācijas**.

No latviešu folkloristikas jāmin K.Barona hrestomātiskos atzinumus "Latvju dainu" ievadā jau pagājušā gadsimta beigās, kā arī P.Šmita vēsturiski etnogrāfiskos pētījumus šī gadsimta sākumā (t.sk. padomju periodā). Tomēr 60.-70.gadu jaunais folkloristikas virziens (visaktīvākais Amerikā) gāja tālāk par atziņu, **ka teksta skaidrojumā ņemama talkā faktu kopa**, kas atrodas ārpus paša teksta. Bet šis konteksta jēdziens sazarojās un vērsās plašumā. Ja

¹ Valtere, E. Intervija rakstnieci un skolotāju A.Beināri, kura sarakstījusi vēsturisko "Rīgas Dievmātes klosteris", Gandrīz dokumentāli vīlinājumi, Latvijas Jaunatne 1991.14.dec. 4. lpp.

² Stradiņš, *Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture...*lza.lv/ZV/zv002000.htm; minēts etnogrāfa Pētera Šmita uzskats.

³ Aistars, E. Latviskā mēraukla. *Latvju Mēnešraksts* 8: 1943, 470-478.lpp.

sākotnējā izpratne par kontekstu pārsvarā aprobežojās ar izpildīšanas situāciju,¹ tad laika gaitā tā kļuva daudz komplicētāka. 80.gadu sākumā amerikāņu folklorists Ričards Baumans² par folkloras kontekstu runā kā par mijsakarību tīklu, ko veido vismaz seši dažādi aspekti: *nozīmes, institucionālais, saziņas sistēmas, sociālās bāzes, individuālais un situatīvais konteksts*. Taču konteksta pētniecība pakāpeniski izvērās par vienu no folkloras izpētes analītiskajiem pamatjēdzieniem. 1980.gadā rakstot grāmatu “Folkloras interpretēšana”, amerikāņu folklorists Alans Dandess³ atzīst, ka “lielais vairums publikāciju par folkloru sastāv vienīgi no *“aprakstošiem faktiem” nevis materiāla analīzes*.”

No statistikas viedokļa dainas reprezentē ārkārtēju parādību. Barons savāca astoņus lielus sējumus ar apmēram 218 000 tautasdziesmām, no kurām aptuveni **36 000 varētu būt pamatdziesmas**. Fakts, ka vēl 20.gs. pirmā pusē K.Barona darbu varēja turpināt tādos apmēros, pierāda, ka radošā tradīcija ir vēl dzīva, tāpat kā to pierāda sevišķi liels variantu skaits. K.Barona prezentē visas savas dzīves pūliņu augļus lasītājiem – ārzemniekiem⁴: “*Latviešu tautasdziesmu temats ir pašas tautas materiālā un garīgā dzīve; tās vienmēr apcer kādu zināmu cilvēka dzīves posmu, tādēļ tās arī jāsadrupē pēc šiem cilvēka dzīves dažādajiem posmiem, no šūpuļa līdz kapam.....*” Šim vispārējam raksturojumam jāpievieno vēl kāds moderns novērojums, ko izteicis Žonvāls⁵: “*Sākot ar 13.gs. vērojams iedzimto reliģijas un vācu ticības savstarpējais iespaidojums. Attēlotajam Dievam bieži vien piemīt kristiānisma konturējums, bet Marija pielīdzināta pagānu dievietei; līdz ar to ir jūtams kristiānisma ideju uzpotējums pagānisma ticībai.*”

Atziņa, ka folkloras teksts netiek nodots nākamajām paaudzēm kā lietu vai priekšmetu kolekcija, mudināja kritiski izvērtēt to pētniecisko pieeju, kas folkloru turpināja skaidrot vēsturiski ģeogrāfiskās skolas garā. Tekstu izplatības dokumentēšana, variantu salīdzināšana un izmaiņu analīze, kas bija galvenās folkloras pētniecības metodes gadsimta pirmajā pusē, folkloras vienību aplūkoja tā, it kā tā būtu kādas kultūras formas bioloģiskas attīstības iznākums, *kura būtību atklāj tā izcelsmes skaidrojums*. Jaunais folkloristikas virziens savu uzdevumu saskatīja citur; jo līdzīgi strukturālismam tas pievērsās tekstu nozīmes meklējumiem, precīzāk, *tika uzsāka Dainās iegūto materiāla analīze saistībā ar pagānu kulta mantojumu*. Līdz ar strukturāli semiotiskiem folkloras pētījumiem attīstījās arī cita – sociolingvistiskā pieeja. Tā tekstu skatīja *realitātē jeb kontekstā, kurš tika pasludināts par vienīgo vidi, kurā būtu meklējama teksta nozīme*. Apsvērumus, kas pamato folkloras kontekstuālas izpētes

¹ Bula, D. Dziedātājtauta (tradīcija un interpretācija vai folkloras nacionālā ideoloģija) HTM versija 3.acadlib.lv/greydoc/Bulas_disertacija/manuskri.doc HTML versija. (Turpmāk: Bula, *Dziedātājtauta*)

² Turpat,

³ Turpat,

⁴ Les Annales des Nationalités 1913, Mai-Juni

⁵ Spekke, A., *Latvijas vēsture*, R.:Jumava, 2003., 62-65.lpp

nepieciešamību labi atklāj Ričards Baumanis:¹ “*Jāņem vērā, ka tās simboliskās formas, ko mēs saucam par folkloru, vispirms eksistējušas cilvēku darbībā un ir sakņotas sociālajā un kultūras dzīvē.*” Tādējādi pēcstrukturālisma folkloristika ar teksta nozīmi saprot nevis pētnieka būvēto un bieži vien visai varbūtīgo teksta “iekšējo” semantiku, bet gan to nozīmju kopu, kuru teksts iegūst saistībā ar sociālo un kultūras īstenību. Kā raksta dāņu folkloriste Mišela Simonsena² - nozīme ir process, dinamiskas mijsakarības starp situāciju un personu. Ir tikai viens vai vairāki prāti, kas iesaistīti stāsta nozīmes radīšanā, lai sasniegtu mērķi caur procesu.

*Viena māsa Cēsīs dzied, Otra dzied Valmierā
Abām balsis aizskanēja, uz tām Prūšu robežām.*³

Jebkurš viedoklis būdams gluži subjektīvs, tomēr vērā ņemams, tāpēc domāju, ka šīs rindas norāda uz to, ka mērķis bija aptvert Latvijas teritorijā dzīvojošās tautas, kur dziedāšana (dainošana) ir process, kas īsteno mērķi – vienot tautas.

60.gadu atskārsme, ka mūsdienu kultūra nevis iznīcina pagātnes tradīcijas, bet gan pārveido tās, turklāt rada arī jaunas⁴, lika apšaubīt ierasto priekšstatu par tautu⁵ kā pagājušo gadsimtu zemnieku kopienu. Viens no celmlaužiem šai ziņā bija A. Dandess⁶, kurš 1965.gadā piedāvāja jaunu tautas definīciju: *Jēdziens “tauta” var attiekties uz jebkuru grupu cilvēku, kuriem ir vismaz viens kopīgs faktors. Nav svarīgi, kāds ir vienojošais faktors - tā varētu būt kopīga nodarbošanās, valoda vai reliģija. Bet ir svarīgi, ka šai grupai, lai kādu iemeslu dēļ tā arī nebūtu radīta, pieder kādas tradīcijas, kuras tā sauc par savām. Grupas loceklis var arī nepazīt pārējos tai piederīgos, bet tas, iespējams, zinās kopīgo tradīciju kodolu - tās tradīcijas, kas palīdz grupai izjust tās identitāti.*

Politiskie procesi un ideoloģija kā folkloras konteksts īpašu aplūkojumu iegūst performances teorijas ietvaros ar tai raksturīgo pētnieciskās intereses centrējumu uz sociālās realitātes dinamiku un folkloras aktīvo lomu tajā. Performances teorija uz folkloristiku pārnēs sociolingvistikas interesi par valodu tās aktīvajā lietojumā - *saziņā un valodas lomu sociālās realitātes veidošanā*⁷. Šādās kategorijās folklorā vairs nav uzlūkojama par tekstu kopumu, bet gan par darbību - *par saziņas praksi*, kas sakņota cilvēku savstarpējā saskarsmē. Skatot saziņu kā sociāli veidotu, un otrādi - sociālo realitāti kā saziņas procesos radītu un aizvien no jauna pārveidotu, performances teorija relativizē sākotnējo nekustīgo priekšstatu par kontekstu kā kaut ko, kas ir “ap tekstu” un palīdz to izskaidrot. Teksts un konteksts tiek skatīts kā viena un tā paša saziņas procesa savstarpēji saistīti aspekti, kuri viens otru rada un veido.

¹ Bula, Dziedātājtauta

² Turpat.

³ LD - Barons K., Visendorfs H. *Latvju dainas. I-VI*. Jelgava - Pēterburga, 1894. - 1915

⁴ Bula, *Dziedātājtauta*

⁵ Turpat.

⁶ Turpat.

⁷ Turpat.

Teksta nozīmes meklējumi ārpus paša teksta folkloristus aizveduši *pie tautas kā tai piederīgo tradīciju interpreta* (jaunākajā literatūrā sastopams jēdziens - interpretējošā kopiena¹). Nevienādojot tautu vairs tikai ar pagātnē pastāvējušām ļaužu šķirām, folkloristi cita starpā pēti arī, kā tradīciju un folkloras saikne ar tautu tiek interpretēta nacionālo kustību ietvaros, kā folkloras vākšanas un uzglabāšanas nepieciešamību pamato nacionālisma ideologi. Visbeidzot arī - kā mainās folkloras nozīme, tai šķērsojot kontekstuālās robežas; kad tā no šaura ikdienišķas vai rituālas saskarsmes loka tiek pārcelta uz nacionālās ideoloģijas skatuves; no piederības pagājušiem laikiem - uz šodienas politisko un kultūras procesu norises centru.

Pievēršanos folkloras izmantojumam nacionālismā izskaidro arī īpašā uzmanība, kas šodienas folkloristikā tiek pievērsta politiskajiem procesiem un ideoloģijai kā folkloras kontekstam. Kā atzīmē E.Šūmans un Č.Brigss,² ja agrāk folkloristi *politiskos motīvus un nolūkus uzskatīja par šķērslī, kas kavē īstenības izpratni, tad pēdējā laikā tie kļuvuši par vienu no galvenajiem izpētes priekšmetiem kā būtisks faktors*, kas veido folkloras kontekstuālās robežas. Kāda dziesma, mīkla vai cita tradīcija nav vis kolektīva (t.i. daudzu cilvēku) kopīga darba rezultāts, bet to sacerējis atsevišķs cilvēks, tāds pats dzejnieks kā tagadējie, tādēļ tautas dzeju no rakstniecības šķir tikai tas, ka tā glabājas atmiņā un izplatās pārstāstot no mutes uz muti.³

Nav brīnums, ka folklorā glabā liecības par būtiskiem cilvēka un sabiedrības eksistences jautājumiem, jo tapusi laikā, kad tas bija sabiedrībai aktuāli: kas ir pasaule, kāda ir tās uzbūve, kāda ir cilvēka (sabiedrības) vieta un uzdevums pasaulē. A.Ozols⁴ ir teicis, ka „*Latviešu folklorā ir bijusi..... atsevišķu zinātņu iedīglu nesēja....*” Tam 30-gados piekrīt arī P.Birkerts⁵ lietojot jēdzienu „*tautas prātnieciskā sistēma*”. Ja atceramies tad attiecībā uz mūkiem tika teikts tieši tas pats, ka viņi 14.gs izglītojās paši, izglītoja citus un meklēja „*apgaismoto pagānu gudrību*”. Šobrīd visvairāk ir izpētīta senču mitoloģija un tās atspoguļojums folklorā. Jau no 19.gs. 90 t-jiem gadiem dvēseles jēguma tēmai pievērsies K.Kasparsons, kurš aktīvi meklēja dainās dvēseļu kulta atskaņas. 20.gs. 30 t-jos gados izraisījās dzīva polemika P.Zālīte savā 1923.gada darbā „*Latviešu tautas dvēselē*” saskatījusi tieksmi pēc brīvības un ietvērusi gan darba uzbūvē, gan saturā veltīta tautas pašnoteikšanās idejai.

A.Švābe⁶ latviešu tautas tradīcijas aplūkodams saka: „*Pusmītiskā, pusvēsturiskā Prūsijas Rāmava ar svēto ozolu birzi ir tikai krāšņs simbols visām tām neskaitāmām Senlatvijas reliģisko svētku rāmavītēm, kuras pastāvēja visur vienalga, vai tās bija iemiesotas īpašās bīrzēs (Dainās*

¹ Bula, *Dziedātājtauta*

² Turpat.

³ Bērzkalne A., *Pamatjēdzieni par tautas dzeju*, "Skolas maize", R.:Zvaigzne ABC, II izdevums no 1937., 9-10.lpp.

⁴ *Ideju vēsture Latvijā*, 18.lpp.; Ozols A., *Latviešu tautas poētiskās daiļrades vēstures problēmas*. - R., 1952. 8.lpp.

⁵ *Pasaules vēstures atlants* 1.daļa, Zvaigzne ABC, 2002.,212.lpp.

⁶ Zeiferts, T. *Latviešu rakstniecības vēsture* www.ailab.lv/Teksti/Senie/Zeiferts/4.burtn42/6ticej/1-4.html; saglabāta 13 feb 2007 08:36:14 GMT

bērziem saistība ar dieva dēliem - priesteriem) un elku kalnos, vai arī, kā acumirkliņa masu psihozes sajūta svētkos un īpašās svētku dienās.”

Ne katreiz, lasot tautas dziesmas (dainas), tās liekas saprotamas. Parasti tiek pieņemts, ka latvieši kā dainotāju tauta labprāt izpušķo un izskaistina domas ar abstraktiem apzīmējumiem - kā Dieva dēli, Saules meitas, sudraba ozoli, zelta āboli un citiem, bet tā bija vienīgā iespēja, virzīt sabiedrības praktisko dzīvi saskaņā ar ētiskajām vērtībām.

*Saules meita jūru brida, Vainadziņu vien redzēja;
Dieva dēli maliņā Zelta krustu vēcināja. 33968*

Šīs dainas skaidrojumu var attiecināt uz informāciju, kas smeļama dabā un, kura saredzama vien gudrībā, līdzās esošā mūku brālība vien dot savu svētību. Dziesmu veidotāji zināja, par ko runā un kā izsaka savas domas. Ja, mūsdienās tās nesaprotam, tad kaut kas nav pienācīgi izvērtēts vai fiksēts no vēstures faktu kopuma. Iespējams, par daudz tiek pētīta un skaidrota mitoloģiskā tēlu izpratne, un līdz ar to, pazaudēta saikne ar vēsturiskajiem notikumiem. Pazaudēts arī tas posms tautas garīgās attīstības ķēdē, kas saista senās kultūras aizsākumus.

Ja, pieņemam, ka dainās pieminētais **Pērkons** ir katoļu Baznīcas augstākā vara, kas personificēts arī kā Debesu kalējs un, kas kaļ Debesu smēdē, no kā pār pasauli lec zibeņi un dārd pērkons (notiek cīņa par varu), tad sapratne par ir pavisam citāda, kā to pieņemts uzskatīt no mitoloģiskā viedokļa. Viņš ir arī tas, kas savulaik ir nokalis Sauli (izveidojis sieviešu klosteri), vēlāk kaļ **Dieva dēliem** zobenu (drosme un vīrišķība, kas bija neatņemama sastāvdaļa garīgo bruņinieku ordeņa jaunekļu audzināšanā, visbeidzot cīnītājiem pret pagānismu, jo simbolismā zobens – taisnais vārds) un vainagu **Saules meitām** (tikumu, gudrību, izglītību dižciltīgajām jaunavām klosterī, kas vainagu iegūst kā dižciltības un tikumības kroni). Pērkons tiek minēts arī kā panāksnieks (krustēvs, izvadītājs) kāzu norisēs.

*Danco Dievs ar Pērkoni, Es ar savu bāleliņ.
Pērkonam visa zeme, Man deviņi bāleliņi.
Kalējs kala jūriņā, Gaisā lēca dzirkstelītes.
Dieva dēli kaldināja Saules meitai vainadziņu*

Savstarpējā Dieva un Pērkona sfēra attiecināma uz likumdevēju un izpildvaru¹, kas saistāma ar Dieva dēliem. Tie savukārt salīdzināti ar dvīņu simbolu, jo tiek saistīti ar Ausekli (Austrumu reliģija; grieķu- krievu pareizticība) un Rietekli (Rietumu reliģija; romas – latīņu katolu ticība). Tātad, kristietības izplatītāji vai kristietības procesā iekļautie pārstāvji bija gan no rietumiem, gan no austrumiem.

Tāpat kā visu debesu sētas iemītnieki, arī Dieva dēli dara lauku saimniekam labi pazīstamus darbus, piem., līž līdumu, piedalās aršanas un sēšanas darbos, pļauj sienu (kas tika pieminēts attiecībā uz cisterciešu mūku ordeni). Dieva dēli pazīstami arī kā amatnieki: viņi būvē

¹ Muktupāvels V., *Baltu mitoloģija* music.lv/mukti/Baltu%20mitoloģija.htm; 13.03.2007. 02:03:32 GMT.

tiltu, ceļ pirti, stalli, kaldina Saules meitai jostu. Jānis reizēm saukts arī par Dieva dēlu (tātad, kristietis), attēlots kā jauns jātnieks, bruņots ar zobenu.¹

Pētnieku interpretācija par šīm būtnēm ir diezgan dažāda. Dieva dēli tiek saistīti ar dievišķajiem dvīņiem (V. Ivanovs), astronomiski ar Marsu, Jupiteru un Saturnu (J. Klētnieks). Elza Kokare² secina, ka tipoloģiskā un etimoloģiskā ziņā Dieva dēli var tikt uzskatīti par grieķu Dioskūru un indiešu Ašvinu substrātu, kas iekļaujas indoeiropiešu mitoloģiskajos priekšstatos.

Jānis - tiek uzskatīts, ka šis vārds dievam pārmainīts kristietības ietekmē, bet tāpat arī iespējams, ka tas ir sens latviešu vārds, kurš saistībā ar vēsturiskajiem notikumiem, attiecināms uz Līgo svētkiem, kad visam bija jābūt padarītam, galvenokārt - lauku darbiem, tāpēc spriežot no Dainās ietvertā, Jānis – atskaites laiks par paveikto. Reizi gadā, vasaras saulgriežos, Jānis ierodas apraudzīt zemes ļaudis (Livonijas tautas) un, lai uzņemtu viesi, jāapdara lauku darbi, jāizravē dārzi un puķudobes, jāsakopj sēta. Saimnieces sēja sieru, saimnieki no miežiem darīja alu. Zeiferts, Jāni personificē ar vasaras saulgriežiem, tas ir tas laiks, kad Jānis ierodas pie cilvēkiem. (sk. 2. Pielikums)

*Jānīts nāca visu gadu, Nu atnāce šovakar;
Balti svārki mugurā, Balts spieķītis rociņā.*³

Ja atceramies, jau minēto par mūkiem, kas apstaigāja tautas tās apraugot. Tad iespējams šī daina attiecināta uz kādu dominikāņu ordeņa vecāko pārstāvi, kurš allaž (visu gadu) seko līdz kristietības principu ieviešanā un, jo īpaši gaidīts svētku dienā.

Sauli dēvē arī par Saules māti (kura vēsturiskajā kontekstā būtu saistāma ar klosteri un tās priori vai abati), kurai piedēvētas arī mātes, kā aizgādnieces īpašības. Sildīdama bāru bērņus; viņa lec agrī pa logu istabā, kur tumšajā kaktiņā bārenīši sasēduši; viņa tek garu dienu ap kalnu, aiz kura nosaluši sērdienīši; viņai tek pakaļ simtiem bārenīšu basām kājām. Citā reizē Saule ir krustmāte, kas sniedz pār upi (Daugavu) roku, kas krustmeitu izrotā daiļu, dod tai zīda jostu, zelta sagšu sudrabiņa lociņiem. Senāk Saule bijusi meita, kas grābusi aiz kalna sienu ar sudraba grābekli. Tai jāpreciniek viņpus Rīgas zviedzošiem kumeļiem; nāk tai vedēji, kas apliecina visu minēto nodaļā par Sv. Marijas Magdalēnas klostera nozīmi.

*Kam tie tādi kumeliņi Sudrabiņa podziņām?
Dieva dēlu kumeliņi, Saules meita vedamā.
Pate Saule pūru veda, Visus mežus velīdama:
Ozolam raibi cimdi, Liepai velšu villainīte,
Smalkajam kārkliņam Apzeltīti prievitiņi.*⁴

¹ Īss ieskats latviešu mitoloģijā kurbijkurne.lv/forums/index.php?showtopic=6921&st=140; 24.03.2007.04:27:32 GMT.

² Kokare, E. *Latviešu galvenie mitoloģiskie tēli folkloras atveidē*. R., 1999.

³ LTdz, 15476 Latviešu tautasdziesmas IV. Gadskārtu ierāžu dziesmas. R., 1982.; LD 15476

⁴ LD, 33804, Barons K., Visendorfs, www.dainuskapis.lv

Darbā jau tika minēts par tērpa nozīmi klosteros, kur baltais attiecināms uz garīgo darbību (prāts), melns – fiziskais darbs (klostermāsām balta tunika, melns pusapmetnis), kas apliecina rūpes un gādību abās sfērās laicīgajā un garīgā, lai aug tauta izglītota un strādīga.

*Jāņu nakti apģērbos Puse balta, puse melna,
Lai aug mani telēniņi Pusē balti, pusē melni.¹*

Ar telēniem tiešā vārda nozīmē diez vai ir runa, jo raibās govīs Latvijā parādās tikai 20.gs. Sākumā tās bijušas zilās, jeb baltās govīs, kuras tika vestas no Francijas. Bet, ja uztveram dainu attiecībā uz cilvēkiem, tad izskan rūpes par to, lai “ganāmie” jeb audzināmie būtu gan izglītoti, gan strādīgi tāpēc tiek pielīdzināti jaundzimušajiem telēniem.

Ja Dieva dēlus dainās attiecina uz kristīgās ticības sludinātājiem (mūkiem), tas sasaucas ar ieceļotājiem, kas pielīdzināti garīgo bruņinieku mūku ordeņa brāļiem. Dieva dēli nav minēti vārdā, viņu skaits ir nenoteikts vai svārstās, viņiem nav mātes, jo klosterī neuzturas, bet dara praktiskos darbus. Savukārt, Saules meitas aizved dažādi precinieki,² kuras tiek aizvestas vai nu precībās pār jūru, vai skoloties svešumā.

*Pūt, eņģeli, vara tauri, Lai skan visa pasaulīte;
Rītu nāks Dieva dēli Saules meitas precībās.³
Ābeļkoka laivu daru, abi gali pazelīti;
Dieva dēli jūrējiņi, Saules meitu vizināja⁴*

Dieva dēliem tiek nokalti zobentiņi no debesu bišu (ordenis) dzeloņiem, tie atrod papardes ziedu, kas piepilda visas vēlēšanās, arī Saules meitas iemācās visas valodas, uzzina visus pagātnes un nākotnes noslēpumus utt.⁵

Saikne starp tautu, kā iedomāto kopienu un tās pašapliecināšanās simbolu - tautasdziesmu tradīciju, interpretējoši darbojas divos virzienos. No vienas puses, nacionālisms izmantojot folkloru, pakļauj to ideoloģiskam skaidrojuma, piešķirot jaunu nozīmi un transformē to par simbolu. No otras puses, atpazīstot sevi diskursīvi ar tautasdziesmu tradīciju, folklorā tapusi simboliska, kļūst par latviešu tautas/nācijas iedomāto realitāti. Tautasdziesmās (tautas gara sacerējums) *ticis rasts apstiprinājums pieņemumam par tautas vienotību, par tās, kā vienota, dabiska, ar kopapziņu apveltīta veseluma esamību*. Ar tautasdziesmu tradīcijas starpniecību latvieši cēluši tautas vienotību savstarpējā līdzībā un atšķirībā no tiem, kas atrodas aiz nācijas robežām. Piederības apziņa un vienotība ir simboliski savijusies ap visu tautas locekļu kopīgām īpašuma tiesībām uz mantoto tradīciju, tā veidojusies un tikusi uzturēta ar dalību kopīgās darbībās - folkloras vākšanā un kolektīvā dziedāšanā.

¹ LTdz –15800, Latviešu tautasdziesmas IV. Gadskārtu ieražu dziesmas. R., 1982.

² Zeiferts T., *Latviešu rakstniecības vēsture* ailab.lv/Teksti/Senie/Zeiferts/4.burtn42/6ticej/1-4.html;

³ Saule, Tautas dziesmu izlase ailab.lv/ai1/tautasdz/saule.htm; saglabāta 9 mar 2007 05:11:05 GMT.

⁴ Punkstiņš, U. *Ūsiņš atved Sauli*, marasloks.lv/public/?id=70&ln=lv; saglabāta 28 mar 2007 22:18:04 GMT.

⁵ Dziesmas, ko latviešu tauta gadu simteņiem dziedājusi, tradition.lf.lv/Tautasdziesma.htm; saglabāta 14 feb 2007 11:43:21 GMT.

*Šo dziesmiņu, to dziesmiņu, Es pa tiesu nodziedāju;
Viena bija tēva dziesma, Otra bija māmuliņas.
Mātes dziesmu tad dziedāju, Kad es gāju cūkganos;
Tēva dziesmu tad dziedāšu, Kad uzkāpšu kumeļā.¹*

Tomēr tā viennozīmīgi nevar attiecināt visu dainošanu tikai uz 15. vai 16.gs., jo historiogrāfijā, baltoties uz avotiem² pieminētas dziesmas, kuras iespējams attiecinātas uz episkajām. Folkloras pētnieki Kursīte, Šmits un Ozols³ raksturo tās pēc savas formas, kas atšķiras no pārējām un skaits ziņā esot pavisam nedaudz. Arī Atskaņu hronikā⁴ pieminētās kuršu raudas pēc Sidrabes krišanas norāde par raudu un bērnu dziesmu pastāvēšanu: "*Posts zemei atspirgt neļāva, Un bēdu dziesmas skanēja, Ko gauzdamies nu dziedāja Tie nelaimīgie Zemgalē - Gan Raktē, gan ar Dobelē.*"

III. 2. Annas kults Livonijā 15. gadsimtā

Pētījumā ietvaros uzmanību piesaista vārds Anna, ar kuru ir saistītas vairākas sakarības, piemēram, O.Zanders⁵ min, ka Livonijā bijis populārs Svētās Annas kults, ko apliecinot LAB atrodamais Leipcigas 1498. gada iespaidums ar leģendām par svēto (Legenda S.Anae). Hermanis fon Bruinings izsekojot kādi svētie bijuši vairāk vai mazāk populāri Rīgā, secina, ka Sv. Annai bijuši veltīti vairāki altāri Domā, sv.Pētera, Jēkaba un Marijas Magdalēnas baznīcās. Baznīcu nosaukumi, kuri nes sv. Annas vārdu norādi pielikumā (sk. 3. pielikumu), uzrādīti kopskaitā 13. Par Annas, kā apdzīvotu vietu, pirmsākumiem mūsdienās liecina valsts nozīmes arheoloģisko objektu esamība dažādu pagastu teritorijās, bet vietvārdus saistībā ar Annu apzinājis J.Endzelīns⁶, kuri kopskaitā minēti ap 100. Annas vārds minēts gan muižu un pagastu, gan pļavu, kalnu, līču, mežu, liekņu, lauku, salu, ezeru un upīšu, kā arī māju un svētcietņu apzīmējumos.⁷ Tas sastopams arī salikumos, kur mijas divi vārdi kopā Anngrietiņas, Anngotiņas, Annjurģi, Annenieki, Annuškas, Annkoriņi u.c. Pieņēmums, kas saistās ar šo vietvārdu rašanos ir vērā ņemams, jo katrs pamatots un kaut kādā mērā saistīts ar teritoriju, personām, notikumiem un novada vēsturi kopumā.

Daiļliteratūrā bieži sastopami personāžs, kuras vārds ir Anna. Rupainis, Beināre, kā arī bērniem domātajā grāmatiņā, kā, piemēram, A.Brigaderes Annele. No Beināres kultūrvēsturiskā

¹ Avots: 88b Barona un Brīvzemnieka krājums

² Jau pieminētas Indriķa un Atskaņu hronikas

³ Ozols, A. Latviešu tautas poētiskās daiļrades vēstures problēmas, R.:1952.

⁴ *Atskaņu hronika*. R., 1998., (11463 -11466), V.Bisenieka atdzejojums

⁵ Zanders, *Senās Rīgas*....82.,101.lpp.

⁶ *Latvijas vietu vārdi, I.daļa*, Endzelīns J., R.: A.Gulbis, 1922. 30. –35. lpp.

⁷ Maz pētīti latviešu īpašvārdi, vietvārdi - vēstures dokumentu izmantošanā. Šādu iespēju ieskicē habilitētā filoloģijas doktore Ilga Jansone. Muižu un zemnieksētu inventarizācijas aktos un citos saimnieciska rakstura dokumentos līdzās mājvārdiem parādās biržu, grāvju, ezeru, mežu, pļavu, strautu, tūrumu, upju, zemes strejgabalu un citādi nosaukumi, pat amatnieku un citu savdabīgu ražotāju sētu, etniskā ziņā atšķirīgu cilvēku dzīvesvietu, mežu un pļavu stūru, ezeru, strautu, upju līču, atvaru, salu un citu sīku objektu vārdi.

romāna var saprast, ka Anna Notkena, pati būdama bārene, jo īpaši pievērsusies pamesto vai kā citādi par bāreņiem kļuvušo bērnu likteņiem, šī tēma plaši apdziedāta gan dainās, gan dziesmās. Lai rastos priekšstats par Annu Notkeni, īsumā var aprakstīt viņas dzīves stāstu vadoties no Tolgsdofa un Beināres sniegtajām ziņām un secināt, ka viss minētais atbilst izvirzītajam pieņēmumam, ka Anna ir piemērota personība, kas varējusi uzrīkatsīt gan tēvreizi, gan aktīvi izplatīt dainas, ceļojot un atrodoties uz vietas klosterī.

Pirms Smoļinas kaujas 1502. gadā Livonijas mestrs Valters Pletenbergs pēc Dievmātes parādīšanās, atradis apmēram gadu vecu meitenīti, meža ielokā – bedrē. Ap roku tai bijis krustiņš un blakus dievmātes glezna ar kādu dokumentu. Meitene tiek izmitināta sv Marijas Magadalēnas klosterī, kur tiek piemeklēti audžuvecāki – Notkeni. Bērniņu pavada Cēsīs un Siguldā, bet 11.gadu vecumā atgriezās Rīgā (1512.g), kur viņu sagaidīja klostera abate Adelhaide Vrangele. Sekoja mācības klosterī, kur tika attīstīta retorikas māksla, skaidri un īsi izteikt savu domu. Savas labās balss dēļ, pēc skolas beigšanas, kad Annai bija 16.gadu tika sūtīta uz Vāciju (1517.g.) papildināt dziedāšanas mākslu un noslīpēt “labā toņa” uzvedības iemaņas. Praktiskās dzīves iemaņas Adelhaide mācīja pati, ņemot līdzi izbraukumos uz muižām. Anna savas dzīves laikā maz pamazām bija ļoti labi iepazinusi visu sociālo slāņu dzīves īstenību. No Vācijas atgriežas kā izcila garīgo dziesmu sacerētāja un izpildītāja, ko nevar viennozīmīgi attiecināt tikai uz teoloģiska satura dziesmām. Savā mācību ceļā Anna apguvusi vairākas valodas tajā skaitā arī spāņu, grieķu, latīņu un krievu. 18 gadu vecumā pie iesvētīšanas (1519.g) viņai tika dots vārds Marija Anna, taču klostera saime viņu turpināja godāt par māsu Annu. Reformācija ienāca Rīgā, kad viņai bija 34. gadi, īpaši izjūtot reformistu uzvaras pilno izsmieklu, jo nepakļāvās protestantu gribai atteikties no katoļu ticības. 1535. gadā mūžībā aizejot Valteram Pletenbergam Annai un visai Livonijai bija jāzaudē patiesais, sirdī dižciltīgais valsts un tautas aizstāvis, kurš savā valdīšanas laikā Livonijā bija nosargājis mieru un panācis visaugstāko iedzīvotāju dzīves līmeņa kāpumu. Anna no dzīves aizgāja 91 gada vecumā, 1591.gada 8. janvārī. Pieminētajā dainā, redzams, ka tā attiecināta uz cilvēku, kas tautai bijusi ka māte un tās trūkums izjūtams, ne tikai personiski, bet arī visas kultūras attīstības kopsakarā.

*Kur palika māmuliņe? Neredz vairs rotājam.
Māmuliņe aizgājuse, Baltā smilšu kalniņā.¹*

Pieņemu, ka dainošana simboliski tautasdziesmā tika pieminēta jeb apzīmēta kā rotāšana, kā arī pārējo mākslu veicināšana.

Gavējot, lūdzoties, maz guļot, strādājot un ieturot stingru dienas kārtību, Anna šajā klosteri kalpoja Dievam 80 gadus. No tiem 40 gadus viņa dzīvoja starp ķeceriem, pārcieta

¹ LTDz 27722

vislielākās grūtības un vajāšanas, kur pat ķecerī apbrīvoja viņas nelokāmību, lielo uzticību un palikšanu savā ticībā.¹

*Dziesmiņ' mana nodziedama, ne tā manis izdomāt '
Vecā māte pamācīja, aizkrāsnei tupēdam'.*

Raņķenieku novads, tā meitas visbiežāk pieminētas F.Simanoviča krājumā, kas liecinātu par viņa senāku un ciešāku saistību ar šo pagastu. Te arī norādītas visas dziesmu teicējas, piemēram: Dziesmas salasītas vienās mājās pēc vecu māmuliņu izteikumiem, proti - Anna Zieder 80 g.v. un viņas meita Anna Aukševics 50 g.v.; pēc vecas māmuliņas Annas Kuse 70 g.v.² Šis vien piemērs, protams, nevar liecināt par vispārējo tendenci vārdu došanā, tomēr viss apkopotais materiāls pētījumā liecina, ka vārds Anna tautā bijis populārs sākot jau no 16.gs līdz pat 20.gs., ar kulmināciju 19.gs. Vārda popularitāte tiek skaidrota no Baznīcas viedokļa, iespējams pat luterāņu, jo pielūgtais Marijas mātes Annas tēls, mazināja popularitāti par māsu Annu Notkeni, kas vēlākajos dzimtbūšanas laikos, nebija pieļaujams. Taču sv.Anna pēc būtības neatšķiras no māsas Annas, jo galvenais tika paveikts, iedzīvināta tā matērijas daļa ar tautai pieņemamiem līdzekļiem - dainām, nevis baznīcas nesaprotamajām dogmām, un spēja tautā veicināt sapratni un mīlestību par dabu, tās likumiem, ieaudzināt ētiskās zināšanas, kur ticības mācības kristīgie pamatlikumi tiek uztverti un izkopti dabiski, dzīves radošā procesā.

III. NODAĻAS KOPSAVILKUMS UN SECINĀJUMI:

Humānisms bija cilvēka daudzpusīgā gara radošās iespējas, un tā izpausme notika saistībā ar intelektuālajām pārmaiņām – grāmatu, karšu iespīšana, zinātne palika praktiskāka, bija nepieciešamība pēc dabas un cilvēka izzināšanas. Tas viss izpaužas arī dainu saturā, tikai savādākā izteiksmes formā – simbolos, līdzībās, kas ir pieņemama radošo spēju izpausmes forma arī vienkāršajai tautas daļai. Dainas pētāmas kontekstā ar vēsturiskajiem notikumiem, tomēr jāatzīst, ka tām piemīt transcendence*, kas sevi izsaka šifros – cilvēku kultūra un vēsture, reliģija, mīts, filozofija, poēzija un daba. Simbolizējamais atrodas simbolā, kur šifri ir it kā norādījumi. Sekojot tiem, ceļš katram cilvēkam ir unikāls, kurā eksistence atļauj izvēlēties to jēgu un saturu katram savā veidā.

Sniegtie fakti gan no avotiem, gan literatūras apliecina Annas Notkenas vēsturisko personību. Vienīgi izpaliek vēsturiskās īstenības apliecinājums par Annas personisko devumu latviešu kultūras izkopšanā un viņas nozīmi kristīgas sabiedrības veidošanā.

Vēlāk, kad 14.-15.gs. nav vairs aktuāla zemes teritoriālā apgūšana, aktuāls ir jautājums par iedzīvotāju piesaistīšanu zemei un to garīgo vērtību izkopšana. Aktuāla ir vienotas valodas

¹ Tolgsdofs, *Jaunavu Klosters uzglabātā vēsture*, 110. lpp.

² Vīksna, M. Senākie folkloras pieraksti lutriņu pagastā, Meklējumi un atradumi 2005 Rakstu krājums R.: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, Zinātne 2000., 137.lpp.

* transcendence [vidusl. Lat. Transcendentia `pāriešana, pārkāpšana`] – filoz.atrašānās aiz izzinātības un pieredzamības robežām; Dieva atrašanās ārpus pasaules,; Svešvārdu vārdnīca, 801. lpp.

pieņemšana teritorijā, tāpēc nepieciešami vīri (misionāri), kādi parādījās citās zemēs, kas, izglītojušies un apgūstot atgriežamās tautas valodu, izveidoja tai rakstu zīmes un sniedza pirmos rakstus.

NOBEIGUMS

Pētot Livonijas laika klosteru darbību Rīgā un pārējā Latvijas teritorijā, kas vistiešākā veidā saistīta ar kristīgas sabiedrības un Baznīcas valsts veidošanu, secināms, ka vislielākā neskaidrība historiogrāfijā attiecināma ne tikai uz klosteru skaitu un to nosaukumiem, bet arī to praktisko darbību. Piemēram, Ē.Mugurēvičs Rīgā uzskaita 9, pārējie - Kardināls Juliāns Vaivods, Bīskaps Jānis Cakuls, H.Strods un A.Holcmanis, savos darbos min tikai piecus, bet citi – H.Trūps un L.Švābe ir pētījuši tikai atsevišķu klosteri - sv. Marijas Magadalēnas. Atšķirīgi viedokļi ir to dibināšanas laika noteikšanā un neskaidri formulēti ordeņu regulu izpausmes. Domāju, ka laikā pēc reformācijas klosteriem historiogrāfijā netika pievērsta pietiekoša uzmanība tikai tāpēc, ka šī tēma saistīta ar Romas katoļu konfesiju un nebija pieņemama luterānisma ideoloģijas piekritējiem, kuri 16.gs vidū pārņēma Livonijas valsts varu savās rokās.

Kristīgas sabiedrības veidošana varēja notikt tikai izejot kristianizācijas procesam, kas saistīts ar Baznīcas valsts veidošanu. Tās pirmais un galvenais uzdevums bija veicināt sadarbību, kopīgu interešu un vienotnes veidošanā, lai tautas un tai piederošā zeme vispirms tiktu aizsargāta no iebrukumiem, bet vēlāk iesaistīta praktisko zināšanu apgūšanā. Kā galvenais institūts Livonijas laicīgās un garīgās varas pārvaldē bija arhibīskaps, kuram padotās institūcija – Doms, nodrošināja pārvaldi. Mūku ordeņu institūcijas (klosteru) dibināšana un to funkcionēšana, kuru organizatorisko struktūru noteica regula jeb iekšējie likumi, bija viens no galvenajiem palīgīdzekļiem mērķu īstenošanā – sabiedrības ētisko vērtību izkopšanā. Mūku galvenā prasība bija paklausība un disciplīna, kristietības principu un misijas īstenošanā.

Laiks nestāv uz vietas, mainās likumi un tikumi, 15./16.gs. bija pienācis arī reformām, jo katoļu dogmatiskā turēšanās pie Tīrās mācības, nenesa cerētos rezultātus, un bija cēlonis sabiedrības neapmierinātībai, kura nesagaidījusi jaunus rīcības plānus tālāko mērķu sasniegšanā, pamazām ieslīgst netiklībā, mantrausībā, u.c. negausībās, taču pamudināja sacelties tos, kas savus mērķus skaidri apzinājās – privātīpašums un vara.

Interesanti, ka tikai atsevišķās monogrāfijās parādās necilas piezīmes par tērpiem, ko regulas bija noteikušas katram ordenim. Izrādās, tā nebija tikai ārišķība, bet dziļākas nozīmes būtība. Mūki veica sabiedrības izglītošanas un pilnveidošanas darbu, divos aspektos: Baltie mūki ar pedagoģisko darbu izplatīja zināšanas melnajiem brāļiem, kuri, savukārt palīdzēja apgūt sabiedrībai noderīgas amatu prasmes, strādājot kopā ar tautu. Tāpat arī sieviešu klosteros pastāvēja šāds dalījums mūķenes (dzīvo uz vietas) un māsas (veica praktiskos darbus ārpus

klostera).

Augustīniešu un premonstriešu ordeņu darbība bija saistīta Baznīcas valsts likumdošanas veidošanu un augstdzimušo kārtas sekotāju apmācīšanu amatā. Cisterciešu vīriešu ordenis pārsvarā rūpējās par saimniecisko, aizsardzības un tirdznieciskajiem darījumiem. Sieviešu cisterciešu klosteris Rīgā bija atbildīgs par augstdzimušo kārtas jaunavu apmācīšanu saimniekošanā, garīgo izglītošanu un kultūras veicināšanu tautā. Abos cisterciešu klosteros tika ņemti vietējie iedzīvotāji apmācībā - apgūt kādu konkrētu amatu. Dominikāņi bija atbildīgi par garīgo aprūpi – priesteri, neizslēdzot mūzikas faktoru. Arī franciskāņiem tika piešķirta atļauja sludināt tautā, blakus rūpējoties arī par cilvēku veselību, apstaigājot jaunkristītos individuāli.

Var atzīmēt, ka ļoti maz monogrāfisko pētījumu attiecībā uz garīgajām brālībām, kuras tika veidotas neatkarīgi no izcelsmes vai nodarbošanās, bet pārsvarā tiek raksturotas kā amata brālības, kuras šādu nozīmi iegūst tikai ar sociālo kārtu dalīšanos. Historiogrāfijā nav izdalīti šo brālību attīstības periodi, kur sākumā tām bija garīgs raksturs – ideja, kurai sekotāji bija mērķa īstenotāji. Taču, līdz ar iedzīvotāju un amatu skaita palielināšanos, notiek dalīšanās un mērķis – vienotne – darboies kopīgi sabiedrības labā (galvenokārt, bāreņiem) - pazūd.

Pateicoties vienīgajam saglabātajam E.Tolgsdorfa atmiņām, visvairāk informācijas ir zināms par Marijas Magdalēnas klosteri, kura nozīme historiogrāfijā netiek pienācīgi novērtēta. Dzīvojot klosterī, dižciltīgās jaunavas ne tikai garīgi tika izglītotas, bet apguva tās saimnieciskās prasmes, kuras uzsākot laulības dzīvi bija paraugs, kas bija noteicošais faktors kultūras veicināšanā. Saistot vēsturiskos faktus ar dainām, izmantojot tās kā avotu, iespējams fiksēt vēsturisko kontekstu. Piemēram, jaunavām atstājot klosteri, brāļi (no mūkiem) darināja vainagu (kroni)¹, kurš bija kā apliecinājums dižciltībai un iegūtajām prasmēm dzīvei. Jāatzīst, ka dainas pārsvarā pētītas no mitoloģisko simbolu aspekta, nevis vēsturiskā konteksta, tāpēc nav brīnums, ka historiogrāfijā sastopami secinājumi, ka daudzas no tām nav saprotamas. Ja tās attiecinātu uz 15. - 16.gs vēsturisko situāciju, tad, iespējams atklātos ne mazums, interesanta materiāla, kas saistās tieši ar vienkāršās tautas dzīvi attiecībā arī uz organizatorisko un saimniecisko sfēru. Tas arī būtiski palielinātu sapratni par klostera nozīmīgo lomu un katoļu baznīcas ietekmi uz latviešu kultūras veidošanos.

Ir izteikti pieņēmumi par to, kur un kad tika uzrakstīta tēvreize latviski, jo tai bija vislielākā loma latviešu valodas gramatiskajos aizsākumos. To paveikt varēja tikai tāds cilvēks, kas atradās vidē starp latviešiem un pārzināja enerģētiskās vibrācijas, nezaudējot lūgšanu ritmu arī latviešu valodā.² Vienīgie, kas tika apmācīti un izkopa šāda veida zinības bija mūki un mūķenes

¹ Bendorfs, V. Kāpēc K.Barons laboja tautas dziesmas, Materiāli ar latvijas kultūrvēdi: fakti un uztvere, LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, Zinātne 2000, 15. - 22. lpp. Kr. Barons patvarīgi pierakstos kroni esot nomainījis uz vainagu. taču labojis tautu dziesmas mazāk, ka to darījuši paši teicēji.

² Avots "Debesu grāmata" atrasta Latvijas teritorijā 1688.g. vācu valodā, pirmie tulkojumi no grāmata parādās 18.gs., pieminēta "Iabievārdu"R.: Zintnieks, 2005.6. - 8.lpp.

klosteros. Tāpēc, tēvreizes izcelsmi nevar attiecināt uz luterāņu garīdzniecības pārstāvjiem vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, luterānisma sludinātāji galvenokārt nāca no vācu aprindām. Otrkārt, reformācijas laikā, kad tika izlaupītas baznīcu, klosteru bibliotēkas un arhīvi, bija vislielākā iespēja iegūt savā īpašumā nevienu vien rakstisko avotu, starp kuriem iespējams ir bijuši arī teksti latviešu valodā (piemērs, tēvreize).

Senlatvijas tautu apvienošana teritorijā un vienotas tautas veidošanās process notika gan organizēti, gan apstākļu ietekmēts. Organizēti tas notika ar zemnieku pārvietošanu uz izkautajiem vai izmirušajiem novadiem, ar ko nodarbojās bīskapi un ordenis, jo bija ieinteresēti zemes apsaimniekošanā. Savukārt, mūki un mūķenes, kas ceļoja arī vēl 16.gs. bija vienojošais elements, kuri sludinot ticības mācību vērsās pie tautām individuāli. Rīgā un tās novadā vietējo iedzīvotāju pārsvars sabiedrībā, runāja latviski un noteica dominējošo valodu, jo latgaļi bija pirmie, kas bez īpašas pretošanās pieņēma kristietību un līdz ar to, klosteros jau no pašiem pirmsākumiem, bija vairākumā. Mehāniskajā maztautu saplūšanā savu lomu spēlēja sociālais un psiholoģiskais faktors. Pieaugot amatnieku un zemnieku atkarības pakāpei no vācu kungiem un feodālajiem vasaļiem, kuri ieņēma muižkungu statusu, paplašinājās sociālā plaisa. Tā rezultātā dažādās valodās un dialektos runājošie zemnieki novados, sāka izjust sociālu kopību, kas Rīgas pilsētā norisinājās jau ar pieminēto garīgo brālību palīdzību pie baznīcu altāriem.

16. gadsimtā, tāpat kā citur pasaulē, arī Livonijā sākās renesanse, humānisms. Humānisms bija cilvēka daudzpusīgā gara radošās iespējas, un tā izpausme notika saistībā ar intelektuālajām pārmaiņām, piem. dabas un cilvēka izzināšana. Tas viss izpaužas arī dainu saturā, tikai savādākā izteiksmes formā, kā pie vācu humānisma dzejas formas, un varētu būt pieturas punkts hipotētiskajam pieņēmumam par dainu izcelšanās laiku.

Daudz no 13. – 16.gs perioda ir zudis, tomēr jāatzīst, ka nozīmīgais, kas liecina par valsts un latviešu tautas veidošanas procesu ir saglabājies. Tās ir dainas, tēvreize, un arī uzskatāmās lietas, kā, piemēram, tautu tērps, kura pētniecībā izmantojot heraldiskos principus, tas sniegtu vairāk informācijas, ne tikai kā novadus raksturojošais atribūts. Tā bija rotāšanās māksla, dzimtas “karogs”, kurš līdz ar visu pārējo mantojumu tika nodots tālāk nākamajai paaudzei, arī kā atpazīstamības un dižciltības apliecinājums. Tāpat nedrīkst aizmirst vietvārdus un uzvārdus, kuru patiesā nozīme atklājas, ievērojot dažādu laikos pie varas esošās valsts valodu ietekmi.

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā apskatītas tās laicīgās un garīgās vērtības, kas tika ieviestas Latvijas teritorijā katoļu laikos, un norādīta to nozīme Senlatvijas tautu apvienošanā, Baznīcas valsts veidošanā. Darba mērķis – parādīt Romas katoļu baznīcas devumu sabiedrībai, nosakot kristīgas sabiedrības veidošanas problēmas, kuras saistītas ar mazpētīto mūku institūciju darbību.

Darbā pētītas mūku ordeņu institūciju dažādās regulas un to piemērošanas nosacījumi klosteru darbībai, apskatot to veidus, kas pakļauti katoļu Baznīcas valsts politikai un tās mērķiem. Tiek analizētas sv. Marijas Magdalēnas klostera funkcijas un izpausmes. Dižciltīgās jaunavas tajā ieguva ne tikai garīgo izglītību, bet arī saimnieciskās prasmes, un, uzsākot laulību, bija vienīgais paraugs kristīgo vērtību izkopšanā un latviešu tautas kultūras veidošanā.

Var secināt, ka katoļu Baznīca un klosteru darbība atstāja dziļākas pēdas latviešu sabiedrībā un kultūrā, par ko liecina dainas un sadzīves tradīcijas.

ABSTRACT

“FORMATION OF CHRISTIAN SOCIETY IN THE TERRITORY OF THE LATVIA FROM 13 TO 16 TH CENTURY”

Timeless and spiritual values that were introduced in the territory of Latvia during the Catholic times are studied in the bachelor's thesis, as well pointed out its role in the union of Ancient Latvia's nations and in the establishment of Church government. The aim of the paper is to show the contribution of the Roman Catholic Church to the society, specifying the Christian society's development problems, which are related to the poorly studied activities of the monk institutions.

Various regulations of the monk order and conditions of its application to the abbey activities are examined in the paper, surveying different types of regulations subjected to the Church government politics and aims. The functions of St. Mary Magdalene abbey are analysed in the paper. Noble ladies gained there not only spiritual education but also attained household skills, entering the marriage it was the only pattern for the development of Christian values and formation of Latvian nation's culture.

The following conclusion is drawn - the activity of the Catholic Church and abbey marked an imprint on Latvian society and culture, this is evidenced by dainas (Latvian folksongs) and traditions.

IZMANTOTIE LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS:

I. Avoti

1. *Latvijas vēstures avoti. 2.sējums: Senās Latvijas vēstures avoti. I.burtnīca.* Red. Švābe, A., Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens, 1937. xiv, - 214 lpp.
2. *Indriķa hronika*, R: Zinātne, Mugarēvičs Ē., komentāri, 1993., - 416 lpp.
3. **Togsdorfs, E.** "Rīgas Svētā Benedikta Jaunavu Klosters brīnumaini uzglabātā vēsture no laika, kad Livonijā izplatījās luteriskā ķecerība, līdz tā nodošanai Jēzus Sadraudzības tēviem", šī dokumenta tulkojums latviešu valodā. *Dzimtenes kalendārs 1986.gadam*, sastād. Kazimirs Pr., Stoholma: Trīs rozes, 105.- 122. lpp.
 - *History Erzählung von dem Jungfrau Kloster 1614.*, Archiv für G.L.E.K. - V. sēj., 1846., - 107 lpp.,
 - Vācu literāts Konrads Fetters (*Conrad Veter*) uz Tolgsdorfa ziņu pamata saraksta *History Monastery Virgin. Seti Benedicti in Riga 1615.*, latīņu val. Atrodas Krakovā, prinča Čartorisku krājumos
4. **Nienštedts, Francis.** *Livoniešu vēsturiskie raksti*, vostlit.info/Texts/;
5. LD - Barons K., Visendorfs H. *Latvju dainas. I-VI.* Jelgava - Pēterburga, 1894. - 1915.
6. LD - *Latvju Dainas*, Barons K. kopojumā, R.: Valters un Rapa, 1922.
7. LD - *Latvju Dainas*, pamatdziesmas doc.L.Bērziņa sakopoj., R.: Valters un Rapa, 1929.
8. LTD - *Latvju tautas dainas I-XII*, red. Endzelīns, J., sak. Klaustiņš, R., R.:Literatūra, 1928.- 1936.
9. LTDz - *Latviešu tautasdziesmas I-VI.* R., 1979.- 1993.
10. TDz - *Tautas dziesmas: Papildinājums K.Barona Latvju dainām I-IV; Šmits, P., Straubergs, K. (IV sēj.)* red. - R.: LFK, 1936.-1939.
11. **Rusovs, Baltazars.** *Chronica De Prouintz Lyfflandt.* Bart, 1584.
12. **Malvess, R.** *Livonijas chronista Dionizija Fabricija avoti.* Ramaves apgāds.
13. **Kroders, P.** *Lai atskan dziesmas*, sakārtots R.: 1930.
14. **Vilīte, V.** *Olaines Sv.Elizabetes baznīca*, Olaines mākslas un vēstures muzejs 2003., - 61 lpp.
15. **Bērze, I.** 13.- 19.gs. dokumenti vācu valodā Latvijas Valsts vēstures arhīva fondos. (Valsts arhīvu speciālā bibliotēka)
16. **Cakuls, bīskaps Jānis.** *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures materiāli XX.gs.* R.: 2001., - 887 lpp.

III. Zinātniskās grāmatas - monogrāfijas

1. **Arbuzovs, L.** *Latvijas historiogrāfija*, LU lasītās lekcijas 1928/29., 42.– 53. lpp.
2. **Arbuzovs, L.** *16.gs.pieraksti*, Berlīne 1935., 151.lpp.
3. **Bula, D.** *Dziedātājtauta (tradīcija un interpretācija vai folklorāun nacionālā ideoloģija)*, Disertācija , HTML versija.
4. **Cakuls, J.** *Katoļu baznīcas loma Latvijas tautas vēsturē, Viļānos, Rīgas metropolijas kūrīja*,1999., - 184 lpp.
5. **Dunsdorfs, E.** *Latvijas vēstures atlants*, 1976.,
6. **Dunsdorfs E., Spekke A.** *Latvijas vēsture 1500 - 1600* - Stokholma : Daugava, 1964., - 812 lpp.
7. *Ideju vēsture Latvijā*, zin. red E.Buceniece, R.: Zinātne ABC., 1995. – 607 lpp.
8. **Julians Kardināls Vaivods**, *Katoļu Baznīcas vēsture Latvijā, Rīgas Metropolijas kūrīja*, 1994., - 363 lpp.
9. **Klišāns, V.** *Livonija XIII - XVI gs.* Rīga: Mācību apgāds, 1996. - 82 lpp.
10. *Kultūras krustpunktu meklējumi*, R.:LKA, 1998.
11. **Ķeniņš, Indulis** *Latvija gadsimtu lokos, II daļa Viduslaiki 13.- 15.gadsimts*, R.: Raka, 2005. – 247 lpp.

12. *Materiāli par kultūru mūsdienu Latvijas kontekstā*, R.: Zinātne., 2001.
13. *Materiāli par Latvijas kultūrvidi: fakti un uztvere*, R.: Zinātne., 2000.
14. **Spekke, A.** Latvieši un Livonija 16.gs., R.: Zinātne., 1995., – 265 lpp.
15. **Spekke, A.** Latvijas vēsture, R.: Jumava, 2003. – 381 lpp.
16. **Straubergs, J.** *Rīgas vēsture*, Ņujorka, Grāmatu Draugs, 1954., 260.lpp.
17. **Strods, H.** Latvijas katoļu Baznīcas vēsture 1075-1995, R.:Poligrāfists,1996., - 387 lpp.
18. **Trūps, H.**, Katoļu baznīcas vēsture, R.: Avots, 1992., - 343 lpp.
19. **Vaivods, kardināls Juliāns**, *Katoļu Baznīcas vēsture* Latvijā, Rīgas Metropolijas kūrīja, 1994., - 363 lpp.
20. **Vaivods, kardināls Juliāns**. *Kristīgās baznīcas vēsture*, 1994., - 501 lpp.
21. Valsts programma, Vēsture - prezentācijas materiāli, 2002.g.
22. **Vilīte, Valda**. *Sv.Elizabetes baznīca, Olaines mākslas un vēstures muzejs*, 2003.,- 61 lpp.
23. **Šmits, P.** Latviešu mitoloģija. Maskavā 1918.(plašākais un pamatīgākais darbs par latv. mitoloģiju, kurā ievēroti jaunākie zinātnes panākumi)
24. **Šterns, Indriķis**. *Latvijas vēsture 1180 – 1290 Krustakari*, Latvijas vēstures institūta apgāds, R.: 2002., - 734 lpp.
25. **Šterns, I.** *Latvijas vēsture 1290-1500*. R: Daugava, 1997. - 741 lpp.
26. **Švābe, Arnolds**. *Latvijas vēsture*, I. III izd. R., 1990., 102.lpp.
27. **Zanders, O.** *Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā* (13.-17.gs.), Māksl. A.Mitris -R.:Zinātne, 2000., 395 lpp., il.
28. **Zeids, T.** *Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti līdz 1800.gadam: Mācību līdzeklis vēstures specialitātes studentiem*. Rīga: Zvaigzne, 1992.
29. **Андреев, Александр**. *Монашеские ордена*, М. 2001. ср. – 211.
30. **Шпанн, О.** *Философия истории*, изд.С. - Петербурского университета, 2005., с. 11.
31. **Арон, Р.** *Философия истории*, Философия и общество. 1997., с. 254.

I. Raksti žurnālos

1. **Aistars, E.**, *Latviskā mēraukla*. Latvju Mēnešraksts 8: 1943, - 478 lpp.
2. **Holcmanis, A.**, Par pilīm, klosteriem un baznīcām, *Rīgas Balss*, 1969., 8.febr. 4. - 5.lpp.
3. *Katoļu kalendārs 1994.gadam*, R.: - 137 lpp.
4. **Trops, H.**, “Sv.Marijas Magdalēnas cisterciešu māsu klosteris”, *Katoļu kalendārs 1999.gadam*, R.: 69.-90.lpp. 1998.g., – 325 (3) lpp.
5. **Kļava, Valda**, Vai nepieciešama diskusija par 16.gs Latvijas vēsturē? *LU Latvijas Vēsture 2006 3(63) 88.- 94. lpp.*
6. **Kučisnkis, St.** Latvijas zemju katoļu draudžu attīstība un kultūra pēc reformācijas. *Dzimtenes kalendārs*, 1982., 57. - 63. lpp.
7. **Stradiņš, Jānis**, Baltvācu problēmu loks mūsu kultūrvēsturē, *Karogs*, 1988., Nr.8.
8. **Stradiņš, Jānis**, Latvijas un Rīgas intelektuālā vēsture 16.gadsimtā: pamatmeti un pretrunas, R.: *Zinātnes Vēstnesis Nr. 20 (9207) 04.12.2000*
9. **Šterns, Indriķis**, *Zinātnes Vēstnesis 2003.g. 14.aprīlis: 7 (257) lza.lv/ZV;*
10. **Švābe, L.**, Marijas Magdalēnas klosteris Rīgā un tā bibliotēka, *Dzimtenes kalendārs 1975.*, 61. - 67. lpp.
11. **Zeida, Ā.**, *Nesēju amata brālība Rīgā*, 84.- 86. lpp.
12. **Zeids, T.**, Valters fon Pletenbergs un viņa nozīme Latvijas vēsturē. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. 1991. Nr.1. 30.-52. lpp.

IV. Enciklopēdijas un vārdnīcas

1. *Enciklopēdija katrai ģimenei*, Žukova, Zinaīda, Materiālu kopa par Marijas Magdalēnas baznīcu. 2001. 4.grāmata 26. -28. lpp.
2. *Latviešu konversācijas vārdnīca*, Rīga: A. Gulbja apgāds, 1927.-1940.
3. *Latvijas vietu vārdi, I.daļa*, Endzelīns J., R.: A.Gulbis, 1922.

4. *Latvju enciklopēdija 1962-1982. 3. sējums*
5. *Svešvārdu vārdnīca*, Dr philol. Baldunčika J. redakcijā, R.: Jumava, 1999. – 879 lpp.

V. Elektroniskie informācijas avoti

1. www.ailab.lv;
2. www.3.acadlib.lv/greydoc/Bulas_disertacija.doc
3. www.castle.lv/hroniki/Indrika.html;
4. www.historia.lv/atskanu_hronika;
5. www.katolis.lv;
6. www.liis.lv;
7. www.lv.wikipedia.org;
8. www.lza.lv;

VI. Raksti internetā:

1. Plešs G., Bruņinieku atvase senču pīšļu meklējumos., Limbažu muzeja galvenais speciālists, Publicēts: Sestdien, 2007. gada 20. janvāris., Rubrika: Sava novada gaismā (6. lpp.). pilis.lv/c_zinas/zinja.php?id=2595;
2. Rozenbergs J. Folkloristikas vēsture Latvijā, Priekšvēstures periods (13.gs. - 19.gs. 30tie) liis.lv/folklor/folkloristika/hist/latv.htm
3. Zeiferts Teodors, Latviešu rakstniecības vēsture, ailab.lv/Teksti/Senie/Zeiferts/5.pirmie/3kat/katik.html.
4. Mācītāji Linards Rozentāls un Indulis Paičs, *Vārds un sakramenti*, lelb.lv/lv/?ct=sakramenti;
5. Muktupāvels, V. Baltu mitoloģija music.lv/mukti/Baltu%20mitologija.htm;
6. Eiropas viduslaiku kultūra liis.lv/kultvest/kultura/vidlaik/teksts.htm;
7. 6. Spārītis, O. Dominikāņu pedagogijas aspekti, *Zinātnes Vēstnesis*, 2004. gada 21. jūnijs: 12 (283)

VII. Daiļliteratūra

1. Beināre, Astrīda (*1937*)., Rīgas Dievmātes klosteris, R.: Antēra, Kultūrvēsturisks romāns, Atkārtots izd. 2003., -178 lpp.
2. Rupainis, Antons (*1906-1976*)., *Baltie tēvi*. Vēsturisks romāns. Publicēts žurnālā "Atpūta", 1937-1938; Rupainis A., *Baltie tēvi*, 1.grāmata, Londona: Tilta apgāds, 1963. - 352 lpp.

PIELIKUMI

ĒRĢELES.



Mūsdienās pagatavotas ērģeles pēc sena parauga,
kurām ir tikai 25 stabules un attiecinātas iz 15. – 17.gs



Dominikāņu priesteris senatnē 15.gs.¹

¹ www.lisburn.com/.../parish-newry1.html

SV. ANNAS BAZNĪCAS LATVIJĀ

1.	Sv. Annas Ev. lut. Baznīca Liepājā	Annas baznīca ir senākais dievnams Liepājā. Pirmo reizi rakstos ¹ tas ir minēts 1508. gadā. Baznīca gan nav atradusies patreizējā vietā, bet gan vietā, kas tagad pazīstama kā Vecie kapi. Bet vēl agrāk tā bijusi Šķēdes jūrmalā, tad ieskalota jūrā un tās tornis vēl ilgi esot rēgojies ārā no ūdens.
2.	Sv. Annas baznīca Jelgavā	Jelgavā vienā no augstākajām vietām tapis dievnams 1573. gadā, kurš dēvēta - Sv. Annas baznīca. Ievērojamu morālu un finansiālu atbalstu dievnama celšanai devusi hercoga Gotharda Ketlera sieva, Meklenburgas princese Anna Ketlere (1531–1602). Daudzi uzskata, ka baznīca nosaukta viņas vārdā. Tomēr tās nosaukums ir saistīts ar agrākiem laikiem, jo <i>Jelgavā šādi saukts dievnams pastāvējis jau pirms 1573. gada</i> ² un pieņemamāks esot dievnama nosaukumu saistīt ar svēto Annu no Svētajiem Rakstiem – Dievmātes Marijas māti.
3.	Sv. Annas evaņģēliski-luteriskā baznīca Kuldīgā	Latviešu luterāņu draudze, kas šo dievnamu ir cēlusi, Kuldīgā darboties sāka jau 1560. gadā, tomēr nopietna līdzekļu vākšana baznīcas būvei sākusies tikai 1866. gadā. ³
4.	Annas baznīca Babīte	Pēc vecās hronikas ziņām, ⁴ draudze sākumā saukusies par <i>Babītes draudzi</i> . Plosoties briesmīgajam “Ziemeļu karam” draudze izmira no mēra un bada. Tā kā cilvēku bijuši ļoti maz, tad draudze pievienota Salas draudzei un nosaukta par “ <i>Kirchspiel Pinkenhof</i> ” draudzi. Pēc vairākiem gadiem, kad draudzes locekļi palikuši vairāk, tad uzcelta baznīcas māmuļa “Annas kalnā” - neliela koka baznīciņa, kura atradās kādus 100 metrus no tagadējās baznīcas, dienvidu virzienā. Baznīca bijusi būvēta no balķiem, ar nelielu koka tornīti, pašā kalna galā, kapsētas vidū. Par Annas baznīcas celšanas laiku ziņas ir pretrunīgas. Kā baznīcas celšanas gads minēts 1660. g. (kad baznīcas tornī uzkārts metāla zvans) Jādomā, ka pirmā Annas baznīca celta ap 1660. gadu. Tā atbilst 17.gs. Vidzemes lauku koka baznīcas tipam. Annas baznīca bija domāta latviešu dzimtļaužu dievkalpojumiem; to vēlāk uzskatīja par Nikolaja baznīcas filiāli
5.	Sv. Annas baznīca // Jaunā Ģertrūdes baznīca Rīgā	
6.	Sv. Annas baznīca Beresne, Krāslavas raj.	Beresnes koka kapella sv. Annas godam celta 1805. gadā. (izskatās stipri vien agrāk celta) Baznīca ir 17 m gara un 9 m plata viennavas telpa, sānu altāros sv. Annas glezna un gleznas “Dieva acis” un “Kristus pie krusta”.

¹ Speciālisti uzskata, ka vecā koka baznīca bijusi līdzīga Apriķu baznīca; liepaja.lv/page.php?id=827; saglabāta 23 mar 2007 16:13:12 GMT.; Pirmās ziņas par Sv. Annas baznīcu datējas ar 1508 (1509) gadu, bet citā vietā. Kurā gadā tā celta un vai bijusi pati pirmā, pašreiz noteikt nav iespējams.

² 1872. Jelgavā izdota Sv. Annas baznīcas latviešu draudzes mācītāja M. Konradi grāmata Annas baznīca, baznīca esot Jelgavas latviešu sirdsvietīņa, grāmatā aprakstīts, kā cēlusies, ko piedzīvojuši un kāda tā ir tagad. zvans.lv/anna/ saglabāta 3 jan 2007 08:40:11 GMT.

³ lv.wikipedia.org/wiki/Kuld%C4%ABgas_Sv._Annas_eva; saglabāta 13 feb 2007 11:52:53

⁴ Ziņas sakopojis 1954. gada novembrī Piņķu Annas draudzes pērminderis Mārtiņš Ķurbis U

7.	Sv. Annas baznīca (Bērzgale, Rēzeknes raj.)	Celta 1776. gadā, tā celta no akmeņiem. Baznīca ir krusta plānojuma būve ar diviem torņiem. Ieejot baznīcā, ir liels jubilejas krustā sistā Pestītāja attēls, kuru uzstādīja Pāsienas mūki, kurus dēvēja par "Baltajiem tēviem".
8.	Mazsalacas Sv. Annas Ev. Lut. Draudze	
9.	Sv. Sīmenona un Annas pareizticīgo draudze Jelgavā	
10.	Cēsu pilsētas Sv. Annas ev.lut. draudze	
11.	Bēržu Sv. Annas Romas katoļu draudze	Svētbildē sievietē no grāmatas māca bērnus lūgšanā (celta 1851.).
12.	Annenieku ev.lut. draudze	
13.	Salaspils Sv. Annas baznīca	Celta 1853.- 1854. gados

PĒTĪJUMA TĒMAS PĀRSKATS

<i>Raksturojums</i>	<i>Historiogrāfija - erudīcija</i>	<i>Historioloģija – pieredze, prasme, izziņa</i>	<i>Historiosofija – attieksme</i>
<i>Mērķis</i>	<i>Parādība, fakti, saikne</i>	<i>Likumi, likumsakarības</i>	<i>Princips, jēga</i>
Vienotas kristīgas sabiedrības veidošana 13.-16.gs., tagadējās Latvijas teritorijā.		Veco sistēmu nomaina jauna, pagrieziena cilvēces sakrālajā vēsturē.	Valstu veidošanās kaimiņos, savas neatkarīgas valsts izveidošana un teritorijas noteikšana
<i>Pamatsaikne</i>	<i>Apstākļi - vēsturiskais liktenis</i>	<i>Cēloņi, sekas</i>	<i>Mērķi - līdzekļi</i>
Rīgai un Livonijai nav centralizētas pārvaldes, divvaldība. Vietējo (baltu, slāvu un somugru) senlatviešu tautu sadrumstalotība teritorijā. Kaimiņvalstu (svešu zemju valdnieku) iejaukšanās iekšpolitikā.		Zemeskungu mērķis piesaistīt zemniekus pie zemes - feodālie vasaļi kļūst par situācijas noteicējiem, kuru dominējošā interese – privātīpašums.	13.gs. – klosteri – sadarbība. 14.gs. – baznīca – vienošana draudzēs. 15.gs. dzimtbūšanas iezīme - piesaistīšana pie zemes. Tēvreize - latviešu valodas gramatiskie aizsākumi, vienotas tautas tradīciju veidošana, to apkopošana – dainas
<i>Problēma</i>	<i>Vieta, laiks, vēsturiskā individualitāte</i>	<i>Personība un sabiedrība, faktori, apstākļi, vēsturiskās kustības mehānismi</i>	<i>Brīvība un nepieciešamība, fatālisms un nejaušība, mērķtiecība, subjekts, un objekts, process un regress</i>
Rīga, Livonijas Senlatvijas pirmie kristieši, Livonijas mestrs V.Pletenbergs un Sv.Romas katoļu sv. Marijas Magdalēnas klostera māsa Annas -katoļi (mainoties varām, paliek nenovērtēts paveiktais un nepietiekama atpazīstamība tautas vēsturē)		Plettenbergs neuzklausa ieteikumu pārņemt vienpersonīgu varu savās rokās. Individuālo mecenātismu (katoļu laiki) nomainīja humānisma personību vadošais princips (luterānismā), kas bija pārrāvums sabiedrības tālākā intelektuālajā virzīšanās.	Mestram firsta tituls tiek pieņemts par vēlu – kāds valdnieks tāda ticība. Katoļu konfesijas aizsāktā reforma pārtraukta, rezultātā tiek aizliegta, izplatoties protestantismam (rekatolizācijā katolicisms atgriežas, bet reformēts jeb iespaidots) progresa idejas pārņem cita vara, antikvārais virziens vēstures pētniecībā tiek pārtraukts, rakstot jaunu jeb vajadzīgo vēsturi.
<i>Priekšmets</i>	<i>Civilizācija</i>	<i>Sabiedrība</i>	<i>Cilvēks</i>
Pilsētniekiem - kristīgā ticība Lauciniekiem, - pagāniska Klejojotājiem - dažāda		No cilts kopienām Baznīca iesaistot tautas kristianizācijā, atzīst augstdzimušo kārtā, pretī ņemot zemi pret tās drošību -sadarbība. Rodas sociālo kārtu iedalījums, īpaši pilsētās. Maztautas saplūst veidojot sabiedrību, nākamā sab. attīstības fāze – viena tauta (Baznīcas valsts)	Brīvs līdz 14.gs beigām Bezpersonisks – individuāls – personība (nodarbošanās – nosaka sociālo piederību)
<i>Darbība</i>	<i>Apraksts</i>	<i>Skaidrojumi, salīdzinājumi</i>	<i>Sapratne, vērtējums</i>
Avoti - Tolgsdorfs, Švābe, hronikas Katoļu Baznīcas vēsture Latvijā – Vaivods, Trūps, Strods, Cakuls Dainas - vēsturiskā īstenība		Avotu historiogrāfiskajos vērtējumos netiek ievērota starpība starp dažāda laikmetu cilvēkiem un to sabiedrisko apziņu.	Klosteri - praktisko zināšanu izplatītāji sabiedrībā. Baznīca – vienot maztautas, garīgā aprūpe, kristīgās tradīcijas.

<i>Historiogrāfija - erudīcija</i>		<i>Historioloģija – pieredze, prasme, izziņa</i>	<i>Historiosofija – attieksme</i>
<i>Metode</i>	<i>Sintēze, skaidrošana, vispārināšana</i>	<i>Analīze, klasifikācija, statistika, nomoloģija, abstrakcija, izolācija, vispārināšana</i>	<i>Dialektika</i>
	Loģiskā – vēsturiskā; Analītiskā – sintētiskā Līdz ar reformāciju, vēsture no zinātnes tika pārvērsta par polemikas līdzekli, žurnālistiku – pārlicinot, pierādot un iespaidojot.	Divas pretēji objektīvās realitātes izziņas vispārfilozofiskās pieejas, lai izprastu laikmeta prasības, izpaušmes un to nomaiņu.	1. Salīdzināt avota vairākas kopijas, -secinājumi. 2. Historiogrāfijā katoļu, luterāņu vēsturiskā pozīcija, 3. Dainu, kā mutvārdu tradīcijas aizsākumi 15.–16.gs.
<i>Funkcija</i>	<i>Izglītojošā</i>	<i>Prognozējošā, lietišķā (tehniskā, praktiskā)</i>	<i>Tiesa pār vēsturi, sociāli radošais – ētiskās normas un ideāli</i>
	Klosteris – kultūras centrs, kur vienlaicīgi veiktas vairākas izglītojošās funkcijas (darba un garīgais tikums izkopts). Luterānisma piekritēji pārņem izglītības sistēmu savā ziņā, bet process tiek no muižniekiem apzināti bremsēts.	Zinātnes un dažādas darbības sfēras apvienojas, kooperējas. (veidojas biedrības, arodi) Sakoncentrējās visdažādākie sociālie slāņi un profesionālā darbība, taču ne vienmēr aizsāktu mērķu īstenošanā tiek saglabāta to sākotnējā ideja.	Nenovērtēts katolicisms, tā devums sabiedrībai. Luterānisma pozitīvais pārvērtējums Romas Katoļu Baznīca – Tautas baznīca Luteriski Evanģēliskā – Kungu baznīca
<i>Izteiksme</i>	<i>Fakts, formula</i>	<i>Kopīgā sapratne, kopaina</i>	<i>Ideja</i>
	Antīkais mantojums + kristietība = māksla, kas pilnveido apziņu, apvieno intereses (renesanse) Reliģija + zinātne = filozofijas māksla	Katolicismā tiecās pēc jaunas apziņas kvalitātes – sapratnes un izpratnes. Veco kārtību nomaina jauna. Luterānismā – galvenais ticība (bez izpratnes, bet izskan profesionālais aicinājums, katrs dzīvo pēc savām spējām un iespējām)	Dainas - vienojošais elements maztautām, veidojot vienu tautu, tradīcijas un valodu, izkopjot zemes antīkās (kulta) tradīcijas konkrētā teritorijā. Radošo spēju izpaušme.
<i>Raksturs</i>	<i>Fenomenoloģiskais (konkrēts, individualizējošs, ideogrāfisks) – personifikācijas pētniecība</i>	<i>Nomoloģiskais (abstraktais, vispārinošais, nomotētisks) – kopīga pētniecība</i>	<i>Deontoloģiskais – universāla pētniecība.</i>
	Darbs mūžībai, sabiedrībai, neakcentējot personību. Pēc reformācijas sāk dominēt individuāli vadošais princips (personīgās intereses)	Individualitāte, personība – tās devums sabiedrībai, valsts nozīme sabiedrības veidošanā, baznīcas devums – cilvēka iekšējās un ārējās brīvības apziņas veidošanā.	Sakrālās vēstures pamatprincips – cilvēka prāta evolūcija.

Tabula izmantota pēc krievu zinātnieka un vēstures pētnieka N.I.Karejeva izstrādātā parauga tēmas pārskata veidošanai.

Bakalaura darbs “Kristietības veidošana no 13. līdz 16.gadsimtam Latvijas teritorijā”
izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē Arheoloģijas un vēstures palīgdisciplīnu katedrā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums ir mans patstāvīgs darbs, izmantoti tikai tajā
norādītie avoti un literatūra; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Inga Gailīte

Rīgā, 2007. gada 16. maijā

Atļauju darbu aizstāvēt:

Vadītājs _____ lekt. L. Pērkone

Datums: _____

Recenzents As.prof. A.Gavriļins

Darbs iesniegts:

Studiju metodiķe _____ D. Aspere

Datums: _____

Darbs aizstāvēts Vēstures bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē.

Datums: _____

Vērtējums: _____

Komisijas sekretārs _____ lekt. A. Gudzuka